Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

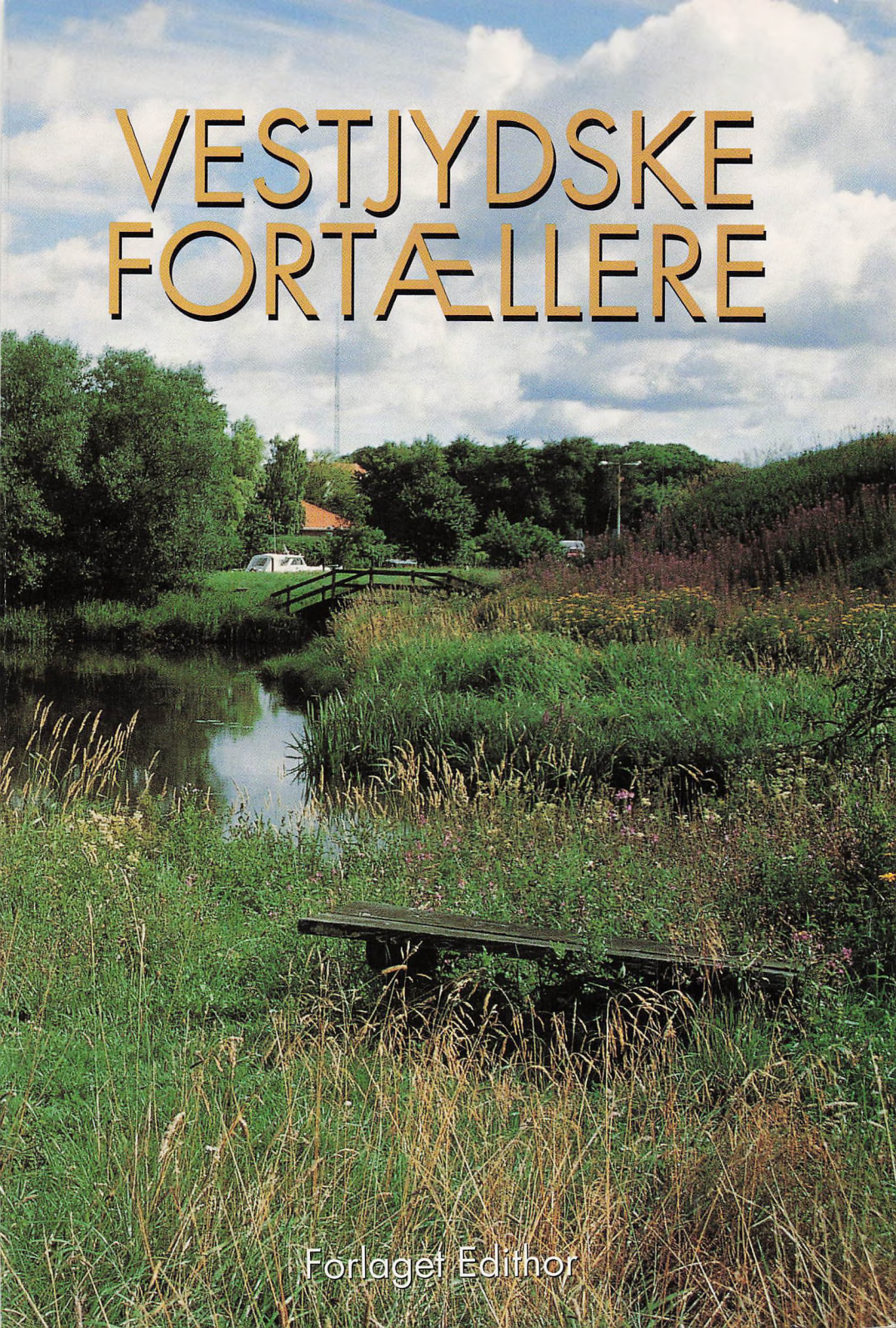
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VESTJYDSKE FORTÆLLERE

Forlaget Edithor

VESTJYDSKE FORTÆLLERE

Vestjydske fortællere 2001

Redaktion: Thyge Clausen & Jørgen Thomsen

Omslag: Varde Å
Foto: Preben Palle

Sats og tryk: P. E. offset & reklame A/S

ISBN 87-984273-5-0

Forlaget Edithor
Tømrervej 9
6800 Varde
Tlf. 76 95 17 17

Indholdsfortegnelse

Forord 7

Kongelig hofreporter 8
Redaktør Flemming Vestergaard, Varde

Viola slår tonen an 18
Viola Ostenfeldt, Varde

Omkring en tur til Landsstævne i Odense i juli 1947 29
Fhv. viceskoleinspektør Vagn Arnt Nielsen, Varde

Barndomsminder fra Sdr. Kro 42
Jytte Clausen Pedersen, Varde

Min politiske arbejdsplads 49
Borgmester Kaj Nielsen, Horne

Da Varde fik gymnasium 57
Fhv. rektor Morten Müller, Varde

Bogtrykmuseet i Esbjerg 62
Ove Lund, Esbjerg

Smedegade i Varde omkring 1960 67
Jens Chr. Holm, Varde

Kaptajn Martin Spangsberg - opdagelsesrejse i russisk tjeneste .. 72
Direktør Tage Sørensen, Esbjerg

Bevaringsarbejde i Varde Kommune 83
Helge Bechsgaard, Varde

Kommunegartner i Varde 95
Fhv. kommunegartner Lindy Bach, Varde

Bedstemor og Bedste 113
Annelise Søndengaard, Lystrup

Levet og oplevet 119
Jørgen von Tangen Sivertsen, Holstebro

Skæmt og alvor på Varde Stålværk 128
Jens Østergaard, Varde

Shanghajet til Vestjylland 131
Fhv. overlæge Chr. Petersen, Varde

Tanker tilbage til barndommens jul og julehandel 150
Inge Vad Wodskou, Varde

Forord

Igen i år kan Vestjydske Fortællere præsentere en perlerække af spændende, festlige og rørende beretninger om de gode gamle dage.

Jamen, var de nu så gode, de svundne dage? – Nøjsomhedssamfundet ligger ikke så langt borte, tiden hvor man ikke netop led nød, men dog måtte vise påpasselighed med knappe midler, og hvor børnene måtte entre loftstrappen, bevæbnet med et stearinlys – og en mursten, opvarmet på kakkelovnen og indsvøbt i avispapir, på vej til nattehvilen i det uopvarmede loftskammer. – En noget kuldslået oplevelse, men hvor livsaligt med den lille lune plet, hvor stenen havde fortrængt vinterkulden fra lagnerne!

Uforståeligt i dag, men vore fortællere ser alligevel tilbage til de svundne tider uden bitterhed, endda snarere med glæde og taknemlighed. Måske var der andre rigdomme dengang, værdier som var så selvfølgelige at man ikke tænkte på den. – Et skæbnefællesskab, båret af sproget og historien, det folkelige og nationale, ikke som en selvtilstrækkelighed, men som en rodfasthed, en dansk identitet.

Og måske noget vi savner i dag, eller måske føler truet? – Er vi i den situation som en bekymret sjæl har formuleret sådan: "Når der ikke længere er noget at være sammen om, eller nogen grund til at føle sig som medlemmer af et fællesskab, så må man slå sig på det absurde grin eller den navnløse angst for vold"

Sådan kan læsningen af vore vestjydske fortællere være fængslende og opmuntrende, men måske også som Det Kongelige Teater: ej blot til lyst. Og hvis vore bidragsydere ikke alene glæder læserne ved deres fortællerevne, men tillige kan vække eftertanke og selvbesindelse, så er der så meget mere grund til at sige dem tak for deres indsats.

Kongelig hofreporter

Af redaktør
Flemming Vestergaard, Varde

1. kapitel

Det var Storm P, der sagde de vise ord: Man behøver ikke være en vigtig person for at være en vigtig person. Jeg er ingen af delene, men kan med en let omskrivning konstatere, at man heller ikke behøver være en vigtig person for at møde vigtige personer. Det følger ligesom med, når man arbejder som journalist - også lokaljournalist, og det er såmænd den enkle forklaring på, hvordan det er gået til, at jeg sammen med min kære hustru Agnethe Margrethe hele to gange har været til "privat" selskab på Kongeskibet med Dronning Margrethe den II af Danmark og Prins Henrik. Ikke fordi jeg er en vigtig person, men ene og alene fordi det var mit job at dække de kongeliges officielle besøg i henholdsvis Ringkøbing og Varde i 1984 og 1992. At det så var en stor oplevelse, vil den efterfølgende beretning om, hvad der foregik på "scenen" og bag kulisserne, forhåbentlig give et indblik i.

Der kom et brev

Hvad enten man vil indrømme det eller ej, så ryster man lidt på hånden, når der pludselig dumper et brev med Hofmarskallatets fornemme stempel ned i ens rustne postkasse. Det skete første gang en lørdag morgen midt på sommeren 1984, da jeg søvndrukken trissede ud for at tømme postkassen og mellem aviser og reklamer fandt brevet fra Hoffet. Jeg trak i tøjet, det var ligesom ikke passende at sprætte et brev fra Dronning Margrethe op kun iført underbukser og uldne sokker. Det med sokkerne vender vi tilbage til!

< *Teknisk udvalgs formand Kr. Johs. Christensen viste regentparret rundt i Minibyen. (Foto: John Randeris)*

For at gøre en lang historie kort, så indeholdt brevet en invitation til souper ombord på Kongeskibet Dannebrog onsdag den 1. august 1984. Anledningen var regentparrets officielle besøg i Ringkøbing den 1. august, et besøg, jeg som lokalredaktør på Vestkystens redaktion i byen skulle dække. Det gjorde jeg også, og det var en mageløs dag i høj solskin, modtagelse og kongelige håndtryk foran rådhuset i fjordbyen og officiel frokost på Hotel Fjordgården. Her indskrev Prins Henrik sig i vestjydernes hjerter, da han underkendte sin kone, Dronningen. Hun havde efter en vellykket frokost rejst sig for at sige tak for i dag, da Henrik "hev" hende ned i stolesædet igen med en bemærkning om, at han altså gerne ville have kaffen med!

Der stod de så!

Det var lokalsamfundets "spidser" - og den lokale presse - der var inviteret på Kongeskibet om aftenen. Som protokollen tilsiger under regentparrets sommertogt, bruges Dannebrog som en smuk, maritim ramme om en genvisit - tak for sidst, om man vil. Og hvordan foregår sådan noget? Det anede vi ingenting om. Jeg tror endda, vi ringede til Hofmarskallatet på Amalienborg for at høre lidt nærmere om, hvilken dress code, der var gældende for sådan en souper. Der stod på invitationen kun mørkt tøj, men hvad med fruen? Vi og alle de andre fandt ud af det, og tøjhandlerne i Ringkøbing gned sig i hænderne. Og flotte var vi, da vi om aftenen den 1. august stod og småfrøs på havnen i Lemvig, for det var der, Kongeskibet lå.

Vi blev efter en ventetid, der føltes uendelig lang, gelejdet ombord ad den smalle "hønsestige", som vi så ofte har set regentparret på under officielle besøg dette eller hint sted. Og i en lang række gik vi så, blev guidet under dæk via en smal trappe, hvor der for enden stod en lakaj, der fik det kort, vi havde i hånden. Han råbte med myndig røst vore navne, titler og jeg skal komme efter dig - og der stod de så, på rad og række. Hele kongefamilien i festskrud, som klippet ud af Billed Bladet. Dronningen, Prinsen og de dengang store drenge, kronprins Frederik og prins Joachim. De gav hånd og hilste venligt, inden man gik ud af døren i den anden ende af lokalet.

Resten var hyggelig receptionsstemning, på grænsen til det afslappede. Så afslappet, som man kan være, når kongelige personer cirkler rundt og taler med "almindelige" mennesker. Med til at skabe den

hyggelige stemning var mandskabet ombord. Marinesoldater sørgede for maden og serveringen, at der var noget i glassene og så videre. Det gjorde de meget scenevante, men i virkeligheden var de også på udebane, som én fortalte mig. Han var i det civile liv elektriker, men ombord på Dannebrog omskolet til tjenende ånd. Imponerende.

En kongelig person er bag den fine titel vel bare et "almindeligt menneske" af kød og blod, som alle os andre, sagde jeg på forhånd til mig selv ved tanken om, hvad man dog skulle finde på at sige til et medlem af kongehuset - hvis den situation skulle opstå. Det gjorde den, endda lige med det samme, for da modtagelsesceremonien var overstået og selskabet "frigivet", stilede Prins Henrik direkte over i det hjørne, hvor vi havde forsøgt at "gemme" os med en pindemad og et glas af af Prinsens vin fra Cahor. Han kunne måske på lang afstand se, at vi var på udebane og ville komme os til undsætning?

Svigermors sokker

Til alt held havde jeg noget, vi kunne tale med Prinsen om. Han havde nogle år forinden helt privat været i Vedersø Kirke og her mødt Kaj Munks gamle kirketjener, Viggo Thornvig - på strømpefødder! Den historie havde Viggo Thornvig også fortalt mig, og prinsen kunne udmærket huske sit møde med Viggo - og morede sig kongeligt over det. Så var isen ligesom brudt, og jeg tog mig selv i at sidde og nyde situationen, på en smal bænk, hvor prinsen fortalte, spiste og delte maden med hans kongelige højhed af en lavbenet gravhund, jeg tror det var nu salig Balthazar.

Da var det - ligesom vi havde det så hyggeligt - jeg fik et diskret spark over benet af min kone. Hun havde fået øje på mine sokker! Det hører med til historien, at jeg i de år altid gik i stribede, hjemmestrikkede sokker, som min svigermor var en mester i at fremstille. Striberne, der gik på tværs, var i alle mulige spændende kulører, men de hørte måske ikke lige hjemme på Kongeskibets bonede gulve. Men fadæsen var sket, det var svigermors stribede sokker, jeg havde på, og de skreg til himlen ved siden at Prinsens spindelvævstynde, sorte silkestrømper. Jeg tog benene - om ikke på nakken, så dog ind under bænken og fik siden megen skældud for mit brud på etiketten. Min nu afdøde mor tilgav mig aldrig, vi er meget royalistiske i min familie.

På vejen hjem efter en - trods alt - vellykket aften ombord på Kon-

"Jeg har aldrig set noget lignende", sagde dronning Margrethe efter 7-kantens opvisning i Arnbjerg. Prins Henrik morede sig også kongeligt. (Foto: John Randeris).

Varde Gardens 19-årige tamburmajor Jeanette Pedersen overrakte dronning Margrethe en buket og to flotte Varde-garde dukker. (Foto: John Randeris).

geskibet, tog vi ind på en af Lemvigs små havneknejper for at drikke en fadøl i selskab med Kristian Sand, redaktør på Ringkøbing Amts Dagblad, og evaluere. Her passede mine stribede sokker ligesom bedre...

2. kapitel

Den kongelige historien gentog sig små otte år senere, da det var Vardes tur til at få officielt besøg af regentparret i anledning af byens 550 års købstadsjubilæum. Jeg havde i mellemtiden fået mig manøvreret på plads, så jeg igen kunne være med på første række, som lokalredaktør på JydskeVestkysten. Det var en stor begivenhed, som blev forberedt i detaljer i månedsvis. Varde var virkelig klar, da den åbne Buick limousine fredag den 22. maj 1992 klokken 10 rullede ind på Torvet til en modtagelse, der har brændt sig ind på nethinden hos alle, der overværede den. Solen skinnede fra en skyfri himmel på de tusinder af mennesker, der havde taget opstilling på "dronningerunden" med dens 180 flagsmykkede stænger. Skolebørnene havde fået fri, så de kunne vinke med dannebrogsflag, og på rådhusets trappe var borgmester Betty Carstensen bogstaveligt talt på hat med dronningen. De obligatoriske blomster til dronningen blev afleveret af 11-årige Hanne Holm, datter af byrådsmedlem Johan Holm. Hanne var i en gul kjole, præcis som dronningen, og jubelen fra menneskehavet ville inden ende tage foran det gamle rådhus, hvor de toppede brosten på forhånd var blevet vendt, så dronningen ikke blev forulempet af synet af olieplettede parkeringspladser!

Perler gjorde lykke

I byrådssalen blev dronning Margrethe og Prins Henrik så glade for de gaver, de modtog, at de blev taget i brug på stedet. Dronningen fik en broche med Varde-perler i en muslingeskal i hvidguld. Prinsen fik en slipsenål, der var en hvidguldsafstøbning i miniature af den samme musling påsat én Varde-perle. Perlerne var leveret af urmagermester Hans P. Korsgaard.

Prinsen stak sin slipsenål i slipset, mens dronningen med lidt besvær - og efter at have taget handskerne af - satte brochen på sin solgule kjole og helt udenfor programmet tog ordet og takkede for gaverne og ønskede byen tillykke med jubilæet. At regenten i skyndingen

kom til at sige 500 år i stedet for 550 betød mindre. Borgmester Betty Carstensen ønskede regentparret tillykke med det forestående sølvbryllup og strålede i det hele taget som den sol, der havde valgt at skinne på dagen, en bedre start på dronningebesøget kunne man ikke få.

Fortsættelsen blev én lang folkefest. Efter et kort besøg i Sct. Jacobi Kirke vandrede regentparret og gæsterne via Skolevej til indvielsen af Artillerimuseet. Undervejs var der plads til lidt improvisation. Under spadsereturen passerede man Varde Gardens domicil på Skolevej, og selvfølgelig stod garden klar med en musikalsk hilsen - og to flotte Varde-garde dukker, overrakt af gardens 19-årige tamburmajor Jeanette Pedersen.

I Artillerimuseeet var kanonerne kørt i stilling, og symbolikken var til at få øje på. I gamle dage, når landet ikke var i krig, stod Hærens kanoner på Tøjhusmuseet i København, direkte under kongelig kommando. Nu står de gamle kanoner, eller ihvertfald mange af dem, i det museum, dronningen indviede i Varde den 22. maj 1992.

Almindelig middag

Uden mad og drikke går det heller ikke, selv om man er kongelig. Midtvej i programmet havde Varde Kommune inviteret på festmiddag på Hotel Arnbjerg med 190 gæster, placeret efter "rangorden" og betydning. Vi var - meget passende - anbragt i et sidelokale og kunne ikke se hovedbordet. Det gjorde mindre, for maden var god, og iøvrigt slet ikke udtryk for den eksklusive, forfinede gastronomi. "Ganske almindelig dansk mad, en menu, som kunne være bestilt af arbejdsmand Pedersen til et sølvbryllup. Det særlige ved den middag er faktisk, at den er så almindelig", fortalte direktør Kurt Thorup fra Hotel Arnbjerg til et undrende pressekorps, der i dagens anledning udover de lokale også bestod af blaserte københavnske hofreportere.

Efter middagen var dronningen og prinsen på endnu en byvandring, men den var til at overse! 10 skridt - mere behøvede dronning Margrethe ikke for at spadsere tværs over torvet i Varde, med spiret på Sct. Jacobi Kirke i øjenhøjde. Besøget gjaldt naturligvis Minibyen, en tro kopi af Varde anno 1870. Teknisk udvalgs formand Kr. Johs. Kristensen stod parat med varme velkomstord og blomster fra byens enge.

Husene i minibyen er 10 gange mindre end originalerne, så dron-

ningen og prinsen havde intet besvær med at gennemføre byvandringen på 20 minutter. Undervejs lod dronningen fingrene glide hen over de små murstenshuse og udtrykte beundring over minimurernes omhyggelige arbejde. For første gang den dag, havde regentparret 100 procent overblik over den vestjyske købstad - uden flag og et myldrende hav af mennesker!

Tæt på at gå galt

Afslutningsprogrammet på pladsen foran Arnbjerg-pavillonen satte et effektfuldt punktum for dronningebesøget, en folkelig og festlig buket. Mange hundrede mennesker var samlet med dronningen og prinsen på hver deres stol midt i det hele. Instruktøren for Varde Sommerspil, Erik Bendt Svendlund, havde med lokale kræfter tilrettelagt et 20 minutters underholdningsprogram, hvor børn fra 7-kanten vandt alles hjerter med "Gulvspandevisen" fra musicalen "Annie". Det var også her, Dannebrog - igen - faldt ned fra himlen og fødderne af dronningen. Med lidt hjælp fra Varde Faldskærmsklubs erfarne udspringere. Iøvrigt ikke ufarligt, skulle det vise sig. En faldskærmsudspringer tabte en "røgbombe, mens han svævede over pladsen. Den ramte få meter fra regentparret og et par gæster blev strejfet af "bomben", uden dog at komme noget til. Dronningen og prinsen opdagede aldrig, at de havde været i farezonen.

Til gengæld "opdagede" de kongelige gæster, at Varde i 7-kanten har mere at byde på end de fleste. At regenten - og prinsen - virkelig var duperet, var dronnngens lille, improviserede afskedstale også udtryk for. Det var bestemt udenfor programmet, at dronningen tog ordet og sagde tak. Og på en pudsig måde gav udtryk for sin royalistiske forundring over, at man også kunne "sådan noget så langt mod vest!"

Betty Carstensens svartale kom også fra hjertet. "For os vardensere vil dagen blive husket som den smukkeste blomst i hele den buket, vi har bundet i jubilæumsåret - og glæden vil vare i lang tid".

Oberstens nedtur

Dermed var det slut - for de fleste, for som antydet tidligere ventede der endnu en souper ombord på Dannebrog. Det betød for os, der var så heldige at være inviteret med, en køretur i bus til Haderslev, men

den tog vi gerne, og visit nummer to på Kongeskibet blev lige så stor en oplevelse som den første. Og denne gang med de rigtige sokker!

Omkring 50 fra Varde var på genvisit på Dannebrog, hvor regentparret optrådte som meget afslappede værter. Vi stod og underholdt os med daværende kulturudvalgsformand Kaj Nielsen og hans kone Anne Marie, da Kaj's blik blev lidt flakkende og han pillede lidt nervøst ved sit glas. Han så sigende på mig, der stod med ryggen til. Det var dronningen, der var årsag til den kommende borgmesters reaktion. Dronning Margrethe var på "snakke-turné" blandt sine gæster, og da vi spurgte, hvad hun syntes om afslutningsprogrammet i Arnbjerg brød hun ud i majestætens karakteristiske, lidt hæse latter, som Preben Kristensen fra Linie 3 gør endnu bedre.

- Jamen, jeg har aldrig set noget lignende, grinede dronningen, inden hun cirkulerede videre.

Lidt senere fulgte jeg på et par meters afstand en meget morsom episode. En fremtrædende sønderjysk repræsentant fra det danske forsvar morede sig åbenlyst med at fodre gravhundene med frikadeller fra det veldækkede bord. Det fik dronning Margrethe øje på, og selv om hun var værtinde, undlod hun ikke med et bebrejdende blik og et skarpt tonefald at fortælle, den stakkels oberst, at han var på gale veje.

- De fodrer da forhåbentlig ikke hundene? lød det anklagende spørgsmål fra regenten. Havde en orm gnavet i Kongeskibets træpaneler, ville det have lydt som en motorsav - så stille var der i et par sekunder. Obersten, der indtil da havde været ganske kry, undskyldte og lignede én, der havde fået et rap overfingrene. Og Vardes museumsinspektør Ole Faber, der stod lige ved siden af den stakkels oberst, strøede salt i såret med bemærkningen "Der stoppede Deres militære karriere".

Midt på aftenen gik gæsterne fra borde og vinkede farvel fra kajen til regentparret på broen - mens Dannebrog stævnede ud på en lun aften med et sønderjysk kor som en smuk, gåsehudsfremkaldende lydkulisse. En stemning, ingen af os formentlig nogensinde vil glemme.

På hjemturen var vi trætte efter en lang dag - og euforiske. Byrådet havde - fordi man ikke vidste, hvor meget vi fik at spise på Kongeskibet - bestilt middag på en sønderjysk kro. Vi arriverede sidst på afte-

nen og fik steg og brune kartofler i midnatstimen. Usædvanligt, men det havde jo i det hele taget været en usædvanlig dag, som på denne måde fik en usædvanlig festlig afslutning.

Benovelsen var til at få øje på, da jeg sammen med min kære hustru Nethe første gang hilste på dronning Margrethe. Det var i Ringkøbing i 1984. (Foto: Svend Erik Bedsted).

Viola med harmonikaen.

Viola slår tonen an

Af Viola Ostenfeldt, Varde

Mit navn er Viola Ostenfeldt og jeg er født d. 15-04-32 i Gårde, det er en lille by ca. 20 km. nord for Varde.

Jeg er den ældste af fem søskende, tre piger og to drenge, først tre piger, Viola, Betty og Vera. Så kom der to drenge, Villy og Kurt, min far var stolt som en pave da han fik to drenge, man forstår ham jo godt. Vi er født i 10 år på nær 5 dage. Det var jo skønt at være mange søskende, men nogle hager var der jo alligevel, man kom tidlig til at passe sine små søskende. Vi er alle, på nær undertegnede, kommet til verden i hjemmet i Billumtarp, det foregik ved, at nabokonen "Marie Ulrik" sammen med jordemoderen, klarede fødselen. Hvis vi skulle have bud efter doktoren, var det doktor Møller fra Oksbøl, en ret gammel læge, syntes jeg. Og da jeg begyndte i skolen, skulle vi jo vaccineres, men det nænnede Møller ikke, så derfor gjorde læge Krarup det. Han var vikar for Møller. Krarup havde jeg til læge helt frem til 1967. Det var mange år. Ham var jeg meget glad for. Jeg husker meget tydelig, hvor skønt det var, når bønderne skulle slå hø i engen, det var jo fantastisk, når jeg fik lov til, at komme med Kreide, som vi kaldte ham, jeg tror også at Rask var hjemme, de to passede gården. Kræn Rask var en meget kendt kreaturhandler, så han var jo ofte til marked, så kunne han jo ikke passe gården. En jeg også holdt meget af var Gine, hun var moderen til flokken nede i smørhullet, som vi kaldte det. Når vi var nede at rive hø, fik vi en kurv med mad og jordbærsaftevand med i engen, det bedste fra Gines køkken, der var hjemmebagt rugbrød og mange andre gode ting. Græsset blev slået ligeså tidlig om morgenen som mulig, duggen skulle jo først være væk, og så luftede det til næste dag. Så skulle det "hværres", det vil sige, at vi gik efter hinanden og rev skår sammen, som så, når det var

tørt, blev det revet sammen med hesterive, og sat i stakke. Det duftede bedre end den bedste parfume. Når så høet var tørt, skulle det stakkes og stå og tørre lidt i stak, før det skulle køres hjem på høloftet, men det måtte være rigtig tør forinden, ellers bræmmede det, og det kunne være så voldsomt, at der gik ild i høet, eller det klumpede fuldstændig sammen og var ganske ubrugelig. Nok om høet! Det var herligt, når man fik lov at holde tømmen, når der skulle harves. Jeg var bare stolt, når jeg fik lov at tage nogle omgange. Det berusede ligeså godt, som knallerter gør idag, vi brugte hestekræfterne på en anden måde, jeg tror egentlig at det var sundere, så fik vi også brugt vores krop. Det er jo tiden før krigen, jeg prøver at fortælle om, jeg er så heldig at kunne huske den. Vi var en hel del børn i Billumtarp på dette tidspunkt, vi var alle under ti år, så vi havde jo både bøvl og glæde af hinanden. Der var Ingrid Poulsen, Sigurd Jørgensen, Karl Ejner, Jens Peder, Gerda, mig, Betty og Vera. Villy og Kurt var meget små, men begge født i Tarp. Vi var mange munde at mætte, og pengene var meget små. Vi var heldige, at vores far var jæger, så den stod som regel på dejlig vildt søndag middag, for det var jo den eneste dag, man holdt fri. Dengang var der ikke så mange der kedede sig, det havde man nemlig ikke tid til. Alle der kunne arbejde gjorde det, og var man bedstemor, havde man nok at gøre med at strikke huer, vanter og sokker til hele familien, og bedstefar sad og skar hylder, og skoede træsko til hele familien, for det brugte vi jo alle sammen. Det var også hårdt ved knoerne nede på anklerne, vi sparkede jo skindet af, og ikke så snart var såret helet, så sparkede vi hul igen, det gjorde dælme ondt. Om vinteren havde vi lange, hjemstrikkede strømper på, som blev holdt oppe af et par stykker elastik. Der var huller i elastikken med passende mellemrum, elastikken var fastgjort til et livsstykke, som vi havde på. Strømperne var ikke altid lange nok, så om vinteren kunne man godt få frost i det stykke lår, som var bart, det sved helt forfærdeligt. Når jeg tænker på engene, kommer pumpehuset også frem. Den blev passet af Thue Jensen, "Lille Thue", blev han kaldt, vel mest fordi han kone Metha, var lidt større end ham. Thue passede Pumpehuset hver sommer, Pumpehuset pumpede vand op i engene, så der kunne blive godt med græs til slåning og til dyrene. Det var enhver lodsejers pligt at få "Grøwet", det vil sige, at få grøfterne gjort fri for grøde og vandgræs, så vandet kunne løbe frit fra

grøft til grøft. Metha og Thue havde et par grise og en hvid ko, som gav mælk til familien. En dag var Karl Ejner og jeg blevet enige om at malke koen. Det foregik i en gammel malerbøtte, og så gav vi grisene mælken. Metha kunne ikke forstå at koen gav så lidt mælk om aftenen og skulle have klarhed for sagen. Det var ikke så rart for os, først fik Karl Ejner sin ende varmet, så gik hun op og sladrede til min mor, så fik jeg enden varmet, så vi skulle ikke malke mere. En anden interessant ting var Villiam Jensens roevogn. Når de havde kørt roer hjem i regnvejr, var der en hel masse smadder i bunden af vognen. Det var fint at lave kugler af og skyde op på muren, de blev jo siddende, og det var også Karl Ejner og mig der ordnede det. Vi kom selv til at vaske det ned igen. Det var knapt så sjovt, for det tog ihvertfald lang tid, for nogle af klatterne sad helt oppe under taget, så der måtte en stige til. Det gjorde vi kun en gang. Der faldt ingen øretæver, men jeg tror også nok, at vi huskede alt bøvlet bedre, end en gang øretæver!!! Inga Christensen og jeg havde også mange gode timer med hinanden, vi sad ved hver sin ende af klaveret og spillede. På daværende tidspunkt havde vi jo lysten til at spille, men at vi begge to skulle blive musikere, var ret utænkeligt, men det blev vi altså! Vi ringede hjem til min mor, så lagde vi røret på sofaen, og så kunne hun høre hvad vi spillede, det syntes hun selvfølgelig var godt, enhver mor er jo stolt af sine børn, og det var min også. Jeg havde også mange gode timer hos Ingrid Poulsen, der var meget at se på hos dem, og de havde mange dejlige dyr, og dem elskede jeg. De havde også et drivhus med vindrueranker, og de bar nogle flotte druer. Dem mæskede Ingrid og jeg os i, det gav sandelig " bagslag" må jeg sige, Ellen fandt 2 vældige klatter, som vi havde lavet. Det var synligt hvad vi havde spist, så vi måtte stå skoleret bagefter. Jeg mindes også, når vi som børn var på besøg hos Anne Baggensen, en meget rar kone. Vi fik lagkage, alt det vi kunne spise, og småkager. Det var slaraffenland at komme på besøg der, så fik vi også noget med hjem: Æg og flæsk, og hvad hun ellers havde af gode ting, men vi måtte ikke sige noget til Niels. Det var hendes mand, han var noget nærig, så det måtte han ikke vide. Jeg hentede tit køerne for Kreide, de gik i en mark helt oppe ved Kræn Kjan, det var vores mælkekusk, jeg fik en stor rugbrødsmad med noget dejlig fedt, med løg og fedtegrever i, det var bedre end det bedste slik i dag, og det var sundere, vi kendte ikke så

meget til de søde sager dengang. Maden blev fortæret på vejen op efter køerne.

Vores lille mor Sibbe, som hun blev kaldt, var en flittig lille kone. Hun var god til at få det sparsomme til at slå til. Hun strikkede trøjer og nederdele, og hvad man ellers brugte.

Det fine tøj blev syet hos Jenny Sypige i Nr Billum, hun var en dygtig syerske. Og hvert efterår kom der en sypige fra Strudvad ved Varde. Hun var en søster til Åge Bruns kone. Hun var hos os i en uge, hun syede tøj om.

Man satte bare to slags tøj sammen, hvis der ikke var nok, så kunne man få en ny frakke eller jakke ud af det. Der stod ikke Hummel el. Adidas på!!!! Jeg husker med stor nøjagtighed de første lange bukser jeg nogensinde havde ejet. Det var de såkaldte skibukser! Der var så meget stof i de bukser, at havde det været i dag, kunne der med lethed være blevet to par ud af det, buksebenene var så vide, at man kunne kravle ned i et af dem.

Mor sad og trævlede gamle trøjer op og lavede nye trøjer til os, med mønstre i, de blev rigtig fine, og vi var meget stolte af dem.

Min far var tømrer af guds nåde, en dejlig glad og flittig mand som døde alt for tidligt, kun 50 år. Han havde mange smertefulde år.

Derhjemme på tømmerpladsen blev tømmer til husene hugget til.

Det var noget flot arbejde, må jeg sige, havde det været i dag, ville det være ubetaleligt.

Så begyndte krigen, den omtalte mørke tid. Jeg kan ikke sige at vi led nogen nød, vi blev jo langsomt vænnet til at spare på alting. Jeg vil prøve at fortælle lidt om forskellige ting, som vi selv fremstillede som erstatning. Kaffe-melis-mel-tobak-sæbe-tøj, alt var rationeret, så kom der rationeringsmærker, som man så skulle aflevere, når man skulle have nogle af disse varer. Til kaffebønner brugte man rugkærner, som blev ristet mørke i ovnen, og så derefter kørt igennem kaffemøllen, derefter blev det blandet med sikoria og Rich. Det smagte ikke særlig godt, men man vænnede sig jo til det, der var jo ingen anden udvej. Mel kunne man lave ved at male hvede meget fint, og sigte det i en stofsigte, brødet man bagte smagte fortræffeligt, det var bare ikke så hvidt, som vi var vant til. Når vi kogte rødbeder, kogte vi sukkerroer sammen med, så blev de søde af roerne.

Døde der en gris, blev den kogt i gruekedelen, sammen med sæbe-

sten. Sådan lavede man sæbe, og for at give det en duft, blandede man mandelessens i.

Smør var også rationeret, så brugte man talgen fra får og lam, når vi havde slagtet. Det var ikke rart at spise pandekager, der var stegt i talg, for talgen satte sig på ganen, puha!!

Der skulle være mørkelagt, der måtte ikke slippe så meget som en stribe lys ud, når det var mørkt ude, for så kunne tyskerne godt finde på, at skyde ind af vinduet, så vinduerne blev omhyggeligt lukket til med en krydsfinerplade, som far hængte op hver aften. Der slap ihvertfald ikke lys ud fra vort hjem.

Jeg kom meget tidlig ud at tjene, jeg var 11 år, så måtte jeg selv tjene til føden. Det var ikke altid så sjovt, de var ikke altid søde ved en, altså dem man tjente hos. Hver eftermiddag blev man sendt ned i kartoffelkælderen, der skulle pilles spirer af kartoflerne. Jeg kan få mareridt den dag i dag ved tanken. Tænk! hver dag ned i kælderen til kartoflerne, når man var færdig med at vaske op efter middagen, og vaske køkkengulv, for det blev gjort hver dag. Det skulle man byde børn på elleve år, i dag, så blev man meldt for børnemishandling. Jeg er ikke i tvivl om, at en uge i den kartoffelkælder ville have en præventiv virkning på mange i dag, men det ville jo være en utænkelig ting. Jeg kan stadig lugte de rådne kartofler, og jeg hadede dem jeg tjente hos, det var meget nedværdigende .

Jeg vil også fortælle om dengang vi fik skarnlagensfeber. Det var jo smitsomt, så vi skulle jo på epidemihus i Varde. Det var en afdeling ved siden af sygehuset. Min lillebror Kurt ville vor mor ikke af med, han fik jo stadigvæk bryst. Men vi andre fire måtte pænt afsted med sygebilen. Vi havde en stue for os selv, og når vor mor kom på besøg, måtte hun stå udenfor vinduet og snakke med os. Normalt lå man på sygehuset i 6 uger for skarlagensfeber, men vi klarede os med 3 uger, da vi havde ligget så længe derhjemme, inden det blev konstateret. Betty måtte blive på sygehuset i en uge mere, hun var den der havde fået sygdommen sidst, så hun skallede stadig på fødderne.

Tilbage til krigen. En søndag eftermiddag blev der blæst luftalarm. Der kom engelske flyvemaskiner, som kastede bomber, vi kunne se det fra vores stuevindue, vi boede ret højt på en bakke, så vi havde god udsigt til dramaet. Vi så at tyskerne skød på de engelske soldater, de hang værgeløse i deres faldskærm. Der faldt også en granat på

den anden side af åen, omkring Kravensø og Myretue. Vi så en kaskade af sand ryge op i luften. Det var meget uhyggeligt, når der var luftalarm, og der blev skudt, så hørte vi at kuglerne peb i luften, og nogle faldt også ned på taget.

En dag hjem fra skole gik vi hele flokken inde på Villiam Jensens mark. Der fandt vi en håndgranat, den var ikke sprængt, vi blev meget bange allesammen og løb skrækslagen hjem. Der blev sendt bud til værnemagten, og granaten blev fjernet omgående. Det var så smart regnet ud, vi gik kun i skole en formiddag om ugen i sommertiden, så kunne vi jo få mere tid til at arbejde. Og i 1944 blev jeg ansat som pige hos Niels Thomsen i Kjelst. Der var meget at lave, 4 børn under skolealder. Jeg lavede mest karlearbejde, arbejdet var alt lige fra at malke køer, som til at være med i marken, bag harve eller tromle, el. hesterive. Det kunne være hårdt at gå den ganske dag, ager op og ager ned, man var så træt, når man kom ind til aftensmad, klokken var som regel halv otte tidligst. Den blev tit mere, så man sov som en sten, når man lagde hovedet på puden. Dengang blev man ikke spurgt om man magtede det man blev sat til, man skulle bare. Det er ikke så underligt at man er ødelagt i både ben og ryg, dengang hed fysioterapien arbejde, du skulle bare være færdig med det du var igang med, man var simpelthen så angst for dem man tjente hos, man havde ikke et ord at skulle have sagt, det var bare kæft trit og retning, det var forfærdelig at se på en sur bondemand, og høre på hans klager, som man var nødt til at finde sig i. Jeg tror da, at mange af hans måske, ægteskabelige kontroverser, tit gik ud over os, vi var jo ikke i stand til at give igen, så havde vi bare fået en lussing, det har jeg nu ikke prøvet, så langt turde man jo ikke gå. Mens jeg tjente hos Niels Thomsen skete det at der kom fremmede, kan jeg huske. Det var polakkere, som var soldater, de ville gerne høre radio, det var for at høre hvordan det stod til i Polen, for det fik de jo ikke at vide hos tyskerne. De ville gerne bytte med tobak, så fik de æg og flæsk i stedet. Niels Thomsen røg jo pibe, så det var jo et godt bytte, men det foregik i dybeste hemmelighed.

Jeg længtes frygtelig hjem, så jeg løb hjem til Tarp næsten hver aften, bare for at sove hjemme og så se mor og far og mine søskende.

Det var en lang tur på bare fødder, og cykel havde jeg jo ingen af. Jeg tror at der var over 4 km, selv om jeg løb tværs over markerne.

Jeg fik 40 kr. om mdr. for at slide hver dag, men sådan var det jo dengang. Når jeg trængte til at tale med et rart menneske, gik jeg hen til Johannes Nielsen. Hans kone Anna var simpelthen et varmt og et godt menneske, hende vil jeg aldrig glemme. Jeg sad altid på " Klynkassen" ved siden af komfuret, der var tørv i kassen, og der var en egen tryg hygge ved at sidde der. Vi gik ikke i skole om sommeren, så vi kunne jo lave en masse arbejde, som vi så sandelig også gjorde .

Til 1. maj 1945 kom jeg i tjeneste på centralen i Billum, hos Anna og Alfred Jensen. Han var malermester og hun var centralbestyrerinde. Jeg var der som lillepige, og så havde de også en voksen pige til at passe centralen. Det var jo hele døgnet, at der var vagt.

Jeg husker tydeligt, at vi gik til gymnastik i Nr. Billum skole, og vi gik en hel flok derud.

Jeg havde sagt til Anna Jensen, at når krigen sluttede, ville jeg slå koldbøtter på græsplænen, selvom det regnede, og det regnede den aften tyskerne kapitulerede.

Vi kom fra gymnastik, og vi kunne jo godt se, at der var sket noget, da vi kom hjem til Billum. Der var en vældig opstandelse, folk var ellevilde af glæde, vinduerne var oppe, og man kunne høre musik og radio over det hele. Det var frihedssangen, man spillede, den måtte jo ikke spilles imens der var krig.

Det er vel nok den største beruselse jeg kan mindes, tænk man kunne gå ud om aftenen, uden at vise " Ausweis". Det var legitimationskort, som var påkrævet under krigen.

Så da vi nærmede os jul dette år, tror jeg nok, vi kunne få lidt chokolade og kaffe. Det var noget af det skønneste, jeg nogensinde har smagt, når man tænkte på den brændte rug, fy for pokker. Og de første appelsiner og bananer, det var vanvittig, bare duften, jeg glemmer det aldrig. Disse indtryk vil jeg huske hele mit liv.

Tyggegummi smagte jeg første gang i 1948, da var jeg seksten år. De første silkestrømper fik jeg omtrent på samme tid.

Jeg blev konfirmeret i Billum kirke, men jeg gik til præst i Janderup hos pastor Pedersen. Der var lang vej at cykle fra Billumtarp til Janderup. Vi var hos præsten hver tirsdag og fredag formiddag, og så tilbage til skolen til kl. 13.00.

Det var en drøj vinter. Jeg blev ved med at tjene på forskellige gårde, indtil jeg flyttede til Videbæk. Der flyttede mine forældre op i

1947. Min far var invalid, han fik sit ben amputeret, han havde koldbrand, det var meget smertefuldt. Jeg har mange gange oplevet, at han gik ude på vejen om natten når han havde store smerter, han mærkede det første gang Mortensaften i 1945. Jeg kan huske at vi havde ryddet op i værkstedet, så kom Arne og Peter fra Oksbøl, de spillede på harmonika, de var meget populære må jeg nok sige, vi fjortenårige piger, drømte nok om dem resten af natten, så vidt jeg kan huske. Mine forældre solgte tømrerforretningen til Niels Jensen, som havde den i mange år. Selv flyttede de ned til Billum By. De boede i to værelser oven på slagter Mathiasen. Det var trange forhold, børnene sov ude på den åbne loft, det var meget koldt, da det blev vinter, man klarede sig så godt man kunne, vand måtte mor bære op ad trappen, og samme vej ned igen, stakkels mor, far kunne jo ikke hjælpe hende, han havde hjemmesygeplejerske frøken Frandsen, hun kørte rundt både i Billum og Janderup, hun plejede syge mennesker. Min far fik sit ben sat af ca 15 cm. under knæet, men da sygdommen sad i blodårerne oven over knæet, kom der jo ikke frisk blod nok ned til såret, som så gav dødt kød, som man fjernede, med noget der hed helvedessten, det åd alt det døde kød, det stod på i tre mdr. så måtte han ned på Centralsygehuset, og have sat det sidste stykke ben af, så havde han 20 cm. og det helede på en måned. Det var dejlig. Far led meget af det man kalder fantomsmerter, det er smerter i storetåen som han jo havde koldbrand i, men han kunne jo ikke komme til at røre ved tåen, da den jo var væk. Så fik min far jo sådan et sørøverben. Det var sådan et kræmmerhus med en pind på. Benstumpen skulle jo svinde ind, så han kunne få en protese. Han kom til at gå ret pænt igen. Det var sandelig ikke sjov at sidde oppe på kvisten, lige overfor Billum kro, der sad jo nogle af hans kammerater. De fik jo et spil kort, og det elskede min far, men ligesom for at drille lidt, satte far en halv flaske snaps over i vinduet. Han satte den selvfølgelig sådan, at de der spillede kort, kunne se den, og måske blive en lille smule tørstige. Se på daværende tidspunkt var enhver form for spirituosa bandlyst på Billum kro, så de der spillede kort, måtte jo nøjes med sodavand eller kaffe, så derfor drillede snapsen nok en lille smule mere - ha ha. Det var meget koldt i vinteren 1946-1947, men på et tidspunkt måtte far altså over på kroen. Han fandt på at kravle over den spejlglatte vej, det foregik på alle tre, da han jo kun havde et ben.

Over kom han, og det var godt for lille far. Min far var et livsstykke, trods den megen modgang, han sang tit, og det var han sandelig god til. Så det er ingen fremmed, at jeg har min kraftige stemme, som jo har hjulpet til mit levebrød. Uden min gode og myreflittige moder, havde far nok haft svært ved at klare det hele. Hun havde jo en flok børn at tage sig af, jeg var den eneste der var konfirmeret, så det var noget af en post hun havde. Mor tog til Varde i en tid. Hun var hos en dame, hvor hun lærte at kunststoppe og maske strømper op. Se det var meget, for ikke at sige næsten umuligt, at købe et par silkestrømper, da havde man jo ikke nylonstrømper, de kom først, omkring det samme tidspunkt, så man havde ikke råd til at købe nylonstrømper, så man reparerede dem man havde. Det var noget værre pillearbejde, det havde jeg godt nok ikke tålmodighed til, men jeg skulle jo heller ikke holde brødet på bordet, til hele familien. Kunststopning, var en form for lap, som man meget kunstfærdig, syede med stoffets egne tråde, Mor var fantastisk til at gøre det næsten usynlig, det krævede, et helt fantastastisk syn, så det må hun jo have haft dengang. Far havde haft en tømrersvend, der hed Rikard Andersen, han var fra Videbæk. Det er en by i det midtjydske. Han var hos far i Billumtarp, det har nok været omkring 1935. Jeg ved bare, at han var meget stolt, han mente, at han var skyld i, at min søster Betty havde sådan en fin gang. Han sagde, at han lærte hende at gå. Vi var meget glad for Rikard, som så i 1947 havde et savværk. Han havde jo en del folk i arbejde, og han ville at mor og far skulle flytte til Videbæk. Meningen med flytningen var jo nok, at han ville have far beskæftiget, så han også kunne tjene en slat, ved siden af, at mor så måske kunne få noget serveringsarbejde. Hun fortsatte jo med at maske strømper op, og kunststoppe, det havde hun da noget at lave med. På daværende tidspunkt fik man sku´ ikke i hoved og røv fra kommunen, som man gør i dag. Da måtte man sætte tæring efter næring, eller suge på lappen. Det kunne være sjovt, med den politik i dag. Bare i fjorten dage, huha sikke et ramaskrig, så var der sikkert nogen der døde af sult, for de kunne vel ikke finde andre udvej. Han kørte også på motorcykel, han fik en gammel NSU, det var en gammel tysk militærmaskine, den havde 650 ph, men var så lavt gearet, at når man kørte 70 km. i timen så stod der ild ud af udstødningsrøret, så det var ikke nødvendigt med baglys, han havde håndgear, da han jo ikke kunne

bruge foden til at skifte gear med, det gik også helt fint. Han kørte jo meget på motorcykel, da han var ung. Det har jeg hørt en hel del sjove historier fra. Han var jo fuld af sjov og charme, kan jeg godt huske. Jeg vil godt fortælle et par træk, det var i 1933 - vi var på daværende tidspunkt ikke flyttet ned til Billumtarp, men boede i møllen, ved siden af Billum kirke. Den ejedes da af min bedstefar I. C. Kristensen Ostenfeldt, han døde i 1938. Vi boede i lejligheden i enden af møllerhuset, indtil vi flyttede ned til Billumtarp.

Ved siden af os, boede Johannes Rue, og han var med min far i Roust, min far havde noget tømrerarbejde der, og Johannes var med som håndlanger, som det hed. De kørte jo på motorcykel, det var et pragtsyn. Jeg har en forestilling af, at det var en gammel Norton. Den havde et pragtfuldt gedebukkestyr, og et kakkelovnsrør, til benzintank. De jog så afsted med hinanden. De fik lavet deres arbejde, og skulle så hjemad, det var vist ikke bare et træf, at de kom forbi Ølufvad kro. Jeg tror det ikke. De kunne jo have kørt igennem Sønderplantagen, det var ihvertfald nærmere, men de kom til kroen. De har nok fået et par kaffepuncher, eller tre, de skulle ihvertfald hjemad, far var ret kåd, så han har sikkert givet den, så gruset stod køerne om ørerne, det kan jeg fint forestille mig. Far kom, om lidt forsinket til møllen, og standsede! hvad søren var det, hvor var Johannes henne? Han stod såmænd stadig ved Ølufvad kro. Arme mand, han var simpelthen blevet losset af, da far gav den gas, så kunne det ligesom ikke skjules, at de havde været til kroers. Han måtte ud, at hente stakkels Johannes Rue.

Og det var så lidt fra min barndom, både før, under og efter krigen. Håber, at det måske kan bringe minder, hos nogle der har kendt min familie og mig.

Omkring en tur til Landsstævne i Odense i juli 1947

Af fhv. viceskoleinspektør Vagn Arnt Nielsen, Varde

Følgende hovedpersoner forekommer i beretningen:
Min fætter Johannes - nu pensioneret lærer bosat i Nordenskov.
Min storebror Hans - nu pensioneret lektor bosat i Vodskov.
Min fætter Palle, en bror til Johannes; Palle døde i januar 1996.
Det var et smerteligt savn. Palle var gårdejer i Kjelst.
Mig selv - pensioneret viceskoleinspektør bosat i Varde.

Tiden er midsommer 1947; en meget tør sommer med udsigt til dårlige afgrøder både hvad angik korn og roer. Korn og roer var dengang hovedafgrøder på min hjemegn.

Køernes mælkeydelse var ringe, da der ingen grøde var i græsset. Flere steder på de lette jorder var græsmarkerne helt afsvedne.

Vi levede selvfølgelig med i vores forældres bekymringer over tørken og den dårlige høst, der kunne forventes; helt galt var det i hjem, hvor der var lånt penge på et høstpantebrev. Hvis der ikke blev korn i overskud til salg og dermed mulighed for indfrielse af pantebrevet, ja, så var der en ekstra gæld at slås med.

Unge mennesker er imidlertid mestre i at lægge afstand til selv ret overhængende problemer, og sådan var det da også i Billum.

De nævnte hovedpersoner havde på nær Hans deltaget i gymnastiktræning i Ribe amt med henblik på opvisning ved landsstævnet i Odense. Der var bliver trænet flittigt med Gustav Jensen fra Henne som leder.

Til landsstævnet var der ikke arrangeret nogen fælles transport; hver måtte sørge for sig selv, men vi fire - nævnt ovenfor - lagde en plan, der egentlig var urealistisk, fordi den rummede luksuselementer i et omfang, der slet ikke sømmede sig for personer med Palles og min status.

Med Johannes og Hans var det anderledes, for de var indskrevne som studerende på Silkeborg Seminarium fra august samme år.

Palle var landbrugsmedhjælper hos Frida og Niels Ibsen i Vrenderup, og jeg var landbrugsmedhjælper hjemme i Kjelst.

En landbrugsmedhjælperstilling rangerede langt nede på den sociale rangstige og var ubeskyttet i enhver henseende. Det var manden, men også i nogen måde konen på den aktuelle gård, der kunne skalte og valte med en landbrugsmedhjælper efter forgodtbefindende.

I den duftmæssige aura omkring en landbrugsmedhjælper indgik altid en umiskendelig snert af komøj og stald i almindelighed.

Frida og Niels Ibsen var retskafne folk, så Palle havde det godt, og jeg led selvfølgelig ingen nød derhjemme.

Vi havde besluttet, at rejsen til Odense skulle foregå på to motorcykler - to mand + oppakning på hver. Johannes var en god økonom. Han havde ved afsavn og gennemført nøjsomhed sparet op, så han samme forår kunne købe en motorcykel - en 3 1/2 hestes Royal Enfeld - og det var endda sket, uden kontoen i Andelskassen gik i 0.

Som et eksempel på Johanneses sparsommelighed kan nævnes følgende: Ungdomsmøder i sognets forsamlingshus var som et fast fyr på vores kulturelle hav, og programmet for en aften lå stort set fast - Vi sang et par sange og så fulgte et foredrag - næsten altid af en højskoleforstander eller en præst, og så var der kaffebord og oplæsning af bemeldte foredragsholder i en times tid.

Kaffe med brød kostede 50 øre. Jeg husker, min bror sagde, at nogle af karlene var så hurtige, at de bjergede sig op til 3 stykker brød uden at betale ekstra. - Johannes var blandt den del af mødedeltagerne, der aldrig købte kaffe med brød; adspurgt hvorfor han ikke skulle have noget, var svaret: " A er et svålten." Han var naturligvis lige så sulten som alle andre, men ønskede at spare de 50 øre.

Hans var knap så påholdende i pengesager. - Jeg husker tydeligt, dengang lærer Kræn havde arrangeret en skoleudflugt til København i skolens sommerferie. Hans var 12 år, jeg var ti, og vi fik begge lov til

at komme med; nu bagefter kan jeg næsten ikke forstå, at vores forældre gav lov til en sådan ødselhed.

Det var i sommeren 1938. Vi boede på Fregatten Jylland og så meget forskelligt i København. Besøget i Tivoli var nok den største oplevelse, men også der, hvor fristelsen til pengeforbrug var størst. Vi havde hver 4 kr. med, men det lå i luften, at det næppe var rimeligt at bruge alle pengene.

Da vi efter turens afslutning var på vej hjem fra stationen, snakkede vi om, hvor mange penge, vi havde brugt. Jeg havde 2 kr. og 25 øre til rest, men Hans havde kun 60 øre; til sit forsvar sagde han: "Jeg ved godt, jeg har brugt for mange penge, men det er heller ikke sikkert, man nogen sinde kommer til København igen."

Det var ikke nogen ugennemtænkt bemærkning, men et klart udtryk for den situation, en tolv års dreng fra et beskedent landbohjem i Kjelst stod i i 1938. Tredivernes krise havde i flere henseender sat sit præg på os børn. Videre skolegang var kun en mulighed for børn fra bemidlede hjem eller, som det blev sagt, nogen, der kunne få tilskud. Gode evner talte ikke med. Det, der ventede efter landsbyskolens 7. klasse, var en plads som tjenestedreng på en gård i sognet.

Tilbage til landsstævneforberedelserne.

Hans lejede en motorcykel, en Nimbus, hos Ejnar Clausen i Varde; det kostede 10 øre pr. kørt kilometer at leje en motorcykel. Christian og Ejnar Clausen forsøgte sig dengang som motorcykeludlejere; senere etablerede Christian Rotor - Ejnar rejste til Canada.

Johannes og jeg havde kørekort til motorcykel; det havde Hans og Palle ikke, så det gav mig et strejf af status i forhold til Palle, men det battede ikke over for Johannes og Hans. Det lyder dyrt sådan med kørekort, men det gik ikke så galt endda. Mit kørekort til både bil og motorcykel løb op i 82 kr. alt iberegnet. Kørekortet blev taget hos mælkehandler Mortensen i Oksbøl; han havde også køreskole.

Der var ansat en assistent, som hed Viggo Christensen. Selve kørselen foregik i Varde, og vi var 4 elever i bilen samtidig. Vi skiftedes til at køre, men der var mange pauser, for Viggo Christensen var af og til inde på Vestbanens Hotel i et ærinde. Lægeattesten bestod af et billede, hvor lægen havde skrevet et par ord bag på. For mit vedkommende var det læge Møller i Oksbøl. Forberedelsen af Odenseturen havde stået på ret så længe, men det var en dejlig ventetid; der var noget

eventyragtigt over situationen, for der var tale om næsten fire dages ferie, og det var under ingen omstændigheder normalt i vores miljø.

Det skal ikke forstås sådan, at vi ikke havde det godt derhjemme, tværtimod, men ferie forstået som fri fra arbejde var på en måde ukendt - i hvert fald hvis det drejede sig om mere end en stump af en dag.

Jeg har aldrig oplevet mine forældre holde ferie, så begrebet ferie var slet ikke indeholdt i ens opdragelse. Havde mine brødre ferie fra arbejdspladser eller skoler, så var det helt naturligt, at de hjalp til derhjemme eller et andet sted. Da det blev min tur, gjorde jeg ligeså.

Jeg døjer stadig med dette ambivalente forhold til ferie; at andre holder ferie er helt i orden, men jeg må stadig - selv her i pensionisttilværelsen - bekæmpe en lurende dårlig samvittighed ved at holde ferie. Jeg tror, mine brødre har det på samme måde. Denne situation fortæller tydeligt, at påvirkninger i opvæksten har langtrækkende konsekvenser.

Vi skulle bo i telt og medbringe forråd og apparatur, så der ikke påløb udgifter af nogen art. Teltet var et tomandstelt, men vi var enige om at krybe sammen, så det gik nok med den snævre plads.

Foruden nogle ikke helt nye tæpper, der gjorde det ud for sengetøj, medbragte vi et spritapparat, en kasserolle, tallerkener, kopper og bestik. Vedrørende madvarer lød listen i store træk således: En pose havregryn, et halvt rugbrød og et halvt sigtebrød, lidt margarine, spegepølse, 6 hårdkogte æg, et stykke leverpostej, en halv dåse kunsthonning, noget marmelade, lidt kaffe og lidt sukker. Kaffe og sukker var jo stadig rationeret. Toiletsager udgjordes af et stykke håndsæbe, en rest tandpasta, vore tandbørster og et håndklæde.

Johannes`s og Palles udstyrsliste lignede til forveksling vores, så den side af sagen var problemfri.

Torsdag over middag cyklede jeg til Varde for at hente Nimbussen, og da jeg kom tilbage, blev alt grejet pakket og rullet, så det nødtørftigt kunne bindes fast på motorcyklerne.

Ved 7 tiden drog Johannes, Hans og jeg drog af gårde med kurs mod Vrenderup, hvor Palle skulle stå rejseklar.

Vores forældre gav ikke udtryk for nogen særlig delagtighed i vores glæde, da vi drog af sted. Vi fik mange formaninger om at passe på al ting og køre forsigtigt.

Vi nåede velbeholdne til Vrenderup, hvor Palle ventede, ja, han skulle godt nok lige have vasket fødder og skiftet tøj.

Den gang var tjenestefolkenes vaskefaciliteter ret beskedne. Et sted i staldbygningen stod en afbrugt transportspand med et vaskefad oveni, og ikke langt derfra hang et håndklæde på et søm.

Håndklædet blev normalt skiftet en gang om ugen.

Hos Frida og Niels Ibsen var tjenestefolk imidlertid ikke henviste til at vaske sig i staldbygningen, men havde vaskefaciliteter i stuehuset. I øvrigt var Frida og Niels Ibsen velansete folk på egnen. I et par generationer har Niels Ibsen været en mand, hvis vurdering af en sag vejede tungt. Der blev lyttet, når han tog ordet i forskellige råd og bestyrelser, hvor han havde sæde. I forbifarten kan nævnes, at det var hans fortjeneste, Hellehallen blev bygget.

Frida trakterede med julekage og saftevand, og Niels Ibsen sagde, at han glædede sig over, at vi satte så meget ind på at deltage i Landsstævnet. Han var dog uden tvivl klar over, at deltagelse i gymnastikken var en biting i forhold til selve turen, men nok for at styrke vores moral nævnte han i fuld alvor det med gymnastikken.

Det var næsten mørkt, da vi forlod Vrenderup med kurs mod Odense, så det planlagte afrejsetidspunkt var meget overskredet.

Ifølge planlægningen ville vi ikke køre den lange vej til Odense i et stræk, men tage en overnatning undervejs. Hvor og hvordan overnatningen skulle foregå, var ikke helt planlagt, og det viste sig uden betydning, for tilfældet kom os til hjælp.

Johannes og Palle kørte forrest, men da vi nåede omtrent til Vejrup, så det ud, som om Johannes havde mistet herredømmet over maskinen; den slingrede faretruende, men Johannes afværgede et styrt ved at bremse forsigtigt op. Det viste sig, at hans baghjul var punkteret, så nu var gode råd dyre. Det var helt mørkt, og eventuelle værksteder måtte have lukket for længst.

Et kort krisemøde afgjorde, at vi ville slå lejr for natten inde på marken ved siden af vejen.

Nu om stunder ville en sådan disposition sandsynligvis ende med en politianmeldelse, men sådan var det ikke dengang, så vi gik i gang med forberedelserne. Der var et pigtrådshegn - endda det nymodens "elektrisk hegn" - som vi måtte over eller under.

Med meget besvær fik vi maskiner og oppakning slæbt ind under hegnet, og i lyset fra den ene motorcykels lygte blev teltet slået op og det såkaldte sengetøj bredt ud.

Placeringen på lejet var givet på forhånd. Johannes og Hans tog pladserne i midten, mens Palle og jeg lå ude ved siderne - presset op mod teltdugen. Alt udstyret blev anbragt i fodenden, så ville man ligge udstrakt, måtte fødderne op over udstyret.

Der var ikke så megen snak, for fremtidsudsigterne var jo ikke alt for lyse, men enkelte bemærkninger blev der dog plads til.

Johannes og Hans snakkede om, at det slet ikke var så dårligt endda at ligge i telt; det blandede Palle og jeg os ikke i, for vi syntes, vi lå skidt.

Snart sov alle, men ud på natten blev vi vækket af et tordenvejr. Vi talte sekunderne mellem lyn og tordenskrald for at finde ud af, hvor tæt det var på; et sekund svarede til ca. en kilometer, så vi regnede os frem til, at det i hvert fald var 4 - 5 kilometer væk.

Pludselig begyndte det at regne voldsomt. Teltet var under ingen omstændigheder vandtæt, hverken oppefra eller nedefra. Hvad Johannes og Hans havde haft i tankerne, da de valgte de inderste pladser, kom nu for en dag. Vandet trængte ind fra siderne, men løb også på indersiden af teltdugen til underlaget, der gennemblødtes ude ved siderne.

Palle og jeg forsøgte at trække ind mod midten, men her var jo optaget, så vi lå faktisk i vand resten af natten, og det kan den dag i dag undre mig, at vi ikke blev syge. Vi frøs som hunde resten af natten.

Vi var først oppe om morgenen. Det var befriende at komme ud af det våde sengetøj. Godt nok havde vi ikke tørt tøj at tage på, men det tegnede til at blive fint solskin, så nattens fortrædeligheder var hurtigt glemt.

Der gik nogle høveder på den samme mark, og de havde i nysgerrighed forsamlet sig ved teltet og motorcyklerne. Høveder er altid meget nysgerrige, og her var sandelig noget at se på. Om Palle og jeg havde bragt staldlugten med hjemmefra, skal jeg ikke kunne sige, men vi virkede tilsyneladende tiltrækkende på de firbenede gæster.

Der blev råbt inde fra teltet, at vi skulle hente vand til havregrød, kaffe og eventuel vask på den nærliggende gård, så vi drog af sted med den store kasserolle og en metaldunk.

Det var flinke folk, vi traf på gården; de var midt i morgenmalkningen, men havde god tid til at pumpe vand til os.

På henturen sprang vi med elegante saksespring over det elektriske hegn, men på tilbageturen havde vi jo hver en byrde at tage vare på. Jeg havde imidlertid samlet en kæp op henne ved gården, så da vi kom til den strømførende pigtråd, bad jeg Palle tage min kasserolle i den anden hånd, for så ville jeg trykke tråden ned med kæppen, så han let kunne skræve over. Jeg trykkede tråden næsten ned i knæhøjde, og Palle skrævede over med dunken i den ene hånd og kasserollen i den anden, men et uheld skulle ske. Netop som Palle havde et ben på hver side af tråden, brækkede pinden, og tråden røg op i fuld højde. Jeg fik en ordentlig flænge i det ene skjorteærme, men det var meget værre med Palle. Han udstødte et ubestemmeligt råb og slyngede såvel dunk som kasserolle op i luften nærmest som hammerkast; så kom der endnu et brøl i forbindelse med næste strømstød, og han kastede sig i panik ud til siden. Ud over den voldsomme smerte kostede det en stor rift i bukserne.

Vi blev enige om, at riften var uden betydning, bare han gik med korte skridt, hvor der var fremmede folk til stede.

Selv om Palle mente, de stærke strømstød havde lammet forskellige organer i hans krop - formentlig for livstid - så holdt han alligevel modet oppe ved tanken om, at han trods alt overlevede. Han græd ikke, men det var tæt på. Vi hentede ny vandforsyning, men kravlede denne gang under pigtråden. Johannes og Hans spurgte, hvad vi havde råbt op om, men det svarede vi undvigende på.

Spritapparatet blev tændt, og vand og gryn sat over til havregrød. At begynde en dag uden havregrød var utænkelig - i hvert fald på gårdene, hvor vi kom fra.

Det tog lang tid, før grøden var færdig, men den smagte godt, selv om der ikke kom salt i; vi havde nemlig ingen salt med.

Hvad vi ellers spiste "te æ dovver", kan jeg ikke huske; dog mindes jeg, at vi rørte lidt marmelade op i vand, så det blev til saftevand, der kunne drikkes til grøden.

Når der blev lavet kaffe, foregik det ved at komme kaffe og tilsætning i en kasserolle med varmt vand. Efter et stykke tid med kraftig omrøring blev blandingen siet gennem et lommetørklæde.

Lidt grums var der selvfølgelig i bunden af kopperne, og lommetørklædet, der brugtes som si, var en anelse brugt, men det var uden betydning.

Da "æ dovver" var til side, blev alt pakket sammen, og jeg kørte sammen med Hans til Vejrup for at finde et sted, hvor vi kunne få lappet Enfelden. Vi fandt et værksted og aftalte, at vi om et stykke tid ville komme med en motorcykel, der skulle lappes.

Johannes trak af sted med Enfelden til det aftalte sted, og efter et stykke tid fulgte vi andre efter. Vi kørte 3 mand på Nimbussen. De 2 passagerer havde oppakning under begge arme, men det gik.

Efter lapningen blev oppakning og passagerer igen fordelt, og kursen blev sat mod Randbøldal, for her var et friluftsbad, vi ville besøge. Vandet var meget koldt, men vi bevægede os så nogenlunde til varmen. Det var jo også rart at blive vasket ordentligt. Johanneses humør var ikke det bedste, for udgiften til lapning havde ingen kalkuleret med.

Efter opholdet i Randbøldal kørte vi uden stop til Lillebæltsbroen. Vi gjorde holdt midt på broen, parkerede maskinerne og gik ud til gelænderet for at nyde udsigten.

Jeg havde lånt en fin læderhjælm af Bakken Andersen fra Billum, men lånt den ud til Palle. Det var meget uheldigt, for da Palle lænede sig ud over gelænderet for at spytte ned i Lillebælt, røg hjælmen af ham og dalede nærmest som en faldskærm de mange meter ned; man kunne lige akkurat høre et lille plask, da den ramte vandet. Det tog toppen af den formiddags fornøjelser, men vi måtte jo videre.

Næste stop var i nærheden af Blommenslyst. Vi spiste et par stykker rugbrød og tog et lille hvil i vejgrøften. Solen varmede dejligt, så Palles og mit tøj var nu fuldstændig tørt.

Efter dette luksushvil kørte vi mod Odense, og det gik problemfrit, indtil Palle pludselig råbte op om en mappe, der skulle hænge et bestemt sted på Enfelden. Mappen var der ikke og heller ikke noget andet sted, og det var en alvorlig sag, for i pågældende mappe opbevarede vi alle vore værdigenstande. Hvorfor havde vi dog alle værdigenstande i en mappe? Jo, det var for at undgå, at nogen tabte vigtige ting ud af lommerne under kørselen.

Der var kun to muligheder, mappen måtte enten være tabt eller glemt, da vi holdt hvil ved Blommenslyst for ca. 5 kilometer siden. Johannes og Hans kørte tilbage for at lede.

Skæbnen havde endnu en gang været os nådig, for den gamle mappe lå i vejgrøften, hvor vi havde holdt hvil. Hvordan vi kunne efterlade det allervigtigste må stå hen som en gåde.

Så gik det igen mod Odense, og snart kunne vi se de store bygninger i byen.

Vi skulle til Skibhusvejens Skole til en slags indskrivning, men kørselen inde i byen forløb ikke uden problemer.

Der kørte sporvogne i Odense, og det stod i færdselsloven, at man aldrig måtte overhale uden om en sporvogn, det skulle foregå inden om. Da der ikke fandtes sporvogne i Vestjylland, var kørelæreren fra Oksbøl nok gået let hen over detaljen vedrørende overhaling af sporvogne. Johannes havde i hvert fald aldrig hørt om særlige regler for overhaling af sporvogne, så da vi kom bag til den første sporvogn, gav Johannes signal med tudehornet, men sporvognen veg jo ikke af skinnerne, så han kørte i en stor bue uden om, hvilket afstedkom mishagsytringer fra andre trafikanter. Helt tilfældigt havde jeg fået at vide af en fætter, at man kun måtte køre højre om en sporvogn.

Snart gjorde vi dog holdt for at spørge om vej og blev da også hjulpet af venlige fynboer. Johannes og Palle kørte forrest, men det var ind imellem irriterende, for Johannes havde aftale med Palle om at række en arm ud, når der skulle svinges. Han råbte bare til Palle "højre" eller "venstre", og så vidste Palle besked.

Vel nok for underholdningens skyld rakte Palle ved flere lejligheder begge arme ud, så den bagved kørende først i sidste øjeblik kunne forberede et sving.

Hvordan vi fandt Skibhusvejens Skole og et sted, hvor vi kunne slå lejr, husker jeg ikke tydeligt, men vi fandt en god plads i en lille lund.

Det sidste vejstykke var en ret bred sti, men det voldte alligevel problemer for Johannes at holde maskinen på stien, hvilket medførte, at han snittede et træ med det resultat, at de solide læderremme, bagagen var surret fast med, sprang som sytråd, og hans del af bagagen spredtes over et større område. Vi skulle snart pakke ud alligevel, så humøret led ikke ved en så ubetydelig hændelse.

I øvrigt var det ikke første gang på turen, Johannes vat tæt på forskellige kollisioner. En del af forklaringen herpå blev åbenbar, da han kom på Seminariet, for det viste sig, at han kun svagt kunne se, hvad der blev skrevet på den sorte tavle, så han kom til øjenlæge og fik omgående briller for at afhjælpe en bygningsfejl. At frikende Johannes for enhver trafikal forseelse på turen vil nok være i overkanten, men han er tilgivet en del på grund af bygningsfejlen.

Vi pakkede ud og gjorde klar til at møde til træning på det stadion, hvor opvisningen skulle være om lørdagen.

Der var afsat kridtmærker på græsset, så man vidste, hvor man skulle gå hen, når Gustav Jensen kommanderede: "Til mærkerne gå!" Træningen var hurtigt overstået, og vi kørte tilbage til teltet, hvor Johannes og Hans lagde sig delvis afklædte, fordi de ville presse deres bukser ved at ligge på dem. Det var ret almindeligt, at tjenestefolk på landet pressede bukser i sengen; det har jeg også prøvet - ikke mindst som soldat.

At Johannes og Hans skulle have ekstra fine pressefolder i bukserne, skyldtes den omstændighed, at de havde planer om at søge selskab med nogle piger fra hjemegnen; pigerne var jo også til landsstævne.

Det lyder måske nok underligt, men Palle og jeg havde ikke dengang - og jeg siger udtrykkeligt dengang - ingen nævneværdig interesse i at søge pigekontakt. Vi havde endnu den opfattelse, at det kostede drilleri og anseelse at omgås piger på tæt hold. Vi havde begge i nogenlunde frisk erindring, den prøvelse det var, at skulle danse med kusinerne ved det traditionelle julegilde, juledag hjemme hos bedstefars. Soveværelset var ryddet som danseplads, og bedstefar leverede musikken på sin gamle violin. Nogle af kusinerne var pågående dansepartnere, og det var særdeles belastende. Man var jo i dansen et mål for mange blikke og kunne regne med ubehagelige hentydninger fra fætre bagefter. Det sad hårdt i os.

Som sagt søgte vi ikke pigeselskab; Palle havde jo også riften i bukserne at tage hensyn til - for slet ikke at tale om de lammelser, det elektriske hegn havde påført ham.

Der var sandelig også oplevelser at hente ved anonyme iagttagelser af forskelligt kæresteri i den lune sommeraften.

Lørdag skulle karleholdet fra Ribe amt vise sin kunnen på plænen, og det tegnede sådan set godt bortset fra, at en regnbyge havde udslettet de kridtmærker, vi skulle stå ved i de stående øvelser.

Da vi marcherede ind, sang vi "Du danske mand af al din magt ---"

Dengang vidste jeg ikke, at forfatteren til sangen var Holger Drachman, og jeg anede heller ikke, at jeg som dansklærer senere i livet skulle fortælle de store elever på Brorsonskolen om Drachmans liv og forfatterskab. Jeg husker, jeg i en litteraturtime, hvor Drachman var på programmet, skrev på den sorte tavle: Drachmans inspirationskil-

der er hovedsagelig HAVET, KVINDEN OG DE LYSE NÆTTER. Da mindedes jeg Gustav Jensen. Hvad havde han tænkt på, da han valgte sangen "Du danske mand --" ? Ingen kan vide det, men måske havde han på et højskoleophold haft den lykke at blive undervist af en begavet dansklærer, der havde formået at delagtiggøre sine elever i Drachmans fremragende lyrik.

Ingen ved noget om motiverne, men vi sang af hjertens lyst og for de flestes vedkommende uden nogen litterær indsigt.

Indmarchen gik fint, og vi gik ud i formation til de stående øvelser. En del af præstationen var at stå i snorlige rækker både på langs og på skråt. Denne del af forløbet fejlede fuldstændig, for da Gustav Jensen kommanderede: "Til mærkerne gå", ja, så var den ingen mærker; de var regnet væk.

Hvordan det har taget sig ud for tilskuerne, ved jeg ikke, men Hans Sigfred Knudsen fra Billum så det og sagde bagefter, at det så ud, som når men drev en flok høveder ned i engen.

Gustav Jensen blev nærmest panikslagen; han ville hoppe op på en plint for at få bedre overblik, men plinten væltede ved den voldsomme manøvre, og det gjorde således ondt værre.

Dronning Ingrid og kong Frederik var lige ankommet for at kaste ekstra glans over landsstævnet.

De havde kørt en runde på stadion i deres store Bently og havde nu sat sig på tribunen lige foran Ribe amts karlehold og Gustav Jensen, der prøvede at få bare nogenlunde styr på tropperne.

Jeg tror ikke, Frederik opdagede noget, for han sad veltilfreds og kiggede rundt, mens han røg på sin pibe.

Opvisningen gik ellers udmærket, og der blev klappet, da vi marcherede ud til sangen: "Sorgløst kan vi ej synge dit navn --".

Efter at være klædt om - der var ingen bademuligheder - drev vi lidt rundt på stadion, for der var meget at se på. Kongen havde en jakke på, så man kunne ikke se, om det var rigtigt, som det blev sagt, at han havde tatoveringer på armene.

Få år senere så jeg, at kongen havde tatoveringer, så det forslog, både på armene, på brystet og på ryggen. Det var, da jeg var soldat ved livgarden og var sendt med kongefamilien til Gråsten Slot.

Jeg sad en formiddag nede i slottets kælder og pudsede sko, da kong Frederik kom gående med bar overkrop; han var på vej ud for at

spille tennis med kammerherre Munther, som jeg var en slags ordonnans for. "Godmorgen soldat", sagde han, da han gik forbi. Jeg røg op som en raket, knaldede hælene sammen og sagde: "Godmorgen Deres majestæt". Vi havde fået at vide, hvordan vi skulle gebærde os, hvis vi blev tiltalt af kongen, men man kunne selvfølgelig komme i uforudsete situationer.

Engang var min gode ven, Anton Hansen fra Hodde, og jeg gående på vej til Gråsten fra Sønderborg, og vi forsøgte med en løftet tommelfinger at skaffe kørelejlighed. Jeg gik på et tidspunkt tættest ved kørebanen med en løftet tommelfinger, da Anton pludselig råbte: "Nie mæ æ fenger, a rej for, det er æ kong." Det var kongen, og han standsede. Han rullede vinduet ned og sagde: "Hop ind med jer." Vi fik hverken knaldet hælene sammen eller sagt javel, Deres Majestæt. Han snakkede helt almindeligt til os og spurgte, hvor vi kom fra, og hvad vi lavede i det civile liv. Vi svedte af nervøsitet, da vi blev lukket ud hjemme på Slottet.

Lørdag aften var der arrangeret dans forskellige steder i Odense for Landsstævnets gæster, så man kan nok tænke sig, at Johannes og Hans gjorde sig stor umage for at fremme et fordelagtigt ydre.

Palle og jeg kørte lidt rundt i byen for at se, hvad der foregik.

Der var mange mennesker i gang - næsten som man kan se det i Jomfru Ane Gade i Ålborg i 2001, men noget var anderledes. Vi så ikke en eneste person med en ølflaske i hånden..

Det er desværre blevet meget anderledes. Sidst der var Landsstævne, og DR TV viste optagelser derfra, så man mange unge mennesker, der ved festlighederne om aftenen slæbte rundt på ølflasker.

Mange landsstævnegæster tog hjem sent lørdag aften, men vi havde planlagt hjemturen til søndag morgen.

Efter et solidt måltid og nogen tomult med at få pakket sammen gik turen mod Vestjylland. Der var selvfølgelig indlagt de nødvendige pauser. Vi fulgte heller ikke den lige vej, for det var fint vejr, og vi behøvede ikke at være hjemme før hen på eftermiddagen.

Johannes kørte forrest, da vi nåede over i nærheden af Vandel, og han havde således ansvar for kursen. Han fortsatte lige ud i et slags y-kryds. Jeg så ikke efter eventuelle skilte med "Adgang Forbudt", for det påhvilede den, der kørte forrest. Dog syntes jeg alligevel, jeg så et glimt af et specielt skilt, men det var nok uden betydning. Vi ledte

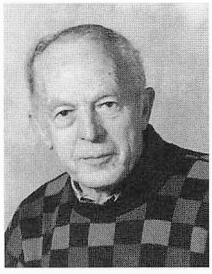
efter en hyggelig uforstyrret plads, hvor vi kunne spise og holde hvil. Pludselig kom vi ind på en bred asfalteret bane med græsmark på begge sider. Noget var galt, det havde jeg præcist på fornemmelsen, og jeg tror, de andre havde det på samme måde, men vi kørte videre, for noget måtte jo vise sig.

Med et kom en tomotores flyvemaskine lige imod os med høj hastighed. Vi drejede begge lynhurtigt ud på græsmarken, og flyvemaskinen tordnede forbi med venstre vingespids mindre end to meter fra os. Vi blev noget chokerede og var knap nok kommet til hægterne, før der kom en gal mand farende i et militært køretøj. Du fredsens, hvor han skældte ud; han var ildrød i hovedet af raseri og kommanderede os til at trække motorcyklerne foran hans bil hen til en kontorbygning.

Inde på kontoret måtte vi også modtage en regn af skældsord indeholdende gloser som idioter, bonderøve og videre i den dur. Oveni måtte vi aflevere navne og adresser, men fik da så lov til at gå med følgende højrøstede bemærkning: "I skal komme til at høre nærmere; det skal jeg garantere jer for." Vi var nu blevet klar over, at vi havde besøgt Vandel Flyveplads.

Vi opgav at holde spisepause, for det der med, at vi skulle høre nærmere, tog lysten til både mad og hvil.

Vi nåede hjem uden uheld bortset fra, at Johannes kom for tæt på en grusbunke i det næstsidste sving ud for Peder Tranes ejendom. Hans bagage røg, og jeg kan endnu høre lyden fra kasserollens tur hen over vejen.

Vagn Arnt Nielsen

Sønderkro 1954. Eske H. Jepsen står i døren.

Forreste række: kusine Nancy og Gladys. 2. række fra venstre: tante Helga, mormor, moster Agnethe tidligere klaverspiller i Kinografen. 3. række: Otto Mikkelsen, Einar Mikkelsen, Erhardt Mikkelsen, Henning Mikkelsen, onkel Jens, Christian Mikkelsen, Oswald Mikkelsen U.S.A.

Barndomsminder

Sdr. Kro, familie, Søndergade

Af Jytte Clausen Pedersen, Varde

Jeg er født på den gamle gæstgivergård, Sdr. Kro. Den har været i familiens eje i to generationer. Mine bedsteforældre havde en stor gård, som hed Store Kastbjerg. Desværre gik det ikke så godt, min bedstefar købte en sodavandsfabrik i Skjern. De havde på det tidspunkt 13 børn. De købte Sdr. Kro i 1906, og her blev de to mindste børn født, min mor blev nr. 15. Det var hårde tider, 4 små børn døde tidligt, og min bedstefar i 1914. Min mormor var en meget stærk kvinde, og hun måtte nu alene passe kroen og sørge for alle hendes børn. Som sagt var det hårde tider i Danmark og snart begyndte de store drenge, de var ikke mere end 15-16 år, at tage til Amerika for at finde lykken i det store land.

7 drenge og 1 pige forlod Danmark i årene 1914-1924, de måtte selv lære sig sproget og finde arbejde. De boede alle i Chicago. Min mormor besøgte dem flere gange i USA, det var dengang man sejlede derover, det tog 14 dage. De havde et fantastisk familieforhold - en stor familie, men de glemte heller ikke Danmark. De besøgte os på kroen mange gange og glemte aldrig deres modersmål. Den sidste onkel, der besøgte os her på Palludansvej, havde været derovre i 60 år, han sang og spillede på mundharpe, de dejligste danske fæderlandssange. Vi var derovre da nogle af de sidste onkler levede, og det var en stor oplevelse, vi var i New York - Wasington og Chicago.

Det var i 1979, nu er alle mine onkler døde, men jeg har stadig en god kontakt med mine kusiner og fætre. Min far havde også været i USA, han var taget over til sin søster som boede i Kellog (Idaho), men han vendte hjem til Danmark i 1927 og blev gift med min mor d. 4. maj 1928.

De overtog kroen efter mormor. Dengang var der kørestald, da der på den tid kom mange kreaturhandlere langvejs fra til Vardes store markeder. Kørestalden blev fjernet i 1934 og far byggede 2 pæne butikker til. Her var Peter Barber og cykelhandler i mange år. Det var et stort slid for mine forældre at drive kroen, dårlige tider i trediverne, der var åbent fra kl. 8 til kl. 23, og aldrig ferie, kun 3 dage ved Vejers strand.

Vi havde køkkenpige og servetrice og min mor sled i det med mange pensionærer. Der var altid folk på kroen, stamgæster som kom jævnlig på kroen, der var en meget hyggelig atmosfære. Min far var en meget lun herre og kunne fortælle mange vittigheder, god til kortspil og når gæsterne spurgte ham om han ville have en øl eller en kaffepunch, svarede han kvikt "Ja, begge dele er godt".

Min mor var udlært smørrebrødsjomfru hos Kamp Jensen på Sønderbro - nu lægerne Gram & Vam. Mor var en rigtig slider, igang fra morgen til aften, hendes mad gik der ry af og folk helt oppe fra byen kom herover på Sdr. Kro for at smage Anna Louise´s mad.

Men der kom også fire børn, 2 drenge og 2 piger. Vi har aldrig manglet noget som børn, måske lige at mor og far skulle have mere tid til os. Vi nød, når vi kunne have dem for os selv.

Søndag formiddag var noget særligt, da kom der mange chauffører med deres koner, nu skulle de også nyde det. Det varede ikke længe, så var der stemning, og mor tændte for musikboksen, og snart var alle på gulvet, og det blev hen på søndag aften. Det var sådanne timer, som der gik ry om. Mange vognmænd lavede også tit en god handel over et par gode stykker brød med bakskul. Når ølmændene Hans Thorup, Slot Larsen og Smidth fra Carlsberg skulle over med øl, gav de gerne en omgang til hele stuen, og mor lavede straks en kæmpe æggekage, ja så var der glade timer.

Vi så da også en gang imellem nogle kendte oppe fra byen, den glade giver P.S. Bechgaard, Biograf-Eskesen, forsikringsmanden Kryger, købmand Mads Smidth og tømmerhandler Kunøe. De handlende fra Søndergade kom hver ugedag med deres regning, tit blev de lidt længere og fik mad og drikke. En god kro med gode værtsfolk. Her var der hygge på den gamle landvejskro som blev bygget i 1878. Mine bedsteforældre købte kroen af forh. Skrædder-Hansens forældre. Dengang var der kun en bom, hvor der nu er bygget viadukten.

Jeg kan huske den gamle kro, dengang hvor der var spyttebakker til gæsterne, små lamper over bordene med perleglas, der var ingen fjernvarme, det kendte man ikke. Kakkelovne i alle rum. Ovenpå var der et stort loft uden elektricitet, så når vi skulle i seng havde vi et stearinlys med og en god varm mursten fra komfuret. Om vinteren kunne vi tit skrabe rim af væggene.

Far byggede kroen om flere gange. I 1943 byggede min far hele loftet om med dejlige værelser, badeværelse og centralvarme. I krostuen som kaldtes slyngelstuen, fint parketgulv, også i privatstuen parketgulv og nye vinduer. Det var et slid for vores mor at holde disse gulve, de skulle slibes, bones og blankes. Det var en stor ombygning, men det trængte også til det. Tænk på, at vi fire børn skulle bades i zinkbalje, foran det store komfur i køkkenet, men vi kendte jo ikke andet.

I dagligdagen var der travlhed, vi havde køkkenpige og servitricer, dem var vi heldige med, de var alle dygtige og hjælpsomme. Alle pensionærene skulle have mad til middag og aften, de blev allesammen hørende til familien.

Vi havde god hjælp, der var nogle søde nabokoner som kom, når der var rigtig travlhed. Jeg husker mor var god ved dem, de fik altid ekstra med hjem, mor var den glade giver. De kom hver uge, når der skulle slagtes en halv gris og laves til, til det store marked, mine forældre havde i mange år telt på den gamle markedsplads på Ringkøbingvej. Det var en kold omgang at skulle servere kaffe og brød og pølser, i alt slags vejr.

Senere fik de restaurationen på den nye markedsplads, hvor jeg selv serverede i mange år, hver torsdag sammen med nogle dejlige servitricer. Her havde byrådet, en gang årlig, spisning med gule ærter, flæsk og pandekager.

Min far var en ivrig jæger og havde jagt i Sønderplantagen, hvis han ikke havde skudt noget, tog han gerne en kålrabi med hjem. Det smagte dejligt med stegt flæsk til. Vi havde også flere jagtgilder, hvor mor måtte lave mad til alle jægerne og på hele slyngelstuens gulv, havde de lagt deres bytte af ræve og harer.

Der blev også holdt beværter-foreningsmøder. Min far var meget høj, så han var fanebærer i mange år. Da krigen kom, måtte vi aflevere værelser ovenpå til tyskerne, vores dejlige store have blev omdannet til hestedressur. Det var ingen sjov tid at vokse op i. Sdr. Kroen

blev taget til lazaret og hver gang der var øvelse måtte vi lukke kroen. Der blev bygget høje sandkasser op over vinduerne, først prøvede de med sandsække, så vi fik ikke meget lys ind under hele krigen. Vores far var ikke glad for tyskerne, men efter nogen tid drog de heldigvis afsted med deres vogne og heste, jeg tror de skulle afsted til Rusland.

Far var ikke meget for tyskerne og ville helst ikke sælge øl eller have dem i krostuen. En aften vi var alene hjemme, blev vi fire børn meget bange. Det bankede hårdt på yderdøren, min storebror Thorkild gik derud, og der stod en mand med en stor kniv og spurgte efter far, ja hvad kunne der ikke være sket. Min bror fik et helt chok. Der skete mange episoder under krigen, der ikke var rare.

Under krigen skulle min lillesøster og jeg på ferie i Vejle hos min mormor, der lærte jeg at svømme i Vejle å. De sidste dage af ferien skulle vi tage min gamle mormor med til Århus på besøg hos min moster. Det blev en forfærdelig oplevelse, da toget kørte ind på Århus banegård. Der lød flere brag, vi følte toget løftede sig. Det var en stor kæmpeeksplosion. Tyskerne, der var med toget, troede at englænderne bombede banegården, men det var fra havnen, hvor tyskerne havde tabt noget ammunition der eksploderede. Det var en forfærdelig dag for mange i Århus. Mange omkom nede ved havnen, flere butikker blev ødelagt, en dag man aldrig vil glemme. Vi sad i en kælder i otte timer.

Men Søndergade var en stor familie, alle kom hinanden ved. Mange dejlige butikker, hvor man mødtes med naboerne og fik en god snak.

Min farfar havde det gamle ølbryggeri, ikke fordi han bryggede øl, men han tjente penge ved at udleje lejligheder. Senere byggede han Søndergade 6, med fine butikker og lejligheder. Her var kiosk, gartner, mælk og slagter. Min farfar kom fra Biltoft, hvor han voksede op på en stor gård, som idag ligger under Karlsgårdesøen. Han var meget indremissionsk, så når vi børn var på besøg, skulle vi bede og synge salmer. Han havde opsat et skilt på husvæggen ved Søndergade med ordene "Bemærk livets korthed, dødens vished, evighedens længde." Desværre er det blevet væk. Det er der mange der syntes er en skam, det skulle have været bevaret på Varde museum.

Butikkerne i Sdr. Varde havde altid nogle flotte juleudstillinger, det var en helt kunstudstilling af deres egne varer. Især husker jeg slag-

ter Svend Kristiansen og bagerens, ja selv folk fra byen kom over viadukten for at se de fine vinduer. Dengang var der altid flotte juleudstillinger i hele byen.

Der var også mange børn i Søndergade og vi holdt sammen, vi mærkede tydeligt at man kom "derovre" fra. Men Søndervarde-børnene kom godt ud af det, vi legede, lavede cirkus, hentede gammelt skrammel hjem fra lossepladsen ved Arnbjerg, nu Varde Sommerland. Vi havde det skønt, dengang havde vi jo ikke alle de tilbud som de unge får idag. Nej, vi måtte bruge vores fantasi. Vi masede også afsted på gamle cykler, dækkene var lavet af reb, ud til Sønderplantagen for at samle revlingeris, som vi kunne sælge. Det blev brugt til koste. Vi havde jo heller ikke svømmehal, nej vi måtte bade i Varde å, og det var farligt for der var jo en stærk strøm. Vi måtte over jernbanebroen og vi skulle se efter toget.

Engang gik det galt, toget kom brusende, og jeg havde mine to små søskende med og bad dem hoppe ned i en grøft. Min lillebror faldt uheldigt ned over et bræt og fik et stort søm op igennem hele foden. Heldigvis kom murer Ejner Kristensen, som kunne trække ham hjem på cyklen med bræt og søm. Så måtte vi have ham på sygehuset. Jeg spiste ikke denne dag. Sikke en forskrækkelse.

Om sommeren lejede mine forældre et sommerhus i Sjelborg i fire uger. Der var vi så med vores køkkenpige. Far og mor kørte frem og tilbage hver dag. Vi nød tiden i Sjelborg, her havde vi skønne timer ved stranden, oppe i skoven, selv om der i huset kun var primus og vandpumpe. Vi hentede mælk på gården hos Maria og Marius, gik til Hjerting, når der skulle købes kød. Købmanden kom hver uge for at hente bestilling, som han senere bragte. Køleskab, det var kun et brøndrør, som var gravet ned, og dasset måtte man op og tømme om natten. Når vi tænker tilbage, mindes vi fire børn altid Sjelborg med stor glæde. Når min bror Henry, som bor i Arizona, kommer til Danmark, skal vi altid en tur til Sjelborg.

Når man ser Søndergade idag, er meget forandret. Her var fire købmænd, to slagtere, tre bagere, to kiosker, to gartnere, to restaurationer. Det var en egen lille bydel. Alt var igang, folk mødes og der handles meget. Alt er nu så anderledes, det gør lidt ondt når vi kører forbi mit gamle barndomshjem Sdr. Kro, alt er nu så anderledes. Heldigvis har jeg mine tre søskende endnu. Min søster Gudrun i Vam-

drup, min bror Henry i Arizona, som kommer her til Danmark til sommer, min storebror på Vinkelvej i Varde. Vi nyder hver gang vi er sammen og taler tit om dengang i Varde.

Julegilde hos Jeppe og Petrea Skovgård. Julegilderne 2. og 3. juledag i Håndværkforeningen i fine balkjoler og drengene i matrostøj og de flotte nytårsballer. Nu er det medborgerhus, hvor er det godt at det bliver flittigt brugt af mange borgere, vi går selv, min mand Orla og jeg til bridge hver tirsdag. Vi skal være glade for at kommunen købte det. Her kommer virkelig mange ugen igennem. Nu til dags tager de unge jo børnene sydpå eller på skiferie, men vi andre har så de gode minder om en svunden tid.

Nu da vi er blevet lidt ældre, får min mand, som jeg lærte at kende da jeg kun var 16 år og jeg, mange gode stunder til at gå med at snakke i timer, om alt det vi har oplevet og opnået. Et dejligt liv i Varde by, her nyder vi det med vores fire børn og syv børnebørn, en stor familie og dejligt når vi kan havde dem allesammen i vores hjem her på Palludansvej gennem 40 år. Og de nyder alle at komme her hjem. Vi nyder vores dejlige have og hus, og glæder os over hver en ven som kommer. Mine tanker går tit tilbage til dengang det var gamle Varde, med alt dens charme og hygge og ikke mindst tiden hjemme på Sdr. Kro.

Kroejer Eske H. Jepsen og hustru. Sdr. Kro, Varde.

"Min politiske arbejdsplads"

Af borgmester Kaj Nielsen, Varde

I Vestjydske fortælleres forord 2000 stod der: "og i disse år hvor vi skal forholde os til globalisering, til vældige forandringer, opbrud på utallige områder, er behovet for at fastholde vor danske identitet, mere påtrængende end nogensinde".

Mere rigtigt kan det ikke skrives. På samme måde har jeg det, hvis man ikke i den stol hvor jeg sidder, fastholder sin egen identitet, så kvæles man som menneske og man ville bedrage de mennesker, som ved valget viste én tillid.

Den kommunalpolitiske verden er præget af globalisering, forandringer og opbrud på utallige områder – kommunen er en del af virkeligheden. Hvis man overser eller overhører denne virkelighed, så bliver kommunen og dens borgere overhalet, og denne overhaling går så stærkt, så nogen ikke opdager det.

Mit møde med denne virkelighed blev en spændende og stor udfordring, som jeg er glad for at jeg fik og tog. Det er et fåtal forundt, at få lov til at være med til at præge en by og en kommune så meget, samt at møde så mange forskelligheder, som jeg har gjort.

Derfor sagde jeg ja til Vestjydske fortællere igen i år, så håber jeg, at jeg med at fortælle om mit politiske liv, kan give læserne del i oplevelserne og glæderne, og på denne måde betale lidt tilbage.

Forandringer og opbrud med skikke og traditioner er ikke et mål i sig selv. Vi har i denne byrådsperiode været igennem mange forandringer, som byrådets medlemmer i næsten alle tilfælde har været enige om. Men ikke i alle, og her er det de forskellige politiske opservanser kommer til sin ret. Det er nemlig helt legalt, og i overensstemmelse med dansk demokrati, at vi er valgt til forskellighed.

Borgmester Kaj Nielsen fra Varde Kulturuge 2000.

I så stor en organisation som vores vil forandringer selvfølgelig blive modtaget meget forskelligt. Jeg har måttet sande, at jobbet ikke kun er fest og farver (det vidste jeg nu godt). Det er indimellem hårdt slid, hvor der desværre også har været brugt ufine metoder. Anonyme breve og ubehagelige trusler er desværre fulgt med. I disse situationer er identitet og retfærdighedstro god medicin til overlevelse. Jeg er ikke et øjeblik i tvivl om rigtigheden og nødvendigheden af det vi har foretaget og som jeg i sidste ende har ansvaret for, men jeg er heller ikke i tvivl om, at der af og til er begået fejl.

Det var forandringen, så er der globalisering – den store verden. Jeg bliver selvfølgelig inviteret med til meget, også rejser til udlandet. Helt naturligt har jeg sammen med vore samarbejdspartnere fra Ribe, Fanø, Esbjerg kommune og Ribe amt, et par gange besøgt vort kontor i Bruxelles. Det er et erhvervssamarbejde som i starten havde det éne formål, at trække økonomiske midler ud af EU´s mange fonde til erhvervsvirksomhederne i vores region. Det har udviklet sig til mere. 10 af amtets kommuner er nu med i samarbejdet, og målet er ikke længere blot at hente penge hos EU, men nu også viden, kontakter til øvrige samarbejdspartnere i Europa og især Østeuropa, som efterhånden spiller en stor rolle.

Det har vist sig at være nødvendigt at have folk "på stedet" for at gøre sin indflydelse gældende. Det har for mig været særdeles spændende, at møde nogen af de politikere der har deres gang i Europaparlamentet, bl.a. Bertel Haarder. Det betyder selvfølgelig også meget at amtsborgmesteren Laurids Tørnæs kender så meget til forholdene og selve byen fra sin tid som landbrugsminister.

Det er en oplevelse at se parlamentsbygningen og alle de mennesker der sidder i de forskellige kontorer. Det er lidt svært at forestille sig det hele pakket ned, og på adskillige lastbiler kørt til Strassburg i Frankrig, hvert halve år, alene fordi man ikke kan enes om, hvor hovedkvarteret skal være – så laver man en politisk handel, et kompromis - det overgår en vestjydes forstand.

Efterhånden som alt bliver bundet sammen og lagret på nettet, må der dog blive mindre at flytte. Og IT og denne verdens mysterier var hvad vi studerede på turen til U.S.A. og Canada efteråret 1998. En fantastisk oplevelse, hvor jeg for alvor fik øjnene op for de muligheder, dette væsen rummer, brugt rigtigt.

Netop udbygning og den rigtige IT strategi skal være med til at løse opgaverne ressourcemæssigt her på Bytoften. Foruden den temmelig store økonomiske gevinst der er, er vi nødt til at forholde os til, at de små årgange kan give os problemer med rekrutteringen.

På turen til U.S.A. og Canada fik jeg også min største naturoplevelse. Vi så laksene gå op i de canadiske fjorde for at gyde. Der var så mange, at man ikke kunne sætte en fod uden at træde på en laks. Det var sidst på laksenes tur, hvor de kæmpede mod stærk strøm, skarpe sten på lav vand, udmattede efter turen fra Østgrønland døde mange som bjørnene åd. Men at tænke sig at have et indbygget instinkt der betyder at man ofrer livet på at komme tilbage for at gyde hvor man selv er blevet klækket, det kan vist kaldes naturkræfter.

En stor oplevelse har det i Europa været at stå på Waterloo, hvor Napoleon mødte sin skæbne, og tænke på hvor stor betydning det fik for Europa, at det gik som det gik, og hvilken betydning det kunne have fået hvis udfaldet var blevet et andet.

En dag i det tidlige forår 2000 blev jeg ringet op af Mogens Clausen fra Litauenkommiteen. Han spurgte om jeg ville med til Litauen om 3 dage – de skulle aflevere en sending og være der ved modtagelsen. Det blev en lærerig tur. De ting, hospitalsudstyr og meget andet, vi som den største selvfølge kasserer herhjemme når vi ombygger, er i særklasse det bedste de har. Et hospital i flere etager uden elevatorer, toiletter som man i sandhed skulle være meget trængende for at bruge - blot 3 timers flyvning herfra.

I disse situationer er det man spørger sig selv: "Kan det være rigtigt".

Det samme spurgte jeg mig selv om, da jeg en kold januar-morgen (25/1-00) først på Varde Kaserne mødte tidligere forsvarsminister og formand for Forsvarsudvalget Hans Engel og senere samme dag spiste frokost med indenrigsminister Karen Jespersen. To meget betydningsfulde personer - så er det med at kende sin besøgstid. Sammen med Hans Engel kunne jeg glæde mig over kasernens overlevelse og forestående udbygning, og sammen med Karen Jespersen kunne jeg glæde mig over at vi har haft rimelig held til at integrere de flygtninge og indvandrere vi har – takket være nogle dygtige og engagerede medarbejdere. Indenrigsministeren var så begejstret for nogen af tiltagene i Varde, at hun ville bygge noget af det ind i lovgivningen.

Det er desværre ikke altid at lovene bliver til på denne baggrund,

nemlig med udgangspunkt i de praktiske erfaringer. Oftest laves lovene ud fra hvordan embedsmændene ser verden fra deres skrivebord i København, så er det vores forbandede pligt at få dem til at virke ude i livet, det er bestemt ikke altid de rammer rigtig første gang. Derfor er det vigtigt at have god og tæt kontakt med ministre og medlemmer af Folketinget.

Vi forsøger at trække så mange hertil som muligt, og har i hver periode møde med de lokalt valgte i Ribe amt. Jeg ved at både socialdemokraterne og konservative, samt vi i Venstre, har tæt kontakt til vores medlemmer, og at vi i akutte tilfælde trækker på tværs af partiet.

Som skrevet er det vigtigt at få disse betydningsfulde personer til området, for Vestjylland har et problem. Vi sakker bagud i forhold til den østlige del af Danmark, med det resultat at vort beskatningsgrundlag svinder. Det er vigtigt at vi står sammen i vest og at vi bakker op om Esbjerg som regionens "hovedstad".

Et af de steder hvor jeg selv føler at jeg har temmelig stor indflydelse er i Kontaktrådet. Jeg er valgt til Kontaktrådet via mit medlemskab af Kommuneforeningens bestyrelse. Det er Kontaktrådet der nikker ja eller nej til de elementer der indgår i forhandlingerne mellem Kommunernes Landsforening og Regeringen, det er helt interessant at være med der.

Der er to sider ved møderne med "de store" – den officielle og den uofficielle. Den officielle er vigtig, den uofficielle spændende.

Mødet med Prins Joachim var et højdepunkt. Jeg var vært for ham i ca. 12 timer, og vi kom langt omkring. På et tidspunkt spurgte jeg: "Keder De Dem aldrig, når De skal deltage i alverdens ting, det kan vel ikke være lige interessant det hele?". Selvfølgelig er der forskel, lød svaret, men jeg er jo et høfligt menneske, er De ikke det? Jo det mente jeg nu nok jeg var, men svaret afslørede at Prinsen ér et menneske, ikke et almindeligt, for det er prinser jo ikke – men så almindelig, som det lader sig gøre som prins.

Men interessant er det at høre om de uofficielle sider, især nyder jeg når Laurids Tørnæs fortæller om tiden på Christiansborg og som minister – det er ikke lige kedeligt det hele.

Hverdagen er ikke altid fyldt med rejser og møder med store betydningsfulde beslutningstagere – heldigvis.

Kontakten med lokalbefolkningen, vore institutioner, medarbejdere

og foreninger fylder det meste af min tid. Jeg tror de færreste er klar over hvor bredt feltet er på vort forenings- og erhvervsområde.

Sammen med erhvervschefen har jeg besøgt en del af vore virksomheder, og det var interessant at opleve at produktion, som for en stor dels vedkommende eksporteres til hele verden, går lige fra at opbygge syntetiske klippeformationer, over fremstilling af fibre til ble-industrien, til produktion af tårne til vindmøller og af smør.

På samme måde er vort foreningsliv forgrenet dybt ind i alle interessekroge. Alene på det sociale område findes der ca. 70 forskellige foreninger, herudover findes der knap 100 under fritids- og aftenskoleområdet. Alle disse frivilliges indsats er uvurderlig, og jeg har bestemt stor glæde af at møde mange af disse foreninger og deres ledere. Det er imponerende hvad der opnås på mange områder, men jeg er nok mest betaget af 7-kanten, måske fordi jeg selv har haft meget fornøjelse af at stå på de skrå brædder.

Det er et stort øjeblik for mig, når jeg sammen med sommerspillets formand byder velkommen til premieren. Ved èn af velkomsterne fik fortiden fat i mig, og jeg brød ud i sang. Der var vist forskellig opfattelse af "om en borgmester nu også kunne det", det gjorde han i al fald, og til min trøst sagde én til mig "det var dog befriende, at opleve at en borgmester turde det" – ja, sådan er vi så forskellige.

Det er både spændende men til tider også svært at forberede sine taler til alverdens jubilæer, indvielser o.s.v. Jeg får selvfølgelig hjælp med baggrundsoplysninger og stikord, men talerne skriver jeg selv (det med identiteten). Der er stor forskel på at holde tale for en deling soldater der skal på fredsmission i Bosnien og en tale til Danske Slægtsgårdes årsmøde, men man er jo nødt til at springe ud i det og finde de nødvendige data.

Til Slægtsgårdenes årsmøde endte det med, at jeg tog udgangspunkt i Tummelumsens fædrende gård fra Livsens ondskab. En anden gang hvor jeg skulle fortælle om hvad jeg opfattede som frivillighed, skrev jeg om mine høns´ adfærd, især hanen som er mit store forbillede.

Det med taler og hvad man siger og gør skal man være lidt forsigtig med. Man kan komme grueligt galt afsted. Humor og især ironi opfattes ikke ens af alle, jeg er selvfølgelig kommet galt afsted nogle få gange.

Når jeg vier folk, plejer jeg, når de har sagt "ja", at sige til gommen,

nu må du for min skyld kysse din hustru hvis du har lyst. Det er lykkedes hver gang, men engang trak det i urimelig langdrag – så meget, at jeg på et tidspunkt sagde ja, hvis ikke du har lyst, så har jeg – for kysses skal hun. Herefter sagde gommen efter endnu en lang pause: "Nej så må jeg gøre det, det andet skal hun alligevel ikke udsættes for !" Så stod der vist 1 – 0 til ham. Bruden fik sit velfortjente kys (af gommen) og bagefter kunne vi grine af det.

Borgerlige vielser har vi mange af. En dag efter en vielse faldt jeg i snak med sognepræst Ebbe Paludan, og talen faldt naturligt på, hvem der havde flest vielser – efter hovedregningsmetoden var det nok mig, der havde flest. Årsagerne kan være mange, men hos mig er der ingenting i teksten om at det er "til døden jer skiller", - så på en måde er det måske lidt mere overskueligt.

Til vores store glæde er det lykkedes os at fastholde Varde Kommune som vækstkommune, det er den eneste kommune i Ribe amt som har vækst. Det er hele byrådets, de ansattes, erhvervslivets, de handlende, håndværkernes og befolkningens fortjeneste.

Det er bestemt en væsentlig faktor for en kommune om der er vækst, stilstand eller tilbagegang.

Ingen tvivl om, at vi alle kan være enige om at det meget gerne må fortsætte. I politik er det sådan, at man ofte er enige om målene – uenigheden opstår når man skal tage stilling til, hvordan og med hvilke midler man når målene!

I enhver sag er det uhyre vigtigt, at skille hvad der er reel politik og hvad der er sagsbehandling. Indimellem kan det være svært at kende forskel – både for administrationen og for politikerne. En god regel at erindre sig er, at embedsmænd skal have kundskaber, politikere skal have egenskaber.

Man kan undre sig over, at der til stadighed er "sager" der skal tages stilling til, men det er der. At de kan blive indviklede er ikke underligt, alt er afhængig af hvilke øjne der ser og ører der hører. Der kan være mange sider aspekter at tage stilling til – det er ikke altid så enkelt som det ser ud til.

Det er værd at notere sig, at der indimellem kan ligge ting til grund for en sag, som vi ikke kan oplyse p.g.a. tavshedspligt o.s.v.

Findes der politiske studehandler - og foregår de også i Varde? Ja, selvfølgelig findes de, men de fylder ikke ret meget i Varde. Det er

den sunde fornuft og økonomien der er det væsentligste styringsredskab.

Det er det der gør politik til noget specielt for os der kan lide det. Derfor er titlen på historien, min politiske arbejdsplads, måske ikke helt rigtig, for jeg føler ikke at det er en arbejdsplads, mere en oplevelsesplads – men arbejde er der selvfølgelig ved det.

Det er mit håb, at I har fået lidt del i mine oplevelser og fået et indtryk af hvad der rører sig i en moderne kommune år 2001.

VIF's fodboldpiger vandt DM.

Da Varde fik gymnasium

De første år

Tilbageblik og eftertanker
Af fhv. rektor Morten Müller

Den 12. august 1968 kunne Morten Müller begynde Varde Gymnasiums første skoledag med at byde velkommen til de 80 elever og 16 lærere og en særlig indbudt kreds. Det havde krævet forhandlinger med Undervisningsministeriets embedsmænd at formå dem til at frafalde kravet om start ikke før 1969-70.

Og man måtte begynde i ydmyge lokaler: byens nedlagte tekniske skole, oprindelig bygget som forskolelærerinde-seminarium. Først i 1971 kunne skolens smukke bygninger indvies.

Trods lærermangel, trange pladsforhold og andre problemer voksede skolen så lykkeligt at lærerne kunne sige nej til at uddele flidspræmier med motiveringen: Eleverne er principielt alle flittige!

Nu er gymnasiet en selvfølgelig og uundværlig del af byen. Og i 1993 kunne rektor Morten Müller med tilfredshed se tilbage på de første 25 år.

Der var stille og roligt fart på i Varde Gymnasiums første år.

I løbet af 3-4 måneder i foråret 1968 blev den lille skole på hjørnet af Vestervold og Skolevej gjort klar til at modtage de første 80 elever - med udstyr, materiel og personale. Arbejdet og tilværelsen i de midlertidige rammer skulle tilrettelægges. Hver dag var der nye opgaver at løse og beslutninger om stort og småt at træffe.

Lærermangelen var akut. Vi måtte indrette os på at låne lærere fra andre skoler, fra Sct. Jacobi Skole tillige faglokaler.

Elevråd, lærerråd og samarbejdsudvalg kom på benene:

Skulle vi have et sæt ordensregler? Nej, men eleverne måtte ikke ryge inde i bygningen.

Kunne eleverne ikke få lov at gøre notater i bøgerne? Jo, med blyant, og på betingelse af, at bøgerne blev visket rene inden afleveringen.

Skulle vi, som man dengang gjorde på mange skoler, tage på skovtur? Ja. Og så futtede vi en herlig dag i maj 69 til Skyttehuset ved Vejle og legede røverleg. I hvert fald de voksne morede sig fortrinligt. 9 år senere kunne vi spadsere lige fra skolen over i skoven og slutte et skovturslignende arrangement med picnic på græsset ved redskabshuset.

Skulle vi deltage i gymnasieskolernes atletik- og boldspilsstævner? Ja. Men så måtte vi også have en skoledragt. En mannequinopvisning blev afholdt, og valget faldt på trøjer i "Varde-blåt". Med dem drog vi til Tarm og Silkeborg - og tabte, hvad vi deltog i. Men allerede det tredje år vandt pigerne gymnasieskolernes landsturnering i håndbold. I fodbold måtte drengene vente på en eftertragtet sejr over arvefjenden Esbjerg Statsskole, til hf'erne kunne levere en stærk og snu libero.

Da elevtallet det andet år voksede til 180, meldte problemerne sig. Vi vandrede til foredrag og juleafslutning på højskolehjemmet, hørte Papa Bues Viking Jazzband i Håndværkerforeningen (nu Medborgerhuset) og afholdt skriftlige prøver i Hotel Vardes sal.

Skal vi uddele flidspræmier? Nej, sagde lærerne, for principielt er alle elever flittige. Og det kunne eleverne vanskeligt afvise. De beskedne flidspræmiemidler blev så gjort til startkapital i Velfærdskassen, som fællesudvalget siden har haft at gøre godt med. Samtidig med alt det daglige og mindre daglige var der opførelsen og indretningen af den nye og store skole ude ved Lunden at følge med i.

Det var et kapløb med tiden.

Undervisningsministeriet stillede det uomgængelige krav, at byggeriet skulle tilrettelægges, så afgangseleverne kunne flytte ud og have hele deres sidste år i færdige og fuldt udstyrede lokaler - et krav, som især skyldtes hensynet til undervisningen i de eksperimentelle fag. Vi imødeså derfor, at vi i 70/71 måtte have en delt skole med elever dels på Skolevej og dels på byggepladsen ved Lunden og lærerne pendlende frem og tilbage. Det var ikke rart at tænke på. Men værre blev det, da vintervejr og andre forhindringer gjorde det svært for hovedentreprenøren at overholde tidsplanen.

Ikke mange ved, at ministeriet i januar 70 telefonisk meddelte skolen, at hvis udflytningen af de ældste klasser ikke kunne ske som for-

udsat, måtte man tage skridt til at overføre eleverne fra disse klasser til nabogymnasierne og lade dem afslutte deres skolegang der.

Så galt gik det heldigvis ikke. Det lykkedes at få fart i byggeriet igen. I marts 70 kunne størsteparten af elever og lærere samles i og omkring rektorboligens garage for under flag og bannere at begive sig i samlet trop til et vandkoldt, men muntert rejsegilde. Og en måned senere fik så hele skolen på en samling i den lille skolegård budskabet, at der kunne ske en samlet udflytning til august. Det var en meget glad dag.

Som bygherre var Varde kommune meget lydhør over for skolens ønsker vedrørende den nye skoles indretning. Man lavede en stor udstilling i Arnbjerg, hvor vi fik lejlighed til at studere og prøve møbler og inventar. I alt væsentligt blev elevernes og skolens ønsker imødekommet, og bystyret anskaffede f.eks. de borde og stole på elevernes anbefaling, som endnu er i brug i de fleste af lokalerne. Indretningen og placeringen af boksene i centralgarderoben og udformningen af parkeringspladsen er et par af de resultater, som kom ud af en "studiedag", hvor vi i grupper og fællesdrøftelser med bistand fra arkitekterne gennemgik hele det store projekt fra et brugersynspunkt.

I august 70 rykkede vi ind i østfløjen og dele af nordfløjen. I resten af huset regerede håndværkerne. I løbet af året tog vi afsnit efter afsnit i brug: centralgarderoben, sydfløjen, gymnastiksale, kantine og sidst, i tide til indvielsen, festsalen i april 71.

Det var vanskelige forhold for skolen at arbejde under. Når det overhovedet kunne lade sig gøre, skyldtes det nok især, at alle hele tiden oplevede, at forholdene blev bedre og udfoldelsesmulighederne større: Der kom toiletter(!), så tavler, så et musiklokale, så lærerværelse, så kantine og kaffeautomat osv. Ustandselig blev planer til realiteter for øjnene af os. Men det hang også sammen med det hensynsfulde og kammeratlige forhold, som udviklede sig mellem byggepladsens folk og skolens brugere, ikke mindst takket være pedellens allestedsnærværende indsats.

Nu bagefter må man alligevel undre sig over, at der skete så få uheld: Sekretæren fik en mindre hjernerystelse, da hun kom til at støde hovedet imod et jernstillads ved centralgarderobens fortrappe. En 3.g'er mistede sine træsko; fra drengenes omklædningsrum ville han tage den korteste vej til Frisvadvej over en jordvold lige uden for døren; han sank i til brystet og måtte hales op ved armene af hjælp-

somme kammerater; efter alt hvad man ved, står hans træsko endnu dybt under fliserne uden for døren til drengenes omklædningsrum. Da nogle gulve i hovedbygningen skulle belægges med kogende asfalt, blev dunsterne i hele huset så skrappe, at skolen måtte sendes hjem. Ikke alle betragtede det som et uheld.

Ved indvielsen fik elevrådsformandens tale store overskrifter i den fyldige pressedækning af begivenheden: Han sagde: "Udefra ligner Gymnasiet en borg, men vi vil søge at trække alle ind på det. Vi ønsker ikke, at skolen skal være en snobbet, småborgerlig højborg. Vi skal ud i området og tiltrække unge fra gymnasiefremmede hjem." Ingen var uenig med ham, tværtimod.

Foruden alt det andet skulle vi også se til, at det, skolen kunne tilbyde, kom ud til dem, som havde brug for det. Vi havde fra første færd jævnlige sammenkomster med de afleverende folkeskolers ledere og lærere. Igennem alle årene har vi haft "gymnasiast-for-en-dag"-arrangementer for at give interesserede elever et indtryk af gymnasiets indhold og arbejdsvilkår, ligesom alle, som søgte om optagelse, har haft mulighed for at komme til en samtale og drøfte eventuelle problemer inden optagelsen. At vi gjorde rigtigt i helt fra starten at lægge stor vægt på grundig og alsidig uddannelsesorientering, er siden blevet bekræftet ved indførelse og udbygning af studievejlederordningen.

Jo, de første år var travle tider. Men også gode tider. Vi nød godt af den almindelige vækst og fremgang. Vi havde som institution ikke nogen fortid at gøre op med og kunne derfor ubesværet overveje og bruge af det samtidige ungdomsoprørs ideer om demokratisering i uddannelserne. Vi kunne være med på noderne. Havde vinden i ryggen og mærkede, at det gik fremad. Så arbejdet var ikke tungt.

Ordet virksomhedskultur var ikke opfundet. Det er en eftertanke værd, at elementer af Varde Gymnasiums virksomhedskultur udviklede sig dengang, mindre som led i en bevidst og formuleret strategi end som reaktioner på og udnyttelse af de omstændigheder, hvorunder skolen blev til og voksede op.

Vi var i de første år en lille og tæt enhed. Målet var indlysende: Vi skulle have etableret en skole, helst en god skole.

Den interne kommunikation krævede ikke det store apparat, men kunne foregå enkelt og direkte. Ledelsesstrukturen var flad: myretuen med flagstangen. Langt de fleste problemer var velstandsproble-

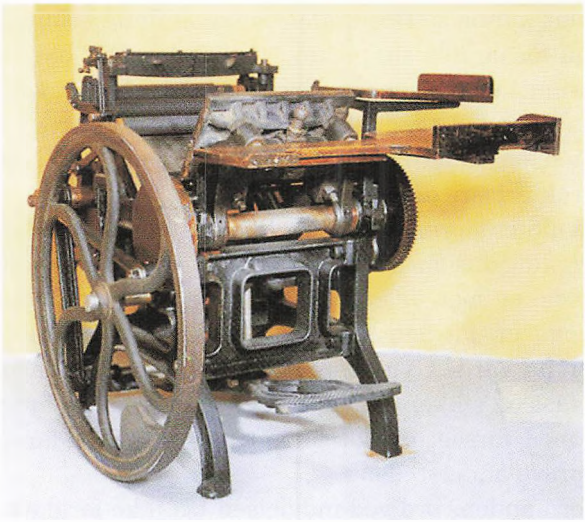
mer, som nemt kunne sættes under debat og finde løsninger, som alle kunne gå ind for og føle sig medansvarlige for. Det blev til en stærk tro på kompromis og konsensus. Den har holdt sig gennem alle 25 år i pædagogisk råd og fællesudvalg og er blevet hentet over i sikkerhedsorganisationen og samarbejdsudvalget. En fremmed iagttager ville nok bl.a. karakterisere os som konfliktsky.

Der blev trukket store veksler på de mange medarbejdere, som blev ansat i opbygningsfasen. De blev kastet lige ud i mange timer, betydelige indholds- og metodeændringer i deres fag og i deltagelse i skolens fællesopgaver. På den baggrund skal et andet træk i virksomhedskulturen på Varde Gymnasium ses: Fagligt og pædagogisk holder man sig på fast og sikker grund, det gedigne daglige arbejde. Når vi giver os af med forsøg, er det forsigtigvis oftest sådanne, som har stået deres prøve andetsteds.

Elevrådsformandens ord ved indvielsen lød ikke for døve øren. Virksomhedskulturen blev præget af ønsket om, at skolen skulle være tilgængelig og brugbar for elever med gymnasiefremmed baggrund. Vi har i mange år lagt nok så megen vægt på indsatsen og deltagelsen som på de endelige resultater. Det gælder både i den daglige undervisning og i de aktiviteter, som elever har iværksat. Hvis du ved din indsats viser, at du prøver at være med, er det i sig selv rosværdigt. Hvis resultatet så oven i købet bliver godt, er det helt fint. Mange indslag i revyer og indlæg på samlinger har høstet applaus, inden de blev afleveret; aktivitet i sig selv er en god ting. Kom som du er og vær med!

I denne sammenhæng bør det noteres, at vi altid har bestræbt os på at tilbyde så mange valgmuligheder til eleverne som muligt. Vi var tidligt ude med naturfaglig gren og russisk; senere kom de andre grene og med den sidste reform striben af valgfag. Man skulle ikke gerne gå forgæves til Varde Gymnasium med et valgønske.

I de sidste snart mange år har Varde Gymnasium været stort og mangfoldigt - i en sådan grad, at det må være svært for den enkelte at få øje på enheden og de fælles mål. Måske kan man ved at se tilbage og tænke efter finde frem til andre enheder og synliggøre nye mål.

Trædedigel fra 1857.

Interiør fra museets gamle sætteri. Foto Jørgen Bækhøj.

Bogtrykmuseet i Esbjerg

Af Ove Lund, Esbjerg

Bogtrykmuseets historie er såmænd ikke så lang. (ikke mere end 20 år) til gengæld har den været både spændende og interessant for de involverede mennesker, da det for dem ikke blot drejede sig om at redde nogle gamle maskiner, men på et beskedent niveau at muliggøre et helt fags praktiske overlevelse for eftertiden.

Selve tanken om at skabe et museum for bogtrykkunsten opstod i de for alle typografer så urolige '70ere. Da var det 500 år gamle fag ved at blive fuldstændigt fortrængt af den nye elektroniske datateknik, som i løbet af et kvart århundrede havde udviklet sig med en så foruroligende hast, at det var helt forudsigeligt, at den gamle blyteknik ville være helt og aldeles forsvundet i løbet af ganske få år.

På dagbladet "Vestkysten" i Esbjerg fulgte og deltog knap hundrede typografer i den tekniske og fagpolitiske udvikling, og blandt disse typografer opstod tanken om at bevare det gamle håndværk på en eller anden måde, og det førte i 1976 til dannelsen af Esbjerg Typografiske Laug, hvis formålsparagraf var at bevare det gamle håndværk.

De fysiske muligheder for at kunne det, skulle naturligvis være til stede, og derfor begyndte en hektisk indsamling af alt til faget henhørende materiel og maskineri. Selve indsamlingen var egentlig ikke så vanskelig, da mange bogtrykkere dels støttede tanken om bevarelsen af håndværket, og faktisk også gerne ville af med deres nu ubrugelige maskiner.

Men transporten og opbevaringen var det store problem.

Til transporten fik vi i de første år en uvurderlig hjælp af firmaet H.P.Bang, som uden betaling flyttede mange tunge maskiner for lauget, men også mange frivillige ydede en stor indsats under de mange flytninger og transporter.

Opbevaringsmulighederne for de mange maskiner var næsten et større problem end transporten, idet tilbudene om maskiner faktisk strømmede hurtigere ind, end der var muligheder for at skaffe plads til dem, og mange maskiner måtte i første omgang anbringes i garager, lagerlokaler og kældre rundt omkring i byen. Dels var det ikke jo ikke særligt praktisk, og dels var det ikke alle stederne muligt at få maskinerne gjort køreklare.

Ønsket og behovet for et lokale, hvor det hele kunne samles blev mere og mere presserende, og da den store smedevirksomhed I. C. Nielsen flyttede ud fra Borgergade 6 i 1979, øjnede lauget en chance herfor. Denne bygning, som er opført i 1906, blev overtaget af kommunen, da den var såkaldt bevaringsværdig, og derfor velegnet som lagerlokaler. Efter behørig ansøgning fra lauget godkendte kommunen den som opbevaringssted for vore maskiner.

Nu opstod tanken om muligheden for at oprette et museum (et museum, der samtidig kunne være et arbejdende værksted), idet det var tanken at indrette et middelstort bogtrykkeri i perioden fra 1900-1950. Efter diverse forbedringer og afstivninger af den gamle bygning, kunne man i april 1981 indvie Bogtrykmuseet i Esbjerg ved en højtidelighed med borgmesteren i spidsen.

På knap fem år var en næsten håbløs drøm blevet realiseret af en flok entusiastiske amatører (næsten uden penge) , men med en energi og opfindsomhed, der var ganske beundringsværdig, og som mødte anerkendelse i vide kredse, og udløste en spontan hjælpsomhed både økonomisk og af anden art.

Som tidligere omtalt var mange personer, flest typografer naturligvis, men også andre, meget aktive i hele denne proces, men én person skiller sig klart ud. Det er typograf Finn Bjørnager Jensen, som hele vejen igennem var inspirator og initiativtager. Det var ham, som fik startet lauget, og fik sat gang i indsamling af maskiner og sættemateriel, og det var ham, der med en utrættelig og inspirerende fysisk indsats fik Bogtrykmuseet op at stå. Jeg tror ikke, man går nogen for nær ved at påpege, at uden hans kolossale indsats var det næppe lykkedes at få skabt dette imponerende museum.

Og hvad er så Bogtrykmuseet i Esbjerg? Det er indrettet som et mellemstort dansk bogtrykkeri kunne have set ud i perioden mellem ca. 1900 og 1950 med lidt elastik i begge ender. Der er lagt vægt på,

at maskinerne skal kunne fungere, men vi må erkende, at ikke alle kan, og det kan være på grund af slitage eller mangel på reservedele. Men de fleste kan, og beviset herpå, er at vi blandt andet producerer bøger til vore medlemmer hvert år på maskinerne.

Der blev fra starten lagt vægt på at samle maskiner fra den danske grafiske maskinfabrik Eickhoff, hvorfra vi har en pæn samling, som i tid strækker sig fra sidst i 1800-tallet til 1956. På disse maskiner er de fleste af vore bøger trykt. En af disse maskiner er en såkaldt "Corona", som blev skænker til lauget af Nordhjems Bogtrykkeri i Varde. Men vi har også maskiner fra den kendte tyske fabrik i Heidelberg, både en såkaldt Heidelberg vinge og en Heidelberg cylinder, ypperlige maskiner begge to, og stadig i brug. Der er også flere trædediegler og små manuelt betjente såkaldte fluesmækkere, der brugtes til de helt små tryksager i små oplag. Den ældste maskine er en såkaldt knæpresse, der stammer fra Berlin, og som er fra 1848, den er i princippet næsten identisk med de trykpresser, som de første bøger i sin tid blev trykt på af bogtrykkunstens opfinder, Johan Gutenberg.

Til sætningen af vore bøger og andre tryksager har vi massevis af blytyper, som i dag faktisk er uvurderlige. Vi har et omfattende udvalg af skrifttyper fra 6 punkt til 72 punkt. Punkt er en typografisk måleenhed, og ét punkt er ca. 0,376 mm. Selv om skrifterne ikke er komplette i alle størrelser, og vel også efterhånden er noget slidte, så kan en dygtig trykker stadig få et pænt tryk frem med disse gamle typer, og vi kan faktisk fremstille alle slags tryksager med dem.

Der er tre sætterigader på museet, hvor den ene er fyldt med sætterreoler af træ fra begyndelsen af 1900-tallet. Fra sådanne sættekasser blev bøgerne i gamle dage håndsat af typograferne (og det var noget af et træls job at stå og "sømstavle" et uendeligt manuskript i flere dage) jeg har selv prøvet det i min læretid. De to andre sætterigader er med mere moderne metalreoler med nyere accidensskrifter, som blev brugt til reklametryksager.

Museet er også forsynet med 2 sættemaskiner af mærket "Intertype" (et engelsk-amerikansk produkt). På disse maskiner bliver vore medlemsbøger sat, det er jo noget andet, end at sætte dem i håndsats. Disse sættemaskiner er fra begyndelsen af 1950érne og begge forsynet med fire magasiner, således at man kan bruge flere skriftgrader. Af sættemaskinmatricer har vi også flere slags, dog er de også efter-

hånden ved at være nedslidte, men så sent som i år har vi da været heldige at kunne forøge vor samling med gode brugte matricer.

Udover disse to sættemaskiner har vi en gammel "Typograph" og en "Linotype", som desværre begge er ude af drift. Ud over disse maskiner har vi også en del interessante maskiner i kælderen, som vi ikke har plads til i udstillingen. Et klenodie, som egentlig ikke hører under vort regi, er et kæmpemæssigt reprokamera fra ca. 1860, som er flot restaureret af lokale typografer, og som nu fremstår som en rigtig antikvitet.

Som det kan konstateres af ovennævnte er det jo ikke fysiske udfoldelsesmuligheder, der mangler i Bogtrykmuseet, og vi har da også i årenes løb produceret ganske pæne tryksager, men kun til vore medlemmer, da vi har lagt stor vægt på ikke på nogen måde at optræde som konkurrent mod professionelle trykkerier. Vore største bekymringer er nedslidningen af typer og maskiner, og så naturligvis, at der i løbet af et overskueligt antal år ikke vil være flere af de gamle "blytypografer" tilbage til at udføre opgaverne. Det problem har vi prøvet at løse ved at tilbyde vore ikke typografisk uddannede medlemmer en oplæring med en afsluttende "svendeprøve", og selv om det er meget beskedent, hvor mange nye typografer vi har fået på den måde, så har vi da ikke opgivet håbet om at få nogen gjort interesseret i at blive oplært i "sortekunsten".

Igennem nogle år i '90erne havde vi indgået en kommunalt inspireret aftale med Esbjerg Museum, som gennem ansættelsen af en inspektør sikrede at museet kunne holdes åbent for publikum i lighed med andre museer i byen, men på grund af dårlig økonomi, kunne denne aftale ikke opretholdes. Derfor er museet nu kun åbent i et meget beskedent omfang, nemlig kun hver mandag i perioden fra juni til september ved hjælp af frivillige og ulønnede typografer, som viser publikum rundt i museet, og demonstrerer maskinerne. Vi har mange udsagn om, at publikum sætter stor pris på denne sagkyndige rundvisning. Foreninger og andre interesserede kan også efter aftale få museet forevist.

Smedegade i Varde omkring 1960

Af Jens Chr. Holm, Varde

Det er med glæde jeg tænker tilbage på mine barneår i Varde. Specielt miljøet omkring Smedegade, Torvet, Nygade, Fiskergade og Nyvej, som idag hedder Slagterigade. Dengang var der mange specialforretninger, som var med til at give byen miljø, kultur og oplevelser for de mennesker, der befandt sig der. Desværre er langt de fleste af disse forretninger væk i dag. Man kan så håbe på, at man gør en stor indsats for at bevare de resterende.

Jeg gik på Jacobi skole, hvor eleverne på det tidspunkt fik et par på skrinet, hvis man ikke opførte sig ordentligt, og hvor det også var forbudt at forlade skolen i skoletiden. Men det skete en gang imellem at vi tog chancen for at besøge "glade Anna" i Smedegade for at købe et stykke hjemmelavet chokolade, lagkage eller et par af hendes gode boller. Annas bageriudsalg, Smedegade 2, var jo en af de mange forretninger, der var i Smedegade i de år. Jeg besøgte hende også sommetider som bydreng. I 1963 blev jeg "ansat" som bydreng, eller svajerkarl som det jo hed, hos gartner Ankersen, Nørregade 12. Det var forøvrigt et rigtigt dejligt sted. Jeg tror jeg havde byens bedste plads. I butikken var der alt i frugt og grønt og hvis kunden ønskede det blev varerne bragt til døren selvfølgelig. Om lørdagen var der rigtig travlt, så når svigersønnen, Armin, var færdig med sit arbejde i malerbutikken hos Mecklenborg, lidt længere henne af gaden, fyldte vi varevognen, en Morris 1000 med varer og kørte afsted. Vi hyggede os rigtig og havde det sjovt, når vi var ude med varer. Når alle varer var kørt ud kl. ca. 13, kørte vi på cafe i Storegade nr. 16 og fik biksemad og sodavand. Armin betalte det hele. Så tog vi tilbage og gjorde butikken færdig. Jeg

fik min ugeløn + en stor pose med alt i æbler, pærer, bananer, appelsiner og på toppen en stor klase vindruer. Så tog jeg hjem på weekend og blev modtaget af min mor som sagde: Det er dog en fantastisk flot behandling, du får hos Ankersen. Jeg var der i 3 år.

Ved siden af Annas butik havde frk. Jørgensen parfumeri. Jeg kan huske der var en kraftig duft (lugt) af parfume. På den anden side af gaden var Varde Bank. Her var jeg af og til nede med penge for far, som jo drev elinstallationsforretning sammen med Ejnar med firmanavnet Jensen & Holm. De startede i 1945.

Efter Annas bageriudsalg har vi White Horse og herefter et garageanlæg. Vi havde garage her til vores bil - en Hillman. Så var der Bertelsens tobaksforretning, Christensens herrefrisørsalon og radioforretning.

Så er vi fremme ved Fiskergade. Og går vi der opad, havde Lambertsen elektromotorisk værksted på højre side og det var jo også ham der havde radioforretning i Smedegade. Længere oppe kommer vi så til slagteriet.

På slagteriet slagtede de både kvæg, heste og svin. Vi børn syntes tit, at det var spændende at følge med i. Specielt når der skulle trækkes en ung tyr fra stalden til slagterafdelingen. Det er sket at føreren ikke kunne holde den, så den løb ud i gaderne til stor spænding og sjov for vi unger, men bestemt ikke for slagteriet og politiet som jo efter nogen tid og jagt, fik fat i kræet.

Ved slagteriet boede én af mine legekammerater, Gert. Hans mor

Oda blev gal når hun lige havde pudset vinduer og der skulle trækkes dyr fra stalden til slagterafdelingen, så møg og skidt flød op på vinduerne. Så kom hun ud og råbte og skreg. Sikken ballade.

Her omkring slagteriet og Fiskergade legede vi meget om aftenen. Vi var altid en 6-8 børn. Vi havde cykelløb, legede put m.m. og hvis vi ikke kunne blive enige om, hvad vi skulle lege, valgte vi en stemmekonge, hvor vi hemmeligt, hver især fortalte hvad vi skulle lege. Det der var flertal for blev det. Det var vel meget demokratisk. Vi spillede også meget fodbold på Nyvej ved biografen og telefoncentralen. Hvis vi var uheldige røg bolden over i haven til maler Høihus. Når det gik for vildt for sig, fik vi ikke bolden igen. Så skar han bolden igennem og brugte den som 2 gibsbigse...

På det andet hjørne af Smedegade og Fiskergade var der viktualforretning, som blev drevet på bedste vis af Inger Petersen. Ovenover butikken var der nogle udlejningsværelser, hvor der boede nogle unge damer som vi besøgte om aftenen, når vi var færdige med at hænge julebelysning op i Smedegade. Det må have været omkring 1965. Julebelysningen var en vigtig del af udsmykningen til jul. Kæderne var af rigtig gran, som vi fik bundet hos gartner Nielsen på Lerpøtvej og ikke som i dag af plastik. Efter viktualforretningen kom der et byhus. På 1. sal boede Charles, han var vist en speciel person, som jeg ikke kendte så meget til. Herefter slagter Mortensen med alt i kød og flæsk. Slagerbutikken og byhuset blev ombygget til en stor slagterbutik og damefrisørsalon, som blev drevet af hr. og fru Mortensen.

På hjørnet af Smedegade og Nyvej lå der en grøntforretning, som blev drevet af Emanuel Gregersen. Senere har der bl.a. været fiskeforretning her.

Efter Varde Bank kommer så bogbinder Lauersen. Der var en port, som også gav adgang til Jensen tæpper i Vestergade. I Vestergade lå jo også Teatercafeen, hvor min mor er født og opvokset. Den blev desværre revet ned sidst i 50'erne, men det er en helt anden historie. Ved bogbinder Lauersen var der også nogle lejligheder på 1. sal. I huset derefter, omme i gården, havde sadelmager Thorbøl værksted. Han reparerede bl.a. sejl til selvbindere. Jeg var tit med min far på landet, hvor jeg så selvbindere i gang, og hvor jeg også så tæskeværk, som far reparerede elmotorerne til. Jeg var tit på besøg hos Thorbøl, alene eller sammen med en kammerat. Der var en speciel lugt og atmos-

fære. Thorbøl havde en hund, sammen race som grisehandlerens i Matador, den hed Perle. Jeg prøvede også at ryge her for første gang. En af mine kammerater havde en pibe liggende oppe over bjælken i værkstedet, så jeg var somme tider med derinde efter skoletid. Det smagte nu ikke særligt godt.

Efter Thorbøl kom slagter Caspersen. Også en god slagterbutik med mange hjemmelavede specialiteter. Den yngste søn kunne lidt af hvert. Han fremstillede bl.a. nogle flotte røgbomber, som foruden røg fremkom med nogle flotte farver. Han lavede også spøgelsesrum i garagen, hvor vi blev kørt rundt i en lille vogn. I ejendommen nr. 9 kommer så fiskehandler Nicolajsen, som solgte fisk på torvet og som havde et par svin gående i baggården. Nicolajsens logerende på 1. sal hed Vestergård. Han var en slags spritter, men gjorde ingen fortræd og vi besøgte ham da også på hans værelse en gang imellem. Det var tapetseret med hyldepapir, gulvet var lakeret med fernis og han fyrede i en gammel kakkelovn som han, hvis han ikke kunne få ild, smed en gang petroleum i, så flammerne stod til alle sider. Oven på kakkelovnen stod en vaskefad med vand sortere end kul.

I Smedegade 11 var der "sæbehus". Indehaveren var frk. Thøgersen som boede til leje hos Karen og Peter Nørgård, som boede på 1. sal.

Næst efter, i nr. 13 er jeg født, på 1. sal. Min mor og far drev el-installationsforretning her sammen med Ejnar Jensen. Min mor passede butikken med alt i lamper til loft og gulv, skærme, babermaskiner, brødristere, batterier og hvad der ellers hører sig til i en el-butik. Far og Ejnar udførte el-arbejde både i by og ikke mindst på landet, hvor de havde de "fleste" landbrug omkring Varde. Vi, min søster Jette, og jeg, havde en dejlig og tryg barndom her. Vi havde det frit, men med absolut respekt for det der blev sagt. Der var også nogle dejlige naboer og vi havde et helt specielt forhold, som jeg ikke tror, at der findes ret mange steder. Porten mellem nr. 13 og 15 tilhører nr. 13 og den var adgangsvej til nr. 9, 11, 13, 15 og 17, så den var ret belastet til tider, men det gik stort set altid uden problemer med gode naboer.

Overfor grøntforretningen på hjørnet af Nygade og Nyvej lå bødker Larsen, med egen virksomhed. Der var mange ansatte, som bl.a. fremstillede smørdritler. Spændende at følge med i. På hjørnet af Nygade og Smedegade lå Dagbladet Vestkysten. Redaktør Jensens søn, som jo havde adgang til den store kælder, gjorde det muligt for os

børn at lege der, bl.a. havde vi cirkusforestilling, det var bare rigtig skægt. Efter Vestkysten var der en automobilforhandler med Renault-biler som solgte nye og brugte biler.

I Smedegade 15 boede mælkehandler Locht, som foruden mælke-udsalg, havde biludlejning. Det var for det meste Opelbiler. Når der var flest, var der 5. Jette og jeg havde selvfølgelig meget at gøre med Lochts børn. Mest Karen, Niels Ove og Knud. Der var godt gang i Lochts butik og der var en del støj fra de klare mælkeflasker i jern-rammer. Særligt tidlig om morgenen, hvis man havde fri fra skole, kunne det godt være irriterende. Senere kom de brune flasker. Som i så mange andre butikker, var der også god service her. Bl.a. blev mor-genmælken bragt til døren, inden børnene skulle i skole. Efter Locht kom Vesterdahl med ostebutik. Her var der også konserves og frisk malet kaffe. Vesterdahl havde også ugentlige landture med oste.

I Smedegade nr. 25 var der en lille butik med træsko. Jens Christen-sen havde butikken og værksted, hvor træskoene blev fabrikeret. Heref-ter var der gartnerforretning. Gartner Nielsen havde butikken, hvor der var alt i frugt og blomster. Herefter kom skomager Lyhne. I Smedegade nr. 33 havde tobakshandler Jørgensen butik. Rupert Iversen, der drev VVS virksomhed, med værksted i Spigerborgade, havde også butik i Smedegade, altså i nr. 35. Rupert var også en af de gode gamle hånd-værksmestre. Han var kvik i replikken, og havde altid en god historie.

I Smedegade nr. 24 havde murermestrene Falk til huse og i nr. 28 havde Frelsens Hær mødelokale.

Jeg bor i dag, sammen med min familie i nr. 15 og stortrives og glæ-der mig hver dag over bymiljøet i Varde. Nu vil jeg slutte og håber det har givet lidt indblik i en gade med miljø, trivsel og oplevelser.

Niels Chr. Holm

Statuen af Kaptajn Martin P. Spangsberg. Bekostet af Claus Sørensens Fond på initiativ af direktør Tage Sørensen som afslørede kunstværket i 1998.

Kaptajn Martin Spangsberg – opdagelsesrejsende i russisk tjeneste

Af direktør Tage Sørensen, Esbjerg

Indtil Esbjerg i 1893 blev udskilt som selvstændig landkommune, udgjorde byen en del af Jerne sogn. I 1945 blev resten af sognet optaget i Esbjerg, købstad siden 1899.

Men før Esbjerg blev grundlagt ved loven i 1868 om anlæg af en havn neden for Esbjerg kleve, levede Jerne sogn sit stille liv med landbrug som det eneste erhverv af større betydning. I sognet var der to knudepunkter: Jerne kirke fra 1100-tallet og Strandby kro, hvorfra færgefarten til Fanø udgik.

Også Spangsbjerg mølle var et samlingssted for bønderne i Jerne sogn, selv om møllen i 1627 var blevet lagt under Brøndum sogn. Spangsbjerg mølle, omtalt i 1427, havde fået sit navn efter Spang (en smal bro), der gik over møllebækken, der løber mellem to forhøjninger i terrænet ("bjerge"). Navnet blev ikke alene et stednavn, men også et personnavn (uden j) for en udbredt slægt i sognet siden begyndelsen af det 17. århunderede.

Martin Spangsberg fra Jerne sogn

Antagelig i 1690'erne fødtes i Jerne sogn Martin (eller Morten) Pedersen Spangsberg (169?-1761). Som beskrevet i korte træk i det følgende skulle hans løbebane blive ganske usædvanlig, og i 1999 udkom en udførlig levnedsbeskrivelse i bogen *Martin Spangsberg. En dansk opdagelsesrejsende i russisk tjeneste*, skrevet af undertegnede sammen med andre.

Det er temmelig givet, at hans far har haft Peder til fornavn, og man har forsket i mænd med dette fornavn i 1690'erne uden dog at nå et resultat. Ejendommeligt er det at Martin Spangsberg har været så tavs om sine forældre. Har han skullet skjule noget? F.eks. at han var søn af mølleren i Spangsbjerg mølle, Peder Zachariasen Spangsberg, dødsdømt for mordbrandsforsøg på sin svogers gård i Boldesager, men flygtet?

Eller var han et "uægte barn". Den navnkundige magister, godsejer og præst Maturin Castensen (1669-1747), Jerne, har været nævnt, dog uden belæg bortset fra påpegning af nogle fælles karaktertræk.

Om Martin Spangsberg før han 1720 indtrådte som løjtnant i russisk tjeneste, findes endnu kun én eneste direkte oplysning, nemlig hos teologen Peder von Haven, der besøgte Spangsberg i Skt. Petersborg i 1746. Von Haven skrev tre bøger om Rusland, den første med rosende forord af selveste Ludvig Holberg. Bogen fra 1747 "Nye og forbedrede Efterretninger om Det Russiske Rige" indeholder den første mere indgående beretning om de to store russiske Kamtjatkaekspeditioner, hvor Spangsberg spillede en rolle, der ikke var meget mindre en Vitus Berings. Og i den bog skriver von Haven, at kaptajn Spangsberg "er føed ved Varde i en Lands Bye kaldet Jerned".

Denne oplysning er troværdig, fordi von Haven må have fået den fra Spangsberg selv og fordi Jerne sogn var hjemstedet for spangsbergerne.

Spangsberg optages i den russiske flåde under Peter den Store

I Rusland herskede Peter den Store (1672-1725), udråbt til tsar i 1682. Da han blev voksen regerede han det umådeligt store rige med hård hånd. Det er ikke stedet her at komme ind på hans mægtige personlighed på godt og ondt, og om hans værk blot dette, at han på flere områder moderniserede Rusland efter vestlig forbillede, skabte en krigsflåde, byggede en ny hovedstad, Sankt Petersborg, tvang svenskerne bort fra Østersøens sydlige kyster og knuste deres stormagtsdrømme under Den store nordiske krig, hvor Danmark var i forbund med Rusland, ligesom han erobrede en del af Assovske hav fra tyrkerne.

Mange udlændinge blev ansat af Peter, således kaptajn Vitus Bering i 1703 og Martin Spangsberg i 1720, forhyret i København som løjtnant af nordmanden Peter Bredal, officer i den russiske flåde. Ifølge det tredje punkt i den Bredal givne instruks skulle han "tage i

tjeneste sådanne underofficerer og især styrmænd, som også har været i tjeneste i marineskibe og kender vejene i Østersøen og ved Sveriges kyster godt, eftersom vi er i krig med svenskerne nu."

Martin Spangsberg blev antaget i henhold til denne bestemmelse, og vi kan deraf slutte, at han havde fået en uddannelse som navigatør, og at han må antages at have gjort tjeneste på krigsskibe i kamp mod svenskerne – samtidig med Peder Tordenskjold.

I 1724, tre år efter fredsafslutning med Sverige, fandt Peter den Store tiden inde til at få åbnet den første fragt- og passagerlinie med udlandet, og det blev en rute mellem Sankt Petersborg og Lübeck. Sidst i maj det nævnte år blev der indsat to skibe, en paketbåd og fregatten *Sankt Jakob* med den formentlig ca. 30-årige Martin Spangsberg som chef. Der gennemførtes to rundrejser, den ene med betydningsfulde personer ombord, beskrevet i rapporter med Spangsbergs underskrift for hans fartøjs vedkommende.

Udnævnelsen af ham som chef for en fregat viser tydeligt, at man i ledende kredse havde lagt mærke til den unge dansker og betragtet ham som en dygtighed.

Peter den Store udvælger Vitus Bering og Martin Spangsberg til nr. 1 og 2 i den første Kamtjatka-ekspedition

Allerede det første år blev dette bekræftet. Da tsar Peters korte liv nærmede sig enden, besluttede han at gennemføre en ide, han havde haft i mange år, nemlig en undersøgelse af om et stræde skilte Asien fra Amerika, eller om kontinenterne var forbundne. Ganske vist sås på gamle kort et stræde, kaldet Anian Strædet, og et stræde var også en forudsætning for de forsøg, der tidligere var foretaget på at finde en nordvest- og en nordøstpassage, hvis formål var at finde en lettere vej til Kina og Østindien.

Men på Peter den Stores tid herskede der tvivl om strædets eksistens. På landkort vistes en stor landtange, der uden afslutning strakte sig fra Sibiriens nordøstlige hjørne og langt mod øst.

Tsar Peter nedskrev på sit dødsleje i de første dage af 1725 (her som efterfølgende nugældende tidsregning) nogle korte instruktioner for ekspeditionen, herunder, at der i Kamtjatka eller andetsteds skulle bygges et eller to skibe med dæk og sejles nordpå langs Sibiriens østkyst. Og han udbad sig forslag til en leder og til en søløjtnant samt

en underløjtnant. Blandt flere emner valgte tsar Peter selv kaptajn Vitus Bering som leder, søløjtnant Martin Spangsberg som hans næstkommanderende og russeren Aleksej Tjirikov som 3. mand.

I februar 1725 drog ekspeditionen af sted. Så længe floderne var tilfrosne skete transporten på vogne og slæder, men når floderne tøede op blev der sejlet på Sibiriens floder, uafbrudt af transport i mellem dem.

Et vigtigt møde i Jenisejsk med videnskabsmanden Daniel Gottlieb Messerschmidt

I den sibiriske by Jenisejsk, som blev nået i juli, fandt et møde sted, der er vigtig til forståelse af Martin Spangsberg, nemlig med den tyske videnskabsmand David Gottlieb Messerschmidt, der i 1719 af tsar Peter var sendt på forskningsrejse i Sibirien og nu var på tilbagerejsen. Messerschmidt førte en indgående dagbog, som er udgivet på tysk i nyere tid, og den viser, at Messerschmidt satte stor pris på samværet ikke alene med Bering, men også med Spangsberg. Tyskeren fortæller, at han bad Spangsberg rette sine kompasser. I dagbogen gengives forskellige beregninger illustreret med tegninger, som Spangsberg udførte i forbindelse med beregningen af den magnetiske afvigelse. De viser, at Spangsberg må have modtaget en omfattende undervisning i navigation, astronomi og diverse matematiske discipliner.

Rejsen gennem Sibirien bliver stadig vanskeligere. Spangsberg får den svære opgave

Ekspeditionen medbragte materialer og udstyr, herunder sejl, tovværk, ankre, jernkæder, kanoner m.v., til at bygge og udruste to fartøjer (det ene til sejlads over Det okhotske hav til Kamtjatka). Og denne tunge udrustning skulle transporteres over 140 af jordens 360 længdegrader følgende den 60. breddegrad.

Ved Sibiriens største fod, Lena, overvintrede det meste af ekspeditionen, og her blev der under Spangsbergs ledelse bygget 15 pramme, der om foråret bragte mænd og gods til Østsibiriens eneste daværende lidt større by Jakutsk.

I 1726 gjaldt det så den ca. 1.000 km lange transport fra Jakutsk til Okhotsk – en russisk boplads med nogle få hytter ved Stillehavet. Denne strækning var frygtet på grund af landets beskaffenhed og mangel på veje, broer og beboelse. Ekspeditionen drog af sted i fire

afdelinger, men det var Spangsberg, der fik til opgave at få materiellet og det meste af provianten (mel i lædersække) bragt til Okhotsk. Det blev en frygtelig oplevelse, idet den sibiriske vinter indtraf med 30-40 minusgrader. Mange mænd omkom under transporten, og det meste gods måtte – under bevogtning – efterlades på flere steder. Spangsberg-afdelingens rejse er beskrevet i litteraturen, også Spangsbergs utrolige, personlige indsats.

Allerede i februar 1727 fik Spangsberg af Bering ordre om at få det efterladte gods bragt til Okhotsk, Også det blev en dramatisk historie.

I Okhotsk blev der i foråret 1727 bygge et fartøj, *Fortuna*, under Spangsbergs ledelse. Med ham som chef sejlede skibet om sommeren, lastet med udstyr, de ca. 900 km over Det okhotske hav til stedet Bolsejretsk på Kamtjatkas vestkyst. Tilbage til Okhotsk, hvorefter resten af ekspeditionen sejlede til Bolsejretsk.

Nu var planen at føre materiel og forsyninger de ligeledes ca. 900 km (i lige linie) fra Bolsjeretsk mod nordøst til et sted i nærheden af Kamtjatka-flodens udløb i Stillehavet, hvor ekspeditionsskibet skulle bygges.

Bering strædet opdages

Det 18 m lange skib, der fik navnet *Sankt Gabriel* blev bygget på den nøgne flodbred under tilsyn af Spangsberg i løbet af vinter og forår og udrustet med de ting, der var kørt, sejlet og slæbt ca. 12.000 km. Med en besætning på 44 mand sejlede skibet den 25. juli ud i fuldstændig ukendt farvand, og kortlægning og positionsbestemmelse af kysten begyndte med det samme.

Den 24. august, da kysten var drejet mod vest, holdt Bering møde med Spangsberg og Tjirikov for at høre deres mening om hvorvidt rejsen skulle fortsættes. Spangsberg gik ind for, at man skulle holde kursen endnu tre dage og derefter sejle tilbage til udgangspunktet. Efter Tjirikovs mening burde man fortsætte mod vest, til man nåede isen eller den lille russiske boplads Kolyma. Afstanden til Kolyma var så stor at det ville have været umuligt at nå frem. Og en overvintring var håbløs, idet landet var uden træ til brændsel og de ikke-undertvungne indfødtes holdning fjendtlig. Såfremt Tjirikovs råd var blevet fulgt, ville ekspeditionen sandsynligvis være forulykket. Vitus Bering fulgte Spangsbergs råd. På grund af usigtbart vejr så man ikke Amerikas kyst i strædet, hvilket ellers er muligt i klart vejr.

Vinteren 1728-29 blev tilbragt i Kamtjatka. Om foråret sejlede Bering ud i Stillehavet i østlig retning for at nå den amerikanske kyst, som imidlertid lå mange dages sejlads borte, og han sejlede da – under stadig kortlægning – syd om Kamtjatka til Bolsjeretsk. På grund af sygdom var Spangsberg ikke med. I marts 1730 var ekspeditionen tilbage i Sankt Petersborg. Spangsberg blev forfremmet til kaptajn.

Tilbage i Sankt Petersborg. En ny ekspedition planlægges

Bering var af den opfattelse, at *Sankt Gabriel* var sejlet igennem et stræde – og eftertiden gav ham ret. Men i Sankt Petersborg mente man, at der ikke var ført et videnskabeligt bevis for, at Asien og Amerika ikke var sammenhængende. De kunne være forbundet med en landtange længere mod nord.

Regeringen besluttede at få en endnu større ekspedition sat på benene og med nøjagtig samme ledelse som på den første. Et hold af videnskabsmænd skulle foretage en række forskellige undersøgelse i Sibirien. Hele nordishavskysten skulle kortlægges – derved ville man også få konstateret, om den omtalte landtange eksisterede.

Endvidere skulle søvejen til det mod nord for Californien ukendte Amerika findes og ligeledes søvejen til Japan nordfra, samt en kortlægning af den kurilske ørække foretages. Det første blev Berings opgave sammen med Tjirikov, der førte det ene af de to skibe, der – bygget i Okhotsk 1739-40 – sejlede til Amerika i 1741 med tab af mange menneskeliv, herunder Vitus Berings.

Spangsberg var af regeringen udset til chef for opgaven med Kurilerne og Japan, men han lå i øvrigt konstant i spidsen også for den 2. Kamtjatka-ekspedition, der begyndte i 1733 og sluttede i 1744. På et tidspunkt med over 1000 deltagere.

Martin Spangsberg kortlægger Kurilerne og finder søvejen til Japan nordfra

Spangsberg sejlede tre gange mod Japan, i 1738, 1739 og 1742. Afsejlingen skete fra Okhotsk, hvor der under hans ledelse var opført en ny by, og fra Bolsjeretsk. Skibene var ligeledes bygget under hans ledelse.

På rejsen i 1738, hvor Kurilerne blev kortlagt, deltog tre fartøjer. Året efter sejlede fire skibe ud med 147 mand. Fra det for udlændinge

lukkede land, Japan, modtog Spangsberg besøg af mange japanere ombord på sit flagskib. *Ærkeenglen Michael*. Han gav i sine rapporter en udførlig beskrivelse af japanerne, deres skibe, landet m.v. Og den vestlige verdens første beskrivelse af Japans urbefolkning, ainoerne, skyldes Spangsberg. Japanerne på deres side afgav lange rapporter til myndighederne, alt sammen opbevaret til denne dag.

Deres tredje rejse fandt sted i 1742 og var påtvunget, idet fjender af Spangsberg i Skt. Petersborg hævdede, at han ikke havde været ved Japan, men ved Korea. Inden Japan blev nået, vendte flåden om. Materiellet var dårligt, motivationen formentlig ringe.

Spangsberg udnævnes i 1740 til at erstatte Vitus Bering som øverste leder, men...

I 1739 var Spangsberg med sit manskab kommet til Jakutsk for at overvintre der. Nu skete det meget bemærkelsesværdige, at ministeriet (Senatet) i januar 1740 besluttede at kalde Martin Spangsberg til Sankt Petersborg for at give ham instruktioner om at erstatte Vitus Bering som øverste leder af hele ekspeditionen. Regeringen mente, at Berings ledelse var for sendrægtig. En kurer blev sendt af sted med besked til Spangsberg om at komme til Sankt Petersborg i yderste hast.

Spangsberg modtog kureren i Jakutsk den 21. april 1740 og tog af sted. Imidlertid skete der en regeringsomvæltning i Sankt Petersborg, og nu skiftede billedet igen. En kurer afgik for at møde Spangsberg med besked om at vende tilbage til Okhotsk og foretage endnu en rejse til Japan. Bering skulle fortsat være øverste chef.

Da Bering udeblev fra sejladsen til Amerika i det følgende år, overtog Spangsberg kommandoen over hele ekspeditionen – under stor modstand fra Tjirikov, der mente at da han havde været med Bering til Amerika (han var blot afsejlet sammen med ham, men forsvundet efter nogle dages forløb) burde han være chefen. Spangsberg henviste til sin ubestridelig større anciennitet.

Udforskningen af Det okhotske havs kyster blev i årene 1741-44 forestået af Spangsberg.

Ekspeditionen ophører i 1744. Spangsberg forlader Tomsk i utide og arresteres i Sankt Petersborg

I 1743 var der gået 10 år siden ekspeditionens start. Regeringen

besluttede, at den skulle standse og de udsendte deltagere opholde sig indtil videre i Jenisejsk og Tomsk, Spangsberg i sidstnævnte. I 1745 besluttede han at forlade Tomsk, da han ingen opgaver havde, og rejse til Sankt Petersborg, hvortil han ankom i januar 1744. Det blev taget meget unådigt op, at Admiralitetskollegiet besluttede at sigte ham for ulovlig afrejse. I 1746-47, mens denne og en anden sag, rejst på grund af angiveri, undersøgtes, sad han i husarrest.
Det er en standardoplysning i litteraturen, at han blev dømt til døden, men derefter benådet med tre måneders degradering til løjtnant. I bogen fra 1999 om Martin Spangsberg dokumenteres, at Spangsberg ikke blev dødsdømt, men degraderet som nævnt i tre måneder. Degraderingen bortfaldt i øvrigt under henvisning til den udståede husarrest. Det var unde denne at Peder von Haven besøgte Spangsberg.

Katastrofen i Arkhangelsk

Efter løsladelsen fortsatte Spangsberg som kaptajn af 1. grad i flåden. I foråret 1749 kom han til Arkhangelsk, idet han skulle føre et nybygget 54-kanoners krigsskib til Sankt Petersborg. I farvandet ved Arkhangelsk var der en stor sandrevle, som kunne gøre sejladsen farlig. I godt vejr blev skibet bugseret ud gennem sejlløbet og kom godt over revlen. Lodserne gav besked om at kaste anker, da vinden ikke tillod videre sejlads. Under denne manøvre skete der det, at skibet lagde sig på siden og sank, hvorved 28 søfolk druknede.

Spangsberg og de øvrige officerer blev arresteret, og der nedsattes en kommisionsdomstol på stedet. Den 28. marts 1750 kendte den officererne skyldig i ulykken. Spangsberg skulle på livstid forvises til galejerne. Han førtes til Sankt Petersborg og sat under bevogtning i sin lejlighed der.

Admiralitetskollegiet drøftede sagen i oktober det år og kom til den slutning, at den foretagne undersøgelse var af lav kvalitet. I korthed kan siges, at Spangsberg og de øvrige blev pure frikendt. Forliset var ikke sket ved nogen forseelse fra deres side, men "ved Guds vijle", en vending, der brugtes i Rusland, når der ikke kunne påvises en årsag. I december 1752 ophævedes bevogtningen af Spangsberg efter at have varet i halvfjerde år. – En sådan ulykke skulle altså overgå Spangsberg, som uden uheld havde ført skibe i nogle af verdens far-

ligste og dengang ukendte farvande, fyldt med klipper, hjemsøgt at hyppige storme og usigtbart vejr.

Spangsberg dør i 1761 og begraves i Kronstadt

Endnu ansat som kaptajn i den russiske flåde døde Spangsberg i 1761. Da var de fleste af ekspeditionens deltagere allerede døde som følge af de strabadser, især skørbug, de havde været udsat for. Han blev begravet på militærkirkegården i Kronstadt. Under sidste verdenskrig bombarderede tyskerne Kronstadt, og kirkegården blev fuldstændig revet op. Også Spangsbergs hus i Kronstadt er borte.

Sammen med hustruen Maria Andrejevna fik Spangsberg to børn, sønnen Andrej, der deltog i den 2. Kamtjatka-ekspedition, og datteren Anna Maria, der blev gift med ekspeditionens stabslæge, den tyskfødte Filip Wilhelm Bútskovskij.

Karakteristik af Martin Spangsberg

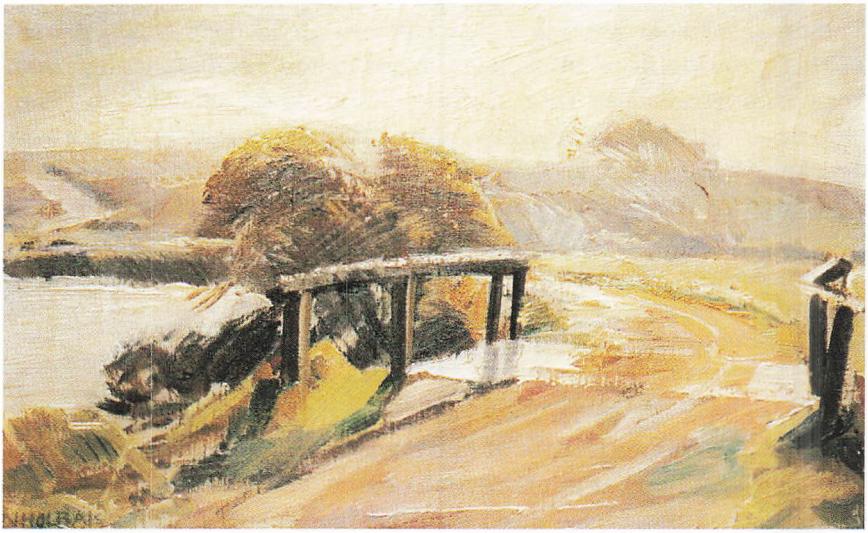
I en kortfattet karakteristik af Martin Spangsberg fra Jerne sogn må fremhæves, at han var en usædvanlig mand, en utrolig stærk og energisk person, i besiddelse af en solid navigationsmæssig uddannelse. Han blev igen og igen sendt forud på ekspeditionerne, banede vejen for Bering og de andre, byggede skibe under primitive forhold, opbyggede det nye Okhotsk, kortlagde Kurilerne og fandt søvejen til Japan nordfra. Hans navn blev indskrevet i opdagelsesrejsernes historie og fem steder er opkaldt efter ham.

Han gjorde sig så stærkt glædende, at han i 1740 som nævnt var udset til at erstatte Vitus Bering som øverste chef. Uden tvivl var han en ærgerrig mand og en mand, der ofte gik hårdt frem. Dog fremgår det af foreliggende materiale, at han gik ind for at beskytte de indfødte mod russernes overgreb.

Martin Spangsberg blev i en artikel i 1851 af den russiske historiker A.P. Sokolov omtalt på en nedsættende måde, og beskrivelsen er lige siden gået igen i litteraturen om ekspeditionerne. I bogen "Martin Spangsberg". En dansk opdagelsesrejsende i russisk tjeneste", 1999, tilbagevises Sokolovs karakteristik som værende ubegrundet.

I år 2002 forventes bogen om Spangsberg at udkomme på engelsk, således at internationalt interesserede kredse kan få en saglig og veldokumenteret fremstilling af Spangsberg og hans indsats.

Bogen om Spangsberg bygger ikke mindst på 100 dokumenter skrevet at ham eller ham vedrørende. De findes nu i "Tage Sørensens Martin Spangsberg Bibliotek" i Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg.

Spangen over Spangsbjerg Møllebæk i Jerne Sogn efter maleri af Niels Holbak (1884-1954)

Fra Cutty Sark 2001. Foto: Preben Palle

Bevaringsarbejde i Varde Kommune

Af Helge Bechsgaard, Varde

Det er jo nok som byrådsmedlem i Varde gennem mange år, at jeg er blevet bedt om at skrive i Vestjydske Fortællere, så det er derfor nærliggende, dette afsnit kommer til at dreje sig om et emne fra byrådsarbejdet, som jeg har interesseret mig særligt for. Samtidig skal emnet jo da, også være noget der interesserer folk i Varde området.

I sidste udgave af Vestjydske Fortællere var der 2 afsnit om Varde Miniby, og hvilken betydning denne har haft for Varde, og stadig har for bl.a. turismen her i området. I et af disse afsnit nævnes det, at der ikke kan spores ret mange rigtig gamle bygninger i Varde, og at det skyldes to store brande i henholdsvis i år 1779 og i 1821 næsten lagde hele byen i aske.

Efter disse brande måtte der indenfor byens porte ikke bygges med bindingsværk eller med stråtag, så i forhold til brand sikrede man dengang, at vi kan nyde synet af mange gode bygninger, der siden er opført i Varde. Et forhold man ikke kunne sikre sig imod var, at bevaringsværdige huse blev nedrevet. For uanset hvordan man opfører bygninger så forfalder disse, hvis de ikke løbende bliver vedligeholdt eller renoveret, når en bygning af en eller anden årsag er forfalden.

Derfor vil jeg i dette afsnit fortælle om, hvad der i samme tidsrum, som der bliver opført en Miniby i Varde, er blevet og bliver gjort for at bevare bygninger for os selv og vore efterkommere i Varde Kommune.

Bevaringsarbejde bør ikke være, og er vel heller ikke særlig partipolitisk, men er i allerhøjeste grad politisk, for uden politisk bevågenhed, vil mange bevarings værdige bygninger forsvinde, og mange ville blive mere eller mindre ødelagt af bl.a. forkert materialevalg.

I min tid i byrådet (siden 1978) har det været skiftende med byrådenes holdning til bevaringsarbejde. Beslutning om støtte til bevaring, er næsten aldrig sket i fuld enighed, men alligevel med støtte på tværs af partierne. Derfor er det også altafgørende, at der til enhver tid udenfor Byrådet, er folk der aktiv går ind for bevaringsagen, og deltager i debatten omkring bevaring af bygninger.

En sådan gruppe mennesker er der, og har været gennem årene, især Varde Bevaringsforening med skiftende bestyrelser og formænd.

Så selv om denne artikel fokuserer på hvilken indsats skiftende byråd har ydet på dette område, så skal der fra min side ikke herske tvivl om, at uden Varde Bevaringsforening som sparringspartner, eller måske mere rigtig sagt som pressionsgruppe, var det ikke lykkedes, at komme igennem med mange af de tiltag, der gennem årene er sket i Varde Kommune. Det har ligeledes været af stor betydning, at mange foreninger/organisationer ved deres formænd/bestyrelser har bakket op om bevaringstanken. I alt har indsatsen bevirket at man har kunnet fastholde renommeet, at Varde er en gammel Købstad, og at man også kan se det, når man går i Vardes gader.

Ny bydel i bymidten

En anden ting vi som byråd var heldige med i de år (fra 1990 til 1997) hvor der virkelig kom skred i det langsigtede bevaringsarbejde i Varde, (Udarbejdelse af Kommuneatlasset og vedtagelse af den Bevarende Rammelokalplan for den indre by) var, at byrådet fik mulighed for at etablere en hel ny bydel inde i selve bymidten, nemlig, da Varde marked stoppede, og pladsen derfor blev ledig og skulle anvendes til noget andet.

Samme Byråd som satte skub i det bevaringsmæssige, vedtog, at en arkitektkonkurrence skulle sikre, at nybyggeriet på Markedspladsen ikke blev tilfældig, men kom til at passe til Købstaden Varde.

Dette, at det daværende byråd fik mulighed for, og vedtog at etablere denne nye bydel betød, at det tog brodden af den kritik nogle argumenterede med, at vi der var for bevaringstanken, ville lave Varde til en soveby. Det havde vi ikke til hensigt, og det var der så et bevis for, når vi samtidig opførte en ny bydel.

I den forbindelse vil jeg da også nævne, at vi igennem hele forløbet, har pointeret overfor forvaltningen, at bevaringsgraden skulle være således, at brugsværdien af husene skulle svare til folks behov i år 2000.

Hvis det drejede sig om bygninger til beboelse, så ville det jo sige, at der skulle kunne installeres de moderne faciliteter, og gårdmiljøerne skulle etableres som gode opholdssteder, og gangarealerne være egnede til kørestole og lign.

Planstyrelsen "Bygningskulturelt indsats "

Noget andet var, når det drejede sig om fabriksbygninger, der jo blev en del ledige af i forbindelse med lukning af Varde Stålværk, da skulle der jo helst være en aktivitet, som var egnet til en sådan bygning.

Derfor var det også heldig for bevaringstanken, at man fra højere sted (Planstyrelsen) meldte ud, at det også var vigtig for den bygningskulturelle indsats, at et byråd også gik aktiv ind i arbejdet for at rede markante industribygninger. For Varde var det godt, at denne melding kom ovenfra, og at der samtidig var et byråd, der på tværs af partiskel forstod betydningen af, at bevare disse stålværksbygninger.

En vigtig del af Vardes industrihistorie, der på den ene eller anden måde havde haft stor betydning for mange familier i Varde og omegn er på den måde bevaret. Det har så også vist sig, at netop bevarelse af disse fabriksbygninger har betydet meget for nye kulturelle aktiviteter i Varde.

Jeg vil forsøge at beskrive arbejdet med "Bevaring" på den måde, at først prøver jeg at fortælle om forløbet af de generelle tiltag fra byrådenes side, og derefter vil jeg komme ind på enkelte bygninger og fortælle lidt om hvad de anvendes til og om hvordan bevarelse af disse bygninger, samtidig eller i løbet af nogle år, har sat gang i forskellige kulturelle aktiviteter, eller hvor bygningerne anvendes til mere specifikke sportsgrene.

Det generelle Bevaringstiltag fra byrådene

Før man kunne gå aktiv ind i kampen for bevarelse af bygninger og bymiljøer i Varde kommune, var det nødvendig med en registrering af hvor og hvor mange bygninger, der var mere eller mindre bevaringsværdige.

Fra ca. 1950 til vel omkring 1975 gik det mest ud på at fjerne huse, så der kunne blive plads til parkering af bilerne. Trafikken blev også øget så meget, at nogle gader måtte udvides. Det kom til at gælde for den nederste del af Storegade, hvor bygningerne i den ene side blev fjernet og gaden blev udvidet.

I dag var det jo svært at forestille sig gaden smallere, så helt undgå

nedrivning af huse i en gammel by, der også skulle leve op til bilismens tidsalder, har nok været utopi, men mange gårdrydninger kunne være undgået, hvis forståelsen og viljen havde været tilstede.

Registranten fra 1976

Fra 1975 var det ikke slut med nedrivning, men fra 1974 til 1978, har der været stærke kræfter i byrådet, der ville noget med bevaring af huse.

Det synlige bevis herfor er en Registrant fra 1976, hvor Varde Kommune havde allieret sig med byplanarkitekt Ejvind Draiby som en slags tovholder. De bygninger og gårdmiljøer, der den gang blev registreret som bevaringsværdige var til stor hjælp i forbindelse med det senere arbejde med Kommuneatlasset.

Privilegium at eje et gammelt hus

I forordet til denne registrant skriver Draiby. Det må betragtes som et privilegium at eje et gammelt hus - at eje noget af vor fortid - derfor skal det overleverede behandles med varsomhed og kultur, det er jo kulturminder, det drejer sig om. Det må være et mål for Varde by, at søge bykærnens arkitektoniske udformning bevaret og forstærket.

Gode ord allerede i 1976, og hvis de var bleven efterlevet, havde Varde haft mange flere gamle huse i dag. Denne Registrant blev til på foranledning af Varde kommune. I forordet står der, at det er tanken, at søge den enkelte ejendomsejer interesseret i at medvirke til bevarelse.

Det står også i forordet til denne registrant, at i kraft af Museet, Byhistorisk Arkiv og ved arbejdet med etablering af Vardes Miniby, så er interessen for byens forhistorie bleven lagt.

Saneringsplan f. Spigerborgg., Smedeg. og Nicolajkirkestræde

Fra 1978 til 1985 havde bevaringstanken, efter min erindring, ikke særlig gode vilkår i byrådet. Der blev i disse år fjernet mange gamle huse, men, der var dog en god indsats i denne periode for bevaringstanken, nemlig dette, at der i dec. 1984 blev vedtaget en Saneringsplan for området Spigerborggade, Smedegade og Nicolajkirkestræde også selv om de såkaldte påbud om ændringer kun blev fastholdt, der hvor indehaverne var indforstået dermed.

Der er dog ingen tvivl om, at især hvad angår opholds- og friarealerne, så har denne Saneringsplan haft stor betydning.

Kommuneatlas Varde

I juni 1990 søger Varde kommune Miljøministeriet om bistand til udarbejdelse af et såkaldt Kommuneatlas.

Ansøgningen bliver imødekommet, ved at Planstyrelsen udpegede Varde kommune som Registreringskommune. Varde kommune *forpligter sig samtidig til*, at kommuneatlasset fremover kommer til at indgå i kommuneplanlægningen, lokalplanlægning, byfornyelse, byggesagsbehandling og i forbindelse med information til borgerne.

Arbejdet bliver påbegyndt i jan 1991, og ideen fra byrådet var så, at offentliggørelsen skulle ske i 1992 i forbindelse med festligholdelse af Vardes 550 års købstadsjubilæum. Dette blev overholdt idet offentliggørelsen fandt sted i Medborgerhuset den 7. febr.1992.

Aktiv Følgegruppe

Som der står i forordet så blev arbejdet omkring Vardegnens historiske og bygningsmæssige særpræg til fremstilling af Kommuneatlasset fulgt af en særdeles aktiv følgegruppe bestående af 16 personer som var bredt sammensat, hvoraf vi kun var 3 byrådsmedlemmer.

Da arbejdet sluttede var der registreret godt fire tusinde bygninger opført før 1940.

Fra venstre arkitekt Lars Nicolai Bock, fhv.stationsleder Viggo Schantz, overlærer E. Busk Jensen, arkitekt Jørgen Mathiasen, arkitekt Gert Bech-Nielsen, murermester Henning Mathiasen, viceborgmester Helge Bechsgaard, installatør Knud Erichsen, arkitekt Jens Kirkegaard, lektor Claus Friisberg, museumsinspektør Ole Faber, mag.art Poul H.Moustgaard, fhv.bankdirektør Anton Torngaard, tekn.udvalgsformand Kr. Johannes Christensen, plankoordinator Finn Jensen og formand f. Miljø-og Planudvalget J. Eskelund Jepsen.

Atlasset læseværdig

Der er for mig ingen tvivl om at udarbejdelse af Kommuneatlasset for Varde kommune har været, og er af afgørende betydning for bevaringsarbejdet, og jeg synes faktisk, at ud over dette, at den enkelte husejer kan have interesse i at se hvad der skrives om hans/hendes ejendom, så er Atlasset læseværdig for folk, der bare har lidt interesse i det sted hvor de bor.

Bevarende Rammelokalplan for Varde bymidte

Som en udløber af Kommuneatlasset så får Varde byråd i sept. 1994 udarbejdet og vedtaget en Bevarende Rammelokalplan for den indre by.

Byrådets intentioner og forpligtelser i forbindelse med udarbejdelse af Kommuneatlasset var jo, at Varde skulle bevare det karakteristiske Købstadsmiljø. Lokalplanen er så det juridiske værktøj, der skal sikre, at byrådets ønske om, at der i forbindelse med ombygninger bl.a. ved nyt tag, rep. af murværk, udskiftning af vinduer og døre tages hensyn til det karakteristiske købstadsmiljø og sikre helheden.

Og selv om der selvfølgelig er enkelte kiksere, så er ombygningerne faktisk sket i henhold til disse regler.

Vejledning for Varde Bymidte

I efteråret 2000 blev der dog udarbejdet en vejledning i forhold til rammelokalplanens bestemmelser for at undgå misforståelser.

Viceborgmester Helge Bechsgaard var tilfreds med, at det igen kommer til at "klinge" på Stålværket (Smedeværkstedet) hvor den rytmiske musik får "spillerum".

Fra Avisen 30/12-91

Idehæftet

Samtidig med vedtagelse af Rammelokalplanen udsendes "Idehæftet" vedr. Bymiljø i Varde midtby, til relevante foreninger, fagfolk og enkeltpersoner, idet meningen med hæftet er at få borgerne til at deltage i debatten om, hvordan Varde by ad åre skal se ud hvad angår facader, pladser, belysning og belægninger herunder også Torvet, og hvordan trafikken skal afvikles.

I forbindelse med ovenstående tiltag, havde Varde besøg af den inden for bedre byggeskik landskendte forfatter og journalist *Peter Olesen* ved et møde afholdt af Handelstandsforeningen om Bevaring/Bymiljø. Peter Olesen havde forud for mødet været byen rundt og taget foto både af godt og skidt, og han er jo også kendt for at kalde tingene ved sit rette navn, uden at fornærme de der evt. har en bygning, der ikke lever op til en god byggeskik.

Hvorfor jeg nævner det sidste, så var en af byrådets forpligtelser i forbindelse med Kommuneatlasset jo, at informere og inddrage borgerne i debatten om og forståelsen for Bevaringsarbejde.

Varde kommune sat på Danmarkskortet

Der er for mig ingen tvivl om, at politisk bevågenhed både lokal og på landsplan, er en betingelse for at bevaringsarbejde og bedre byggeskik kan nyde fremme. Derfor var det da også personlig en glæde for mig, at jeg som Varde kommunes repræsentant, af miljøministeriet v. Svend Auken blev inviteret til at komme med et indlæg ved en *Høring i Rådhushallen, Århus*, den 24.08.94 arrangeret af Skov- og Naturstyrelsen, Bygningsbevaringskontor. Emnet var. "Den lokale bygningskultur i fremtiden". Som en ud af 8 indledere var jeg den eneste ikke professionelle, der havde et indlæg i ord og billeder omkring Bevaringsarbejde.

Som Ugeavisen skrev." Varde kommune på Danmarkskortet" Flot PR for Varde. Fortjenesten var ikke min, men årsagen var selvfølgelig den massive indsats byrådet i Varde havde gjort på Bevaringsområdet i de sidste 4 år.

Byfornyelsesmidler

En anden generel tiltag byrådet har foretaget sig for bevaringsarbejdet er, at de "Byfornyelsesmidler" staten har stillet til rådighed mod at kommunen ydede det samme beløb, er blevet brugt. Det har reddet

mange markante bygninger i Varde by, og også enkelte i oplandsbyerne og på landet. Bygninger der fik denne form for støtte måtte i store træk kun anvendes til beboelse, og betingelsen er, at huslejen bliver holdt på det niveau som er gældende for området. Mange markante bygninger er reddet i kraft af denne indsats.

I tilfældig rækkefølge kan nævnes: Den Palludanske Gaard, Vestergade 15, Grydergade 9, Torvegade 3, Hjørnebygningen Nørregade-Nicolajkirkestræde, Storegade 55 med bagbygning, Murtfeldts plads, Hjørnebygningen Storegade – Fiskergade.

Anvendelsesmæsigt så gælder det generelt om disse bygninger, at de danner rammen om boliger for mennesker, især ældre som gerne vil bo i den indre by.

Industribygninger og andre erhvervsbygninger

Vedr. Industribygninger, så er det specielt vanskeligt, idet Kommunen kun må købe sådanne bygninger, hvis der samtidig er en plan om at bygningerne på kort eller lang sigt skal anvendes til kulturelle formål eller lign. Kommunen må ikke købe en virksomhed med bygninger og så drive den videre.

Torvegade 3. Foto: SMS.

Grydergade 9 efter facaderenovering. Foto: SMS.

Den Palludanske Gaard. Vestergade 15. Foto: SMS.

Den første virksomhedsbygning jeg kan huske kommunen har købt til bevaring var *"Håndværkerforeningen"* som jo var restaurationsvirksomhed. Denne bygning blev heldigvis købt af kommunen efter meget debat til "Medborgerhus". Årsagen til den store debat var at byrådet var klar over, at der skulle bruges rigtig mange skattekroner før huset var klar til brug, hvis bygningen også skulle bevares som den flotte bygning den jo er både udv. og indv. Heldigvis så blev bygningen i sin helhed reddet og disse rammer nydes af mange mennesker hver dag, som Aktivitetshus for pensionister om dagen og for andre borgere om aftenen i den såkaldte Medborgerhus.

Hvem kunne forestille sig denne flotte bygning ødelagt, men det har ikke været nogen selvfølge, så sent som i budget 2001 er der afsat midler til renovering indvendig.

Lukning af Varde Stålværk

Den sværeste situation skiftende byråd har været sat i, var da Varde Stålværk lukkede. Bagefter kan man nem se, at det billigste ville have været, at kommunen havde købt det hele, men det var nok for

stor en mundfuld, samtidig med at der jo skulle en ekstraordinær indsats til for at skaffe betingelser for oprettelse af nye arbejdspladser.

Men skiftende byråd har alligevel reddet de mest markante bygninger fra denne tid af Vardes industrihistorie.

Hovedbygningen Vestervold 11 blev heldigvis bevaret og sammen med den første smedeværksted fungerer stedet i dag som en velfungerende Voksenuddannelsesinstitution, hvor mange mennesker hver dag har mulighed for at nyde de gamle bygninger og den atmosfære det altid giver. Kantinebygningen blev reddet ved at Boligforeningen Kongsgård (som er startet af stålværksarbejdere) ville købe bygningen, når kommunen ville tildele dem en kvote på 33 ungdomsboliger. En flot markant bygning blev derved reddet, og 33 unge mennesker fik mulighed for en bolig til rimelig pris og tæt ved bymidten.

Renseribygningerne (som ikke var bevaringsværdige) blev købt med henblik på nedrivning og for at kommunen senere kunne etablere parkeringspladser .

Smedeværkstedet

Den sværeste bevaringssag, men til gengæld også den der aktivitetsmæssigt har givet det største resultat, var bevaring af Smedeværkstedet. Denne bygning blev købt sammen med det nuværende Artillerimuseum, og det var helt klart at Smedeværkstedetsbygningen blev købt til nedrivning, men i al beskedenhed så jeg andre muligheder i den, og i dag er jeg da stadigvæk forbavset over at det lykkedes.

Politik er det muliges kunst, så da et enig byråd ville have etableret Artillerimuseum i nabobygningen, så blev det samtidig vedtaget at Smedeværkstedet skulle renoveres udvendig, og så var bygningen jo i princippet reddet.

Senere etablerede kommunen så øvelokaler til Open-Air. Men det der rigtig gjorde bygningen færdig, var da det daværende Danaklon havde jubilæum i moderfirmaet Jakob Holm, da donerede de et beløb så salen (Jakob Holm salen) kunne renoveres og foyeren bygges.

Løftestangen var helt klar Open-Air, men i dag er der fuld gang i en Jazz klub, Visevenner og bygningen bliver brugt til meget andet.

En solstrålehistorie, for jeg tror ikke at Varde havde fået et musikhus, hvor mange aktiviteter er startet, hvis ikke det var sket i en bestående bygning.

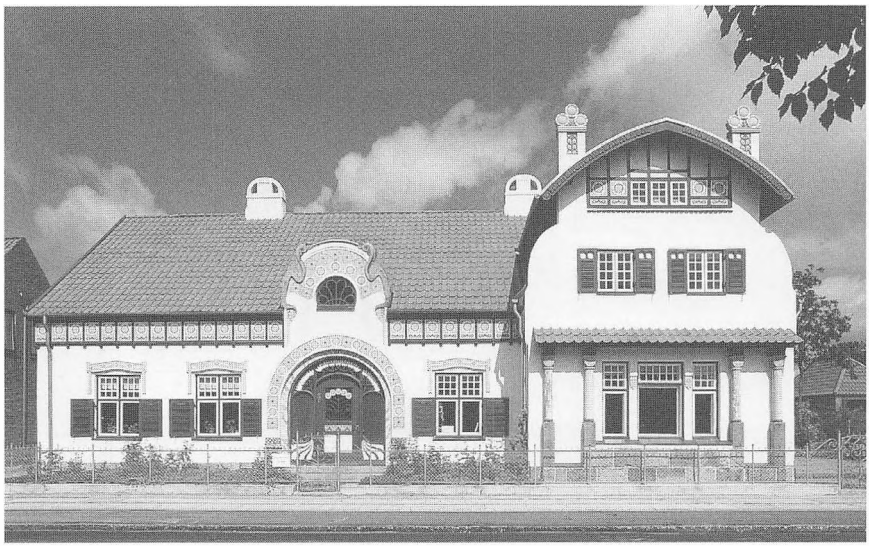
Relation til forhenv . og nuv. store virksomheder

Det kommunale køb og bevarelse af disse 2 bygninger, har ud over det at bevare Smedeværkstedet, som bevis for aktiviteten på Stålværket, så har Jakob Holm salen relation til en af Vardes store virksomheder nemlig Fiber-Vision og Artillerimuseet har jo direkte relation til en anden stor virksomhed nemlig Artilleriet på Varde kasserne.

En anden markant bygning kommunen fik købt er Modelsnedkeriet, hvor nu bokseklubben, bueskytterne og skytteforeningen holder til, ligesom kommunens værksted for hjælpemidler er placeret i denne bygning.

Jugendhuset en kapitel for sig selv

Den sidste bygning jeg vil omtale er "Jugendhuset" som i dag fungerer som museum. Byrådet skal ikke som sådan have æren for, at denne bygning blev reddet, det var i kraft af en flok aktive borgere, men alligevel var det sådan, at hvis byrådet ikke havde været velvillig indstillet og ydet støtte i form af penge og garantier i rette tid, så havde det nok været en umulig opgave.

Jugendhuset, Lundvej 39, Varde.

I dag kan vi så alle nyde synet af denne meget sjældne bygning, og samtidig kan vi se forskellige udstillinger, herunder også udstillinger af den kendte maler Otto Frello der stammer fra Vardeegnen.

Som jeg skriver i indledningen, så har jeg valgt at skrive om et "Emne" fra byrådsarbejdet, som jeg har været og er særlig interesseret i.

Ved udgivelsen af vejledningen for Varde midtby, udtaler jeg til Jyske Vestkysten, at jeg da ikke vil lægge skjul på, at bevarelse af Vardes smukke gamle midtby er en af mine mærkesager, og at det da har været en glæde, at tanken har vunden mere og mere gehør.

Det jeg synes, der er så unikt ved Varde er, at vi ikke har at gøre med en museumsby, for samtidig med at vi har en smuk bevaringsværdig midtby, får vi jo hele tiden nye bydele, i eller ved bymidten feks. Markedspladsen,Tømmerpladsen og Østergadekarreen, og dertil kommer selvfølgelig, at der også kommer nye udstykninger i periferien.

Bevaring og en god bygningskultur kommer ikke af sig selv, der skal helst være mange, der er interesseret i hvordan byens særpræg bevares, og især hvad myndigheder og andre gør ved vores gamle købstad.

Mit håb skal derfor være, at dette afsnit af Vestjyske Fortællere vil bidrage til forståelse og interesse for bevarelse af bygningerne i vores gamle Købstad Varde.

Den Kampmannske Gaard, Storegade 33. Foto: SMS.

Kommunegartner i Varde

Historien om hvorfor der blev ansat en kommunegartner

Af fhv. kommunegartner Lindy Bach

Et historisk tilbageblik, baseret på oplysninger fra: "Varde Bys Historie", kommunale protokoller, avis artikler, andet skriftligt materiale samt hvad der er blev mig fortalt (tilsat lidt gætteri).

Historien begynder ca. 375 år tilbage, nemlig Mikkelsdag (den 29. september) 1627, denne dag rykkede General Wallensteins soldater ind i Varde og anlagde en skanse på Arnbjerg. Dette var vel ikke grunden til, at der ca. 325 år senere blev ansat en kommunegartner, men det fortæller, at Arnbjerg var en lokalitet af betydning i og for Varde, og altså også af betydning for de fjendtlige soldater.

Arnbjerg var et højt punkt, så herfra kunne soldaterne beherske byen, der lå nede i lavningen på kanten af åen med kun de to kirker ragende op over de lave huse. Jo vist var Arnbjerg dengang en vigtig lokalitet, og navnet "Skansen" har holdt sig igennem de århundreder, der er gået siden denne besættelse af fjendtlige soldater.

Selve Wallensteins skanse formodes at have ligget på toppen af Arnbjerg og, som vi ser forholdene nu, nogle meter bag den øverste bænkerække på Friluftsteateret.

Et mindesmærke blev i 1909, på foranledning af Kommunelærerforeningen, rejst på dette sted og bærer følgende inskription:
Her opkastede Walleinsteins soldater en skanse 1627.

Men nu vil jeg springe ca. 200 år frem til 1829, hvor daværende byfoged i Varde, Andreas Claus Wedel-Heinen påbegyndte tilplant-

ningen af Arnbjerg. I den anledning blev der, 100 år senere, rejst et mindesmærke med følgende indskription:
1829 – 1929 Byfoged Wedel-Heinen og Hustru Elisabeth til Minde.
Arnbjerg Volde / nøgne golde / fik I Lykke / til at smykke / i en fattig tid.
I med ID / Mod og Tro / her fik Træer til at gro.
Rejst af Borgere i Varde.

Jeg gætter på, at Wedel-Heinens indsats kan have haft en vis indflydelse på det, der efterfølgende skete i Arnbjerg området, og dermed har det også haft en vis betydning for, at der kom en kommunegartner til byen.

Hvilken træarter Wedel-Heiner lod plante står lidt hen i det uvisse, men efter min bedste overbevisning er der ingen af "hans" træer tilbage i den nuværende beplantning omkring Friluftsteateret.

Det kan da også læses i protokollen fra begyndelsen af 1900-tallet, at man har udhugget Gran og Pil i Arnbjerg, og efterplantet med Bøg, Eg, Elm og andre træarter og buske, og det kan meget bedre passe med alderen på de større træer i Arnbjerg.

Men nok om det. Den beplantning, Wedel-Heinen lod foretage, voksede op, og blev til en bynær skov eller lund, der efterhånden som byen voksede, blev målet for de korte aftenspadsereture i modsætning til Lunderup lund, der efter den tids forhold, lå så langt uden for byen, at det måtte betragtes som en udflugt, hvis man skulle til denne skov.

Arnbjerg blev byens lystanlæg, og det blev stedet hvor byens unge om vinteren kælkede ned ad skråningen imellem træerne, en sport der har holdt sig helt op til nutiden, såfremt der da er sne. Om sommeren var det stedet, hvor de unge gik og "flettede fingre". I øvrigt er det også en "sport", der har holdt sig op til nutiden.

Også byens honoratiores kaldte Arnbjerg for lystanlægget og var indstillet på, at det skulle holdes i sømmelig orden ligesom andre pladser, anlæg og gangstier i Varde. Blandt andet en lille beplantet plads omkring statuen af Frederik den 7', der var blevet stillet op på Torvet den 5. juni 1885.

Så i 1888 besluttede man at nedsætte et Forskønnelsesudvalg. Det var en enestående beslutning, og jeg vil mene, at dette, og de efterfølgende Forskønnelsesudvalg, har været af uvurderlig betydning for Varde. Det nyetablerede Forskønnelsesudvalg holdt sit første møde den 6. febr. 1888, men allerede den 12. febr. samme år holdt man igen

møde, og tog nogle vigtige beslutninger som jeg, noget forkortet, vil referere fra protokollen.

Man besluttede:
- At inddrage det nye anlæg og anlægge en spadseresti igennem dette.
- At efterplante i den del der ligger nedenfor kirkegården.
- Fra arbejdsmand Niels Madsen Brander forelå der tilbud om, at rive og rense omkring alle bænke på Arnbjerg og spadseregangen, ca. 2 timer hver morgen for en betaling af 35 ører daglig.

Tilbudet modtages.
- Endvidere forelå et andet tilbud fra ham, hvori han tilbyder at arbejde resten af formiddagen og 2 timer om eftermiddagen for en betaling af 75 ører dagligt i sommermånederne og 60 ører dagligt i forårs- og efterårsmånederne.
  Dette tilbud modtages ligeledes – når man finder brug for ham.

Ja sådan var daglønnen altså dengang, men det, jeg i særlig grad finder interessant, er at konstatere, at her har vi navn og ansættelsesforhold for den første parkarbejder i Varde.

Til orientering vil jeg her nævne, at "gammel Arnbjerg" er området på "bysiden" af volden, og "ny Arnbjerg" er området fra volden og ud mod Mindelunden. De lavtliggende arealer nedenfor Arnbjerg, d.v.s. arealerne mellem den nuværende gennemgående sti, kaldet "Langelinie", og åen, forestiller jeg mig dengang så ud nogenlunde, som vi i dag ser engarealerne på sydsiden af åen vest for Torvegadebroen, men sikkert mere intensivt udnyttet til afgræsning og høslæt.

Forskønnelsesudvalget satte mange ting i gang, og jeg vil kort nævne nogle, som de skiftende udvalg op igennem 1900-talltet har fået gennemført.

I 1897 vedtog man, at der skulle opføres en musikpavillon i Arnbjerg. Det blev til Arnbjerg Pavillonen, som blev opført 1899 – 1900 og åbnedes for publikum 1. påskedag 1900. Det spændende bygningsværk var tegnet af arkitekt Fleischer, Århus og hovedelementerne i hans bygning ser vi stadig, godt 100 år efter, i det nuværende Hotel Arnbjerg.

Men der var nu behov for en festplads. Den havde hidtil været, hvor pavillonen nu var opført, så en ny blev herefter anlagt, efter hvad der

Pavillon i Arnbjerg, Varde. Postkort fra 1912.

Broen i Arnbjerg, Varde. Postkort fra før 1909.

er blevet mig fortalt, på en plads i gammel Arnbjerg, nogenlunde der hvor telte og skurvogne er opstillede, når der er sommerspil.

Denne festplads blev benyttet af mange forskellige lokale foreninger og sammenslutninger, eksempelvis politiske foreninger, Forsvarsbrødrene, Afholdsforeningen, Indre Mission og Frelsens Hær m.fl. Efter nogle år blev der etableret en musiktribune, til dels opført af grantræ/-tømmer fra ny Arnbjerg, hvor der blev foretaget udhugst i den eksisterende bevoksning, idet der blev etableret spadserestier m.v. Hermed blev området mere og mere inddraget i selve lystanlægget.

Man havde virkelig blik for, at anlægget skulle være et attraktivt sted for byens borgere, så der blev placeret siddepladser mange steder, og i 1906 fik udvalget bevilliget 300 kr. til et springvand på pladsen ved pavillonen – igen noget nyt at se på for brugerne.

Nogle år efter kom der en ny opsyns- /havemand til Arnbjerg. For året 1912 havde han anmodet om en årsløn på 850,00 kr. Dette medførte, at udvalget fandt anledning til at udarbejde et arbejdsregulativ for ham.

Arbejdsregulativ for Arbejdsmand Simon Nielsen.

I månederne April, Maj, Juni, Juli, August og September er Arbejdsmand Simon Nielsen forpligtet til, ved siden af alt nødvendigt Arbejde til Lystanlægget "Arnbjergs" Renligholdelse og forskønnelse, at føre dagligt Opsyn med Anlægget og påse at udvalgets Bestemmelser overholdes og efterkommes.

Han skal derfor i ovennævnte 6 Måneder af Året være beskæftiget i Anlægget, når ikke Udvalget tager anden Bestemmelse om Anvendelse af Tiden, hver Søgnedag fra 6 – 8 Formiddag og 2 – 7 Eftermiddag, og tillige i Reglen foretage 2 Inspektionseftersyn om Søndagen, et om Formiddagen og et om Eftermiddagen, når Anlægget er mest besøgt. Endvidere skal han være til Stede i Anlægget ved Festers Afholdelse for at påse at intet Misbrug af Anlægget finder sted.

I Formiddagstimerne fra 10 – 12 skal han daglig efterse Spadseregangene omkring Byen og Spadseregangen til Kirkegården, samt Pladsen omkring Statuen på Torvet og mindst en Gang ugentlig efterse og rense Spadseregangen til Lunden.

Han er dog i ovennævnte Tidsrum (6 Måneder om året) fritaget for at arbejde for Udvalget foruden, som ovenfor anført, daglig fra 8 – 10 Formiddag endvidere hver Torvedags og Markedsdags Eftermiddag,

når Rensning af Torvet er nødvendig, samt Løverdag Eftermiddag fra Kl. 6, og yderligere indrømmes der ham, efter Konference med Formanden, enkelte bestemte halve Dage til nødvendig Arbejde på Frisvadvej.

I de øvrige 6 Måneder af Året skal han arbejde for Udvalget daglig i den gængse Arbejdstid, med undtagelse af den tid, der medgår til Renligholdelse af Torvet og til at holde Frisvadvej i Orden.

Udvalget udleverer Simon Nielsen et Skilt, som han skal bære i Sommerhalvåret, når han er i Funktion i Arnbjerg, og som betegner ham op Opsyn med Anlæget.

Således vedtaget i Mødet 31/10 1911
(Signeret)

Som det fremgår af ovenstående virkede Forskønnelsesudvalget ikke kun for Arnbjerg, men havde også blik for vedligeholdelse af diverse gangstier, allétræer m.v. og i 1913 besluttede man, at der skulle anlægges en legeplads foran Borgerskolen, d.v.s. på det vi kender som Kirkepladsen, og på denne plads skulle der bl.a. plantes en Blodbøg, og vi kan den dag i dag glæde os over dette flotte træ, der virkelig markerer sig i bybilledet.

Springvandet i Arnbjerg, Varde. Postkort.

I 1914 blev der, i tilknytning til pavillonen, opført en forsamlingsbygning, Arnbjerg Hallen, så nu blev der mulighed for også at afholde indendørs arrangementer, og den mulighed blev udnyttet af foreninger i byen og omegnen.

Dette skabte også forøget omsætning af mad og drikke i pavillonen. Den pris restauratøren tog for disse ydelser skulle på forhånd godkendes af Forskønnelsesudvalget.

I protokollen findes en komplet prisliste fra 1916, og jeg vil her nævne nogle få eksempler fra denne liste.

1 stk. smørrebrød med røget Ål.	0,25
1 stk. smørrebrød med mejeriost.	0,25
1 Kaffe med brød.	0,40
1 Chokolade med brød.	0,50
1 Kaffepunch.	0,25
1 Bajersk øl.	0,25
1 Apollinaris eller Citronvand.	0,20

Således ser man, at Forskønnelsesudvalget virkelig tog sig af mange ting dengang, vores nuværende byrådsmedlemmer vil sikkert bede sig fritaget for således at skulle tage stilling til detaljer.

Flere og flere foreninger benyttede sig efterhånden af festplads, forsamlingsbygning og pavillon til møder, dans og andre arrangementer. Midt i 1920-erne konstateres, at ud over allerede nævnte foreninger, benyttes faciliteterne nu også af bl.a. Varde Sangforening, Varde Gymnastikforening, Vardeegnens Ungdomsforening, Ribe Amts Skytte- og Gymnastikforening, Ribe Amts Fjerkræavlerforening og Vestjydske Skolemøder. Og i 1926 arrangerede Varde Håndværkerforening en større udstilling og fest i Arnbjerg. Som blikfang for dette arrangement havde murermester Chr. Petersen ladet bygge "et lille hus", dette blev efter festen skænket til Forskønnelsesudvalget og opstillet på pladsen neden for pavillonen, hvor det stadig står.

Men det var ikke foredrag, møder og fester alt sammen, i 1943 måtte man således overlade pavillon og forsamlingsbygning til Amtssygehuset, til brug som afdeling for børnelammelsespatienter.

Forskønnelsesudvalget var stadig åbnet og velvilligt stemt for nye tiltag og gode ideer til lystanlægget Arnbjerg. Således vandt det gehør,

da en borger i 1930 gjorde sig til talsmand for, at engarealet Teilmanns eng blev lagt til Arnbjerg anlægget og omdannet til park og festplads. Ideen var god, men der gik mange år, inden det blev realiteter.

Til gengæld udgravede man i 1930 en andedam på det lave areal ved kilden. Denne dam var til glæde og fornøjelse for byens borgere og især for børnene, der her kunne fodre de halv-tamme ænder og svaner. Men dammen og omgivelserne blev efterhånden så plaget med rotter, at den i 1950 igen måtte fyldes op, og i stedet blev der i 1958, på initiativ af Varde Havekreds, anlagt en staudehave på området.

Der var dog sket større ting og sager i mellemtiden, for i 1943 fik Forskønnelsesudvalget Teilmanns eng overdraget fra gade og vejudvalget, og Forskønnelsesudvalget lod straks lektor/havearkitekt C. Th. Sørensen (den senere så berømte professor i havekunst) udarbejde en plan for et parkanlæg på området. Desværre blev planen aldrig gennemført, det ville ellers have været en attraktion, hvis vi i dag havde haft et parkanlæg, der var tegnet af denne store personlighed. Men således skulle det ikke være, og det skyldes nok, at C. Th. Sørensen var så meget forud sin tid, at Forskønnelsesudvalget ikke kunne følge hans ideer.

Efter krigsårene 1940 – 1945 skulle der ske noget i Arnbjerg anlægget. Det skulle igen være den smukke bypark, hvor byens borgere havde lyst til at komme, så man besluttede, at der skulle anlægges et friluftsteater, og ligeledes, at der skulle anlægges en mindeplads for de af byens borgere, der var blevet dræbt af tyskerne og deres medløbere under besættelsen.

Efter tilsyneladende lange og drøje drøftelser om især mindepladsens placering, besluttede man igen at søge kontakt til C. Th. Sørensen. Han kom og foreslog den nuværende placering af Mindelunden, men denne placering krævede fældning af en hel del træer, det der nu er Mindelundsplænen, og disse træer, Bøg og Eg, var man umiddelbart ikke særlig stemte for at lade fælde, så det kom vel nærmest til et brud med C. Th., idet den endelige plan for Mindelunden blev udarbejdet af arkitekterne Riis-Olsen og Waldemar Jørgensen og med monument udført af billedhuggeren Anker Hoffmann. Vedr. placeringen, ja da endte det alligevel med, at man brugte C. Th. Sørensens ide, og derved fik man, efter min mening, den bedste og smukkeste placering, man overhovedet kan forestille sig i Arnbjerganlægget.

Man arbejdede stadig med ideer for, hvordan man skulle anlægge

Teilmanns eng, og i 1950 bad man planteskoleejer Aksel Olsen ("faderen" til Den Geografiske Have i Kolding) om at udarbejde en plan for området.

Hans forslag, skitseplan, blev godkendt, dog med ønske om visse ændringer, så der gik 7 år inden Aksel Olsen, den 27. sept. 1957, kunne fremvise 1. del af en geografisk have for udvalget og pressen.

Den her omtalte 1. del af en geografisk have omfatter beplantningen på begge sider af plænen fra det nuværende mandskabshus og til Minibyen, og bestod, ved sin anlægning, af planter fra Kina og Japan.

Nu var lystanlægget efterhånden blevet til en bypark, Arnbjerganlægget, med mange forskellige elementer, Friluftsteater, Mindelund, Geografisk have m.v. Elementer som udvalget var enige om skulle vedligeholdes på en god og faglig måde. Man fandt derfor, at det var på sin plads, at ansætte en gartner som faglig ansvarlig for parkens vedligeholdelse, og som leder af arbejdsstyrken, som nu var på 6-7 mand i sommertiden.

Så, den 17. april 1958, besluttede man at ansætte en kommunegartner.

En af de første større opgaver, den nyansatte kommunegartner fik, var at udarbejde et forslag til et Rosarium på Teilmanns eng. Det var en større opgave for området, det skulle anlægges på, havde under og efter krigen været benyttet som losseplads, så jordbunden var meget forskelligartet.

Roserne blev plantet i 1963, og samtidig blev der ansat en gartner i arbejdsstyrken. Denne fik kompetence som sjakformand, hvilket ikke faldt i god jord hos "de gamle" arbejdere.

Men her i disse år, først i 1960-erne, skete der også andre ting, som fik indflydelse på anlægget. F.eks. kan nævnes, at idrætshallen (Vardehallen) blev bygget, hvilket igen krævede fældning af en hel del træer, og fældning af løvtræer i Arnbjerg var ikke velset, så der var også denne gang, tilsvarende som da Mindelunden skulle anlægges, kraftig modstand mod planerne, men bygget blev den, og godt for det, mange – mange mennesker har igennem årene haft glæde af denne hal.

Man havde heller ikke helt glemt ideen om videreførelse af en geografisk have, så der blev foretaget indkøb af planter til en europæisk afdeling med henblik på plantning af arealerne omkring Rosariet. Men så sker der noget, som får indflydelse både på disse planer og på

Arnbjerganlægget i det hele taget. Kommunegartneren siger op for, pr. 1. sept. 1965, at tiltræde en stilling som stadsgartner i Herning.

Efter 7 år var Varde kommune igen uden kommunegartner.

Kommunegartner i Varde, fra 15. okt. 1965 til 1. juni 1996. Nogle oplevelser, som jeg erindrer dem.

Den 15. okt. 1965 skulle jeg begynde i mit nye job som kommunegartner i Varde. Det var aftalt, at jeg skulle mødes med formanden for Forskønnelsesudvalget og et andet byrådsmedlem på Rådhuset og efterfølgende ved arbejderne i Arnbjerganlægget.

Rundvisningen på Rådhuset var hurtigt overstået. Jeg hilste på mange mennesker, men, som det vist er ganske normalt, i hvert tilfælde for mig, kunne jeg bagefter ikke huske ret mange af navnene, eller deres stilling i huset, men det ville jeg jo nok finde ud af efterhånden.

Jeg fik også anvist mit kontor, det var til højre umiddelbart indenfor indgang B. Det er indgangen hvor Laksedrengen flankerer trappen.

Det var min første overraskelse, der skulle komme mange flere efterhånden. Jeg havde nemlig troet, at jeg, som kommunegartner, skulle være i nærheden af arbejdspladsen, altså Arnbjerganlægget, men jeg fik altså kontor på Rådhuset, hvilket naturligvis, på grund af mine tanker om at være i nærheden af anlægget, fik mig til at spørge, hvornår man forventede, at jeg opholdt mig på kontoret. Svaret var, at det måtte jeg selv afgøre, men i princippet var min arbejdstid som kontorpersonalet, altså fra kl. 8 til sidst på eftermiddagen.

Det skulle hurtigt vise sig, at det med at starte kl. 8 kunne jeg slet ikke affinde mig med, jeg ville ned til arbejderne, når de startede, altså kl. 7, og ikke komme "til direktørtid" en time senere.

Efter orientering og præsentation på Rådhuset var tiden kommet, hvor jeg skulle præsenteres for mine kommende medarbejdere i Arnbjerganlægget, og det blev en oplevelse, der står lysende klart for mig den dag i dag.

De to byrådsmedlemmer og jeg kørte ned ad Enghavevej, og efter den sidste villa og et par ledige byggegrunde nåede vi frem til et redskabshus, der så temmelig bedaget ud. Senere blev jeg klar over, at det var en tidligere tysker-barak, som havde været brugt til vognport eller magasin, nogle sagde hestestald, så jeg ved ikke hvad der er det rigtige. Det kan også være lige meget, fakta er, at huset så meget sølle ud.

Ved siden af redskabshuset var der et "lille hus", altså et gammeldags lokum med spand. Og endelig stod der en skurvogn, som så rimelig ny ud, og det var der, vi skulle mødes med arbejderne.

Udenfor skurvognen stod der en mand, som blev præsenteret for mig som gartnerformand.

Så gik udvalgsformanden ind i skurvognen, og vi andre bagefter, der sad 8 mand, med kasketterne godt ned over øjnene og så ret så "barske" ud.

Udvalgsformanden præsenterede mig med nogenlunde følgende ord:

"Ja, det er så den nye kommunegartner Lindy Bach, jeg håber I må få et godt samarbejde".

Svaret, efter udvalgsformandens præsentation, var "NÅ"

Jeg blev umiddelbart nok lidt rystet ved dette første møde, og tænkte, om jeg mon var dumpet ned i en hvepserede, eller hvad er det dog for et arbejdsklima, der er på denne arbejdsplads. Der måtte være et eller andet, der var rivende galt.

Situationen virkede meget stærkt på mig. Jeg kom nemlig fra en arbejdsplads, hvor jeg som leder i over 8 år, havde haft, om ikke venskabeligt, så et godt, kollegialt forhold til mine medarbejdere.

Efter denne overraskende modtagelse, og efter en dyb indånding, gik jeg rundt og stak dem alle på næven. En af arbejderne præsenterede sig som tillidsmand. Havde han ikke selv sagt det, ville jeg nok selv havde vurderet ham til "at være lidt mere end de øvrige". Han var den eneste, der med et fast blik så mig i øjnene, da jeg hilste. Og det håndtryk, og det blik jeg fik gjorde det helt klart for mig, at her var en leder. En del år senere indstillede jeg denne medarbejder til jobbet som gartnerformand, hvilket overraskede en del, for man troede, at han og jeg absolut ikke kunne sammen. Men han fik jobbet og beholdt det, til han gik på efterløn.

Efter præsentationen i skurvognen forlod byrådsmedlemmerne stedet, og gartnerformanden skulle så vise mig Arnbjergområdet og de øvrige arbejdspladser, men vi nåede dog slet ikke alt her den første dag. Der var mange flere områder, end jeg egentlig havde forestillet mig.

Rundvisningen begyndte i det allerede omtalte redskabshus. Det så jammerligt ud udefra, men indvendig var det absolut ikke pænere. Formanden fortalte, at inden de, for da. 1/2 år siden, havde fået skurvognen, havde de siddet herinde i redskabsskuret, når de holdt fro-

kostpause, og han sad der i øvrigt stadigvæk, fordi han følte, at han ikke var ønsket i skurvognen.

Det bekræftede min opfattelse af, at der var et eller andet galt her på arbejdspladsen.

Her i skuret interesserede det mig at se, hvilke redskaber og maskiner, man havde til rådighed, og det var bestemt ikke noget at juble over. Der var 2 stk. Gudenå tromleplæneklippere, som det er et knokkelarbejde at køre med, og når man så tænker på de store plæner med fritstående træer i Arnbjerg, ja så kunne man næsten blive træt bare ved tanken om at skulle køre med disse klippere.

Bortset fra det, så var min umiddelbare vurdering, at det måtte tage alt for lang tid at holde Arnbjerg plænerne klippet med disse maskiner.

Så fandtes der også en lille 2-hjulet havefræser med en lille transportvogn, og det var udmærket, men det var også alt, hvad der var af motordrevne maskiner. Til gengæld var der masser af trillebører, hvoraf en del var med jernhjul, (jernhjul i 1965). Og derudover var der skovle, spader, grebe, skuffejern og river og andet håndværktøj.

Da jeg så denne maskin- og redskabsbeholdning, kom jeg uvilkårligt til at tænke på min første læreplads i 1948. Bortset fra skurvognen, havefræseren og de få trillebører, der var med gummihjul, var de mellemliggende 17 års udvikling på maskinområdet tilsyneladende gået udenom Arnbjerganlægget.

Herefter gik vi rundt i anlægget, og det glædede mig at se store plænearealer og store træer. Det er hvad jeg holder af. Dertil kom så et flot beliggende Friluftsteater, Mindelunden og Geografisk Have, som på trods af de gamle og utidssvarende maskiner, alle var velholdte, så det var en glæde og fornøjelse for mig af se.

På et tidspunkt spurgte jeg formanden, om man, udover det traditionelle vedligeholdelsesarbejde, havde noget nyanlæg eller andre projekter i gang, og han fortalte mig da, at førstkommende mandag skulle man i gang med at lave haveanlæg ved en ny handelsskole, (området mellem den nuværende handelshøjskoles ældste fløj og åen). Da jeg spurgte efter planen for dette projekt sagde han, at han regnede da med, at den lavede jeg. Jeg blev helt paf – og kom til at tænke på, hvad jeg engang havde hørt professor i havekunst Georg Boye sige. "At lave en plan for et parkanlæg er der ikke nogen, der lige kan ryste ud af ærmet – det kræver tid til at tænke alle faktorer igennem."

Jeg kunne konstatere at her, som kommunegartner i Varde, fik jeg i allerhøjeste grad de nye udfordringer som var grunden til, at jeg havde søgt væk fra mit hidtidige job.

Arbejdsklimaet var tilsyneladende ikke særlig godt. Der var vist ikke megen "firmastolthed" blandt arbejderne. Maskinparken, hvis man i det hele taget kunne kalde det sådan, var ringe og forældet. Skurforhold for mandskab og materiel var simple. På disse områder var der kun en vej at gå, det skulle forbedres.

Det positive var, at de byrådsmedlemmer jeg havde mødt, og d.v.s. udvalgsformanden og de øvrige medlemmer af udvalget, havde været meget forstående og hjælpsomme, og det fandt jeg meget vigtigt, det var jo dem der skulle bevillige penge til forbedringerne.

Og så var der jo endelig den del af arbejdspladserne jeg havde set, Arnbjerganlægget og de øvrige anlæg, var simpelthen pragtfulde, og det glædede mig at blive faglig chef for sådanne parkområder.

Men der dukkede flere udfordringer op i de følgende dage. Bl.a. at jeg også skulle være sekretær for Forskønnelsesudvalget, en opgave som jeg ikke på nogen måde havde beskæftiget mig med tidligere. Men med venlig hjælpsomhed fra udvalgsformanden og fra andre medlemmer af udvalget, blev jeg da klar over, hvordan en sådan opgave skulle løses.

På det faglige område, både hvad angik planlægning og vedligeholdelse af parker og andre grønne områder og ligeledes personaleledelse, følte jeg mig rigtig godt "klædt på" til min nye stilling, at der så kom nogle, for mig nye, opgaver af mere "kontormæssig" karakter, det var en udfordring, som var spændende, men selvfølgelig skulle denne del af jobbet også udføres på en ordentlig måde.

Disse kontoropgaver spekulerede jeg nu ikke så meget på i den første tid. Der var andet, der pressede på, jeg skulle først og fremmest være "huskendt", d.v.s. kende de forskellige arbejdspladsers beliggenhed og navn, og ikke mindst kende personalet ved navn.

Selv om der ikke var så mange personer, så var det, at kende dem, ved navn, ikke så let, for en ting var deres borgerlige døbenavn, en anden ting var det "kælenavn" (øgenavn vil nogen kalde det), som mange af dem havde.

Noget helt andet var de arbejdsopgaver, der lå og ventede på mig, og som skulle udføres hurtigst muligt. Således fik jeg da, meget hurtigt, lavet en beplantningsplan for Handelsskolens grønne område, og

Arnbjerg Anlægget i Varde. Ca. 1930-1950. Postkort.

Varde Badeanstalt. Postkort. Prisen for at benytte badet var 5 øre pr. dag. Men vandet var for stillestående og mudret, og kredslægen fandt det så betænkeligt at byrådet lod badeanstalten nedrive i 1937.

i forbindelse hermed fik jeg øjnene op for det pragtfulde engareal langs åen. Min interesse for området var vakt, men der skulle gå lang tid, ca. 20 år, inden jeg fik lejlighed til at røre ved dette område.

Derimod gik det hurtigere med at få gang i moderniseringen af "maskinparken". Det viste sig nemlig, at Forskønnelsesudvalgets medlemmer var særdeles positivt indstillet for moderniseringer. Så allerede i forsommeren 1966 blev der indkøbt en cylinderplæneklipper, en kvik lille maskine, som ganske vist kun klippede i en bredde på 120 cm, men den var nok 3 gange hurtigere end de gamle tromleplæneklippere.

Den nye maskine blev da også indviet med maner af udvalgsformanden, som konstaterede, "At man bestemt ikke kunne sidde og sove, når man kørte den, for så ville det da ende med at man væltede træerne".

Blandt arbejderne var der glæde over den nye maskine, og nu blev det pludselig et eftertragtet job af være plæneklipperfører.

Klipperen havde dog en ulempe, den havde ingen "vindskærm" foran, så når man, med fuld fart kørte gennem en hundelort, (skam få dem der lader deres hund "besørge" på et offentligt plæneareal), så fløj den pulveriserede høm-høm omkring ørerne på plæneklipperføreren, så han kom i visse situationer til at ligne en med et slemt angreb af skoldkopper, og det var jo ikke så godt, når man tænker på, at der kun var en udendørs hane med koldt vand at vaske sig ved på arbejdspladsen.

Dette problem blev løst i løbet af 1967, hvor vi fik et rigtigt mandskabshus. Huset er der endnu og blev for nogle få år siden moderniseret. I dette mandskabshus, som opfyldte alle faglige velfærdskrav i 1967, var der både spisestue, omklædningsrum, bruser og håndvask med varmt og koldt vand og så naturligvis toilet.

Der var virkelig glæde blandt arbejderne, da disse faciliteter blev etableret. Nu kunne de endelig få vasket hænderne ordentligt inden de skulle i gang med frokosten.

Efterhånden, som der således kom forbedringer både på den ene og den anden måde, forbedredes klimaet på arbejdspladsen også, og det lykkedes også at få de fleste af arbejderne, som hidtil ikke havde følt noget personligt ansvar for området, til at blive parkarbejdere, der følte et ansvar for arbejdsopgaverne som for deres egen have.

Jeg tror virkelig, det betød noget for dem, at jeg konsekvent kaldte alle, der havde været beskæftiget ved parkvæsenet mere end et år, for

parkarbejdere. At man følte ansvar for området også udenfor arbejdstiden, kom engang ret håndfast, til udtryk.

Det var en sommersøndag, nogle af byens store drenge rendte rundt og klatrede på græsskråningerne ved Mindelunden. En af parkarbejderne kom forbi og bad dem holde op og fjerne sig. En af drengene sagde: "Det skal du ikke bestemme, du er da kun arbejdsmand".

Parkarbejderen svarede ham: "Det skal jeg vise dig, at jeg bestemmer, for det er mit område," og så stak han drengen en lussing.

Jeg fik episoden fortalt dagen efter af parkarbejderen, som var ret betænkelig ved situationen og godt kunne indse, at han selvfølgelig ikke måtte slå andre folks børn. Der skete nu ikke videre i sagen, drengen har formodentlig indset, at han havde fortjent lussingen.

For mit eget vedkommende følte jeg, at opgaverne strømmede ind. Der blev igangsat store anlægs- og byggearbejder. Og da der i 1970 også kom kommunesammenlægning betød det, at grænserne for mit arbejdsområde blev flyttet langt udenfor byens centrum, og arbejdsstyrken forøgedes lynhurtigt til 20 mand, og til 30 mand, ja et år var styrken på ca. 40 mand i højsæsonen.

Forholdene udviklede sig nemlig således, at jeg projekterede nye grønne områder, og efterfølgende havde jeg ansvaret for anlægning og beplantning og den fremtidige vedligeholdelse.

Det blev efterhånden et stort arbejdsfelt, jeg bredte mig over. Så jeg var ganske godt tilfreds, da jeg efter en sammenlægning af flere små kommunale udvalg blev fritaget for sekretær-opgaven i det nysammensatte Ejendomsudvalg, hvor parkvæsenet derefter fik sit styrelsesmæssige tilhørsforhold.

Denne sammenlægning, hvor stadsingeniøren blev sekretær for det nye Ejendomsudvalg, medvirkede også til, at det blev meget lettere for mig at få teknisk og regnskabsmæssig bistand fra Teknisk Forvaltning. En del år senere blev Ejendomsudvalget også nedlagt, idet der så kun blev et udvalg for alle de tekniske anliggender.

Af de større anlægsopgaver, der kom til fra sidst i 60-erne fremefter, vil jeg nævne nogle få i vilkårlig rækkefølge.

Minibyen

Den første model, Sct Nicolai kirke, kom i 1966, så det var nok den første store opgave, jeg kom i gang med. Der var dog ingen, der tænk-

te på "Miniby" dengang, men modellen skulle placeres et sted i Arnbjergområdet, og jeg foreslog udvalget placeringen på det utilplantede areal på Teilmanns eng, og videre foreslog jeg, at der omkring modellen blev anlagt et stinet som gaderne i det gamle Varde, så kunne man tilplante bykvartererne med forskellige plantearter. Ideen blev godkendt og arbejdet sat i gang. At det så endte med at blive en hel by, og en turistattraktion, ja det er en historie for sig. Kun vil jeg nævne, at for mig har det været enormt spændende som administrativ ansvarlig, at følge Minibyens vækst gennem 30 år fra 1966 til 1996. I den periode har Minibyen givet mig masser af glæder, men også spekulationer og bekymringer ind imellem, primært med at få økonomien til at hænge sammen. Jeg husker således en meget alvorlig drøftelse, da jeg måtte bede om en bevilling til indhegning af området. Heldigvis blev man i byrådet enige om, at "byen" skulle indhegnes og godt for det.
Af andre større opgaver, der passerede mit bord, var eksempelvis: Udenomsarealer ved Gymnasiet. Grønne områder i nye udstykninger til boligformål. Legeområder ved børnehaver og skoler. Campingplads, som dog aldrig kom til at fungere som sådan, men beplantningen danner nu ramme om børnehaver, spejderhus m.v. Kolonihaveområde. Mange af disse anlægsopgaver skete naturligvis i samarbejde med andre afdelinger, jeg vil nævne ingeniører og teknikere fra stadsingeniørens kontor, og for Fritidscenterets vedkommende var det især Hedeselskabet, der var min samarbejdspartner.

Kulminationen på mit projekteringsarbejde, føler jeg, var da, der i midten af 80-erne viste sig en mulighed for at gøre en indsats for det unikke engareal, vi har her i Varde næsten ind til byens centrum. At det blev muligt, efter at jeg i ca. 20 år havde gået og drømt store drømme om disse arealer, skyldes, at Beskæftigelsesudvalget bad alle afdelinger ved kommunen om forslag til beskæftigelsesprojekter for langtidsledige. Jeg tænkte straks på renovering af engene og anlægning af gangstier og broer over grøfterne. Jeg talte med den daværende formand for Teknisk Udvalg om et sådant projekt. Han var straks med på ideen og fik opbakning fra praktisk talt hele byrådet.

Så vidt så godt, men der var også andre der skulle overbevises om værdien af et sådant projekt og godkende det, nemlig amtets Udvalg for Teknik og Miljø samt Skov- og Naturstyrelsen.

Det gjorde de, men projektet skulle også fremlægges til offentlig høring, således at der skabtes mulighed for indsigelser. Og indsigelser kom der fra Ornitologisk Forening og fra Danmarks Naturfredningsforening. Men her vil jeg afslutte det, der ellers kunne blive en lang historie ved at sige, at brikkerne faldt på plads, og nu kan man færdes af rimelige stier fra Torvegadebroen og til Ndr. Boulevardbroen, og der er i sommertiden græssende kvæg på dele af området.

Jeg er meget glad for at dette projekt blev gennemført.

Jeg begyndte denne del af historien med at fortælle lidt om mandskabsstyrken og materiel ved parkvæsenet i 1965.

Som man kan forstå, måtte der ske en udvikling, efterhånden som der kom nye, store områder til. Specielt de mange idrætsanlæg med fodboldbaner, som parkvæsenet overtog vedligeholdelsen af i 70-erne, krævede store plæneklippere, hvis arbejdet skulle udføres rationelt, men det var ikke kun plæneklippere, der måtte anskaffes. Det var også biler, traktorer, store og små, og meget andet "isenkram" der skulle til. Hovedparten af materiellet flyttede til Materielgården på Lerpøtvej, hvor der blev bygget både garager, værksted og mandskabslokaler til parkvæsenet, så faciliteterne i Arnbjerg blev kun til brug for det arbejdshold, der primært havde opgaver i denne del af byen.

Takket være stor forståelse fra de skiftende udvalg, lykkedes det i store træk, at få det materiel vi havde behov for. I nogle tilfælde måtte vi vente op til et år, for at få "tingen" på et budget, men det kom vi over.

Nu vil jeg slutte fortællingen. Nogle læsere savner måske, at jeg ikke har beskrevet besværligheder, eller problemer som kommunegartner i de mange år.

Selvfølgelig har der også været den slags, men sådanne ting er ikke værd at huske på, og slet ikke værd at skrive om.

Nej, det jeg vil huske er, at det har været en spændende årrække med masser af udfordringer.

Bedstemor og Bedste

Af Annelise Søndengaard, Lystrup

Jeg havde en Bedstemor og en Bedste.
Førstnævnte var længst afdød. Derfor: Bedstemor.
Desuden havde jeg en sprællevende Bedste. Navnet Bedste er netop kælediminutiv for bedstemor og sådan én må nødvendigvis være levende. Og det var hun i høj grad.

Men nu Bedstemor

Hun var min noget ældre fars mor. Hun var født mindst fire generationer før mig. Det er gennem hende, jeg har været i direkte nærkontakt med klunketiden. Derfor læser jeg Gustav Wied med stor indfølelse. Den tid har jeg næsten selv rørt ved eller rettere Margrethe Adele Achilles havde. Hun var barn af den tid. Dertil kommer, at man i min fars familie aldrig mere vovede at ændre noget som helst. Min oldefar havde lavet slægtens største sociale skift fra møller til fotograf, lige da fotografiet var blevet opfundet. Skiftet var så voldsomt, at vi siden ikke har turdet røre os, men er blevet holdt i vores kald. Således er jeg helt op til mit 22. år, kommet i det hus og de stuer, hvor Margrethe voksede op i 1860erne, og hvor nu hendes søskendebarn videreførte familiens afsky for forandringer ved at bibeholde alt, som det var, med plyds og klunker, bisquitfigurer og stukspejle.

Og just der gik hun så. Lille, yndig og spidsnæset i sine overdådige silkekjoler med turnure og ventede i seks år på at blive gift med sin Theodor. Den smukke, den gode, den milde.

Sagen var, at Theodor havde forelsket sig mere end heftigt i den smukke bundthandlerdatter, da hun kun var 15 år. Men bundthandleren mente, at hans yngste barn skulle være 21 år inden hun giftede sig. Mens hun ventede, lærte hun sig madlavning, baldyring og teg-

ning. Om søndagen kom Theodor, den smukke, på visit. De holdt hinanden i hånden under bordet. Der var et tungt plydstæppet på bordet, som tog godt af.

De blev gift en iskold december dag i 1886. Præsten havde glemt brylluppet og var rejst bort, så de måtte køre rundt til alle omegnens kirker for at blive gift. To år efter fik de min far, og året efter fik han en kuglerund lillebror. Men Margrethe og Theodor så helst hinanden. Sommetider klædte hun børnene ud og sig selv med, og så tog Theodor sit store, flotte apparat og sin lysbombe og tog billeder af dem. Da han selv lavede både de fotografiske plader og papiret holder billederne endnu.

Engang havde Margrethe fået fat i et rigtigt fanniker sæt tøj med hovedklæder og det hele. På billedet ser man drengene stå lænet op ad hende, iklædt fannikepigekjoler. De er yndige som små piger, men også rasende.

I øvrigt blev Margrethe ved med at gå i smukke silkekjoler med fine engelske hatte - strå om sommeren og filt om vinteren. Om sommeren blev lyset lukket ind i hendes stuer gennem lange kniplingsgardiner og om vinteren blev varmen holdt inde ved tætte velourgardiner. Og så fremtryllede hun elegante retter af de lækkerier Theodor hver dag gik ud og købte til hende. Hun måtte jo ikke bære byrder.

Drengene blev åbentbart ved med at vente på at forældrene skulle se dem, for de flyttede aldrig hjemmefra. Den ældste, min far, kom i lære hos sin far, så han nåede aldrig ud af huset. Den yngste derimod var i lære et par år i Struer, men så skyndte han sig også hjem og fik forretning i det samme hus. Drengene nåede ikke at blive set, for Margrethe og Theodor havde kun øje for hinanden. Med årene blev hun meget spidsnæset, tyndhåret og gigtisk. Han blev med tiden helt rund. De blev ved med at holde hinanden i hånden, og hun kunne sagtens flambere ferskener og sy og male med den frie hånd. Og han kunne sagtens tage billeder og retouchere negativer med sin frie hånd. De var siamesiske og de døde trods aldersforskellen næsten samtidigt.

Margrethe Adele kunne ikke leve, da Theodor slap hendes hånd. Den var forsyningsåren til hendes hjerte.

Derimod var min sprællevende Bedste kun tre generationer før mig, født i 1884: Martha Marie Magdalene Junker. Hverken mere eller mindre (Der var nok en del germanske indvandrede i Vestjylland i 1700 tallet).

Hun var ældste barn på en stor gård, hvor tingene bare gik stærkt. Gården havde hendes bedstefar Niels handlet hjem til hendes far, der var bonde og smed. Det var en god gård. Niels handlede altså med gårde, og Niels tjente penge. Han købte sognets første fjedervogn, for han elskede at køre stærkt.

Vækkelsen havde strejfet ham. Der var noget med et andelsmejeri og der var et kirkebyggeri i annekssognet.

De var livlige folk. Martha holdt af at gå til bal. Men ellers blev der ikke gjort den store forskel på hende og drengene. Martha arbejdede med hestene. Om aftene listede hun sig til at lære at sy af sine frøken fastre.

Martha blev gravid med den noget ældre Mads. Om de var forelskede var ikke særligt sandsynligt.

Mads var indbegrebet af en vestjyde i sind og skind: mager, spinkel, stærkt ansigt, sej krop, sejt skind, lun også, men bestemt ikke forlystelsessyg og slet ikke til baller, skæg og ballade.

På syv år fik Martha seks børn. Drengen Niels døde, og så var der fem småpiger tilbage. Det kunne mærkes, at Martha havde tilbragt sine pigeår mellem heste og stalddrenge. Hun var ikke nogen blid mor. Krabadsken hang på bjælken - som de sagde, de guldkrøllede: "til orers røve". - Hun syede smukke, hvide kjoler til dem alle sammen. - Det var ikke "noén nøt' tæ", sagde Mads. Da så hans sure mor Ida flyttede ind i aftægten, gik det ikke længere. Martha tog den treårige under den ene arm og sin symaskine under den anden, og gik hjemmefra. Hun fik et hårdt liv. Hun ville have sine børn med sig. Det kom til afstemning i sognet, og den gik hende imod. Mads fik lov at beholde de fire af de fem piger. Men sognet tog forpligtelsen på sig. De havde stemt for Mads og børnene. Derfor var de velkomne i hvert hus, på hver gård. Alle vegne tog man godt imod Mads Søndengaards piger.

Martha kæmpede for sin og lillepigens eksistens, og efter mange hårde år, begyndte det at gå: Hun fik systue, hun fik folk og hun fik Lillemarie til det huslige. Det var Lillemarie ikke meget bedre til end Martha: Martha blev med på noderne og købte en Ford A.

Martha tog på af al den velstand. Hun blev en skude, og det var hun ikke beklemt ved, nej, store møllehjulshatte understregede hendes pondus. Begge fløjdøre røg op når hun nærmede sig. Hun fandt sig en lystig enkemand med moustache og ølvom. Hun faldt for hans tynde vitser og overfladiske charme.

Så fik hun ham at trækkes med. Han drak sin ugeløn op til sidste øre. Hun holdt ham med mad og tøj, hus og hjem. Som tak sultede han hende og tog hendes pension, da hun blev gammel og senil.

Mad og husarbejde havde hun aldrig brudt sig om. Vi spiste altid ved en pølsevogn inden vi kom på besøg. Engang havde hun lavet rabarbergrød til os. Hun havde været sent ude, så den blev stillet til afkøling i vinduet. Katten gav skålen et skub. Vi kunne ikke forstå, hvad det var for en rød lang sag, der hang ud af Bedstes vindue. Den var blevet en meter lang. Den dag slap vi med skrækken.

Men kjoler ... hun syede kjoler til os. Kjoler med smoksyning, kjoler med quiltning, de første lette nylonkjoler i landet. Når Martha så en model, klippede hun den bare lige ud af stoffet. Hun handlede og hun krejlede. Hun lærte mig at spille på travheste da jeg var syv år. I øvrigt var vi lige ved at komme for sent til toget til den tur, fordi hun havde glemt at tage sine underbukser på.

Martha kunne alt med sin symaskine. Hun var en mester. Engang katten kom hjem med reven skind, blev den lige zigzagget i Pfaffen. Så var den kureret. Hun skulle forbedre på alt, især sine hatte. Vi syntes ikke altid, at der var tale om forbedringer, men så slog hun bare sin trillelatter op.

Normalt tog hun sig ikke af os børnebørn. Vi måtte følge hendes rytme. Jeg var ikke helt stolt af at komme med til pensionist baller. Men danse ville hun jo. Men når hun tog os med ned i sit lille bitte strandhus, kunne hun både spille sorteper og kroket med os. Sommetider havde vi gerne været fri, for vi kunne blive meget flove, når hun stillede op i sin laksefarvede underkjole og herrestråhat. Strandtøj var ikke et af hendes interessefelter.

Men vi holdt op med at være flove, når det viste sig, at børnene fra de andre små huse kom myldrende for at spille med Bedste. Sagen var jo, at hun ikke behandlede os som børn, men som mennesker. Vi blev ikke underholdt. Hun underholdt sig med os, når det passede hende og på hendes præmisser.

Min bedstemor og Bedste mødte så vidt jeg ved ikke hinanden i levende live. Bedste var jo ikke med til noget i familien, selv ikke sin ældste datters begravelse. Mads var og blev ubøjelig. Måske så de hinanden ved mine tvillingesøstres fødsel, - Bedstemor døde kort tid efter. Til mor og fars bryllup havde Bedste ligeledes kun været tilste-

de i mors smukke brudekjole. Om de mødes hisset er svært at sige. Jeg tror det, for de har jo stadig fælles interesser. De må vel på den måde være blandt hinandens venner, som i lyset skal tale sammen. Og hisset, hvor de er, er der vel fred!

Men her, hvor jeg er, er der bestemt ikke fred. I mig mødes de dagligt, og balladen er vedvarende og bastant. Den har stået på i det meste af mit voksne liv. Jeg er blevet stridens æble. Jeg ville gerne danse og more mig, men jeg ville også gerne sidde i smukke kjoler og flette fingre med den eneste udvalgte resten af mine dage. Jeg ville gerne have et stilfærdigt livslangt nært forhold til et menneske og være siamesisk til døden. På den anden side vil jeg være mig selv, og ikke kvæles i en snærende og lukkende tosomhed, hvor der ikke er plads til andre og knap nok til børnene. Jeg vil gerne leve bundet af kærlighedens hjertebånd, men heller ikke af andet. Jeg vil gå mine egne veje og stå på mit eget sted - alene og måske stærk (den, der står ene, står stærkt, - hvis han er ædru, som Storm P. sagde). Skulle jeg selv bestemme, ville jeg aldrig have kunnet bestemme mig, og derfor ville jeg aldrig være kommet ud af garagen. Men heldigvis er det jo sådan, at livet hærder os, og vore bestemmelser derfor ikke bliver så vanskelige at tage.

I øvrigt har Prædikeren ret, når han siger, at hver ting under solen har sin tid: Tid til at holde den eneste ene i hånd - tid til at gå sine egne veje.

Men de er der, de to kvinder i min hverdag. De er der gemt og stille, men pludselig slår de til: Bedst som jeg sidder med hovedet dybt spundet ind i mit arbejde, med gang i foredrag, prædikener, sjælesorg og alt hvad der ellers kan give en hæsblæsende hverdag, dukker Bedstemor Margrethe op og hvisker mig i øret: Hvad med om du istedet smed det hele og gik ud og vred et dusin æg ud af hønsene, og så lavede den mageløse is med hjemmebagte marengs? Fortjener dine børn ikke, at du kæler lidt for dem. Og tænk, om du så også fandt noget andet end de sædvanlige cowboy bukser, så du kunne glæde dem ved at være en pæn kone og mor? Hvad om du nu gav dem lidt tid og lidt glæde?

Jo, tak Bedstemor. Du har helt ret.

Når jeg står en dag med en indkøbsvogn, som det aldrig har været meningen, at jeg skulle kunne skubbe. Når jeg står med giftig kalk-

fjerner og gnubber vandhaner, eller befinder mig på en farlig kollisionskurs med en 4 kg tung lammekølle, der skal bugseres fra ovnen med sky og det hele op på et brædt. En dag når jeg står og marinerer hvidløg og sylter bær, så er det Bedste, der kommer snigende: Hvad er det du har gang i? Var der ikke den nye spændende bog, som du havde glædet dig sådan til at læse. Har du læst den? Hvad med at smide det hele, og sætte dig ind og få den læst. Børnene dør jo ikke af sult, og hvis vandhaner ikke godt kunne få lov at gro til, havde Vorherre nok skabt dem anderledes. Sørg nu for at passe dit erhverv. Det er din livline. Og så ville jeg i øvrigt ønske, at du ville danse lidt engang imellem.

Og så hører jeg hendes trillelatter.

Som sagt tror jeg, de lever i fred hisset. Men her fører de krig, og jeg er kamppladsen. Der venter mig en del samtaler i evigheden.

Margreethe Adele Nielsen født Achilles med Holger Nielsen.

Martha Marie Magdalene Junker ca. 1920.

Levet og oplevet

Af Jørgen von Tangen Sivertsen, Holstebro

Så længe vi lever, vil vi kredse om vor forudsætning som menneske. Hvad er vore rødder? Hvorfor? Hvordan? Jeg har forsøgt at give mit tilbageblik videre i håb om, at det måske kan have interesse for de mange, der husker en person i gadebilledet i Varde, en herre i ret fremskreden alder. Hans navn var Paul Gerhard von Tangen Sivertsen.

..thi har jeg vovet forkert, nu vel, så hjælper livet mig med straffen.
Men har jeg slet ikke vovet, hvor hjælper mig så?
(Søren Kierkegaard)

Hvis man stiller sig for enden af Nørregade i Varde og lader syn og tanke bevæge sig i dette herlige "byrum", hvor generation efter generation har "vovet" og levet, så fortælles der historie og der berettes om skæbne.

Her skal det handle om et enkelt menneskes historie og skæbne, og om de mange kringlede omveje der sluttelig førte til Nørregade i Varde.

Hans navn er Paul Gerhard von Tangen Sivertsen. Han blev født i København den 13. oktober 1905 og de stærke indtryks tid og år blev København. Først efter medicinsk embedseksamen fra Københavns universitet og efterfølgende turnustid flyttede mine forældre til Jylland, hvor far købte praksis i Børkop og nedsatte sig som almen praktiserende læge.

Dengang var der om muligt en endnu større kløft mellem København og provins, og kløften i det lille lokalsamfund blev ingenlunde mindre af at have status som doktoren, og så fra København!!

Men far ønskede absolut ikke særstatus - tværtimod - og det pinte ham en del at han ikke kunne blive en naturlig del af det samfund og

blandt de mennesker han skulle leve så nært sammen med. At vi børn havde det meget tættere inde på kroppen er klart. Som dreng skulle man, hvis man altså ville begå sig på ligefod med andre, være både stærkere og mere modig og dumdristig, sådan var det. Men vi fem søskende havde en både tryg og beskyttet opvækst, indtil 1940, hvor der skete skred på næsten alle fronter.

Far var et meget engageret menneske, et levende og musisk menneske, der uvægerlig kom på konfrontationskurs i mange sammenhænge. Hans egen opvækst som enebarn - var præget og overskygget, jeg tør næsten sige livet igennem, af vores farfar. Jurist af profession, men livet igennem med en altoverskyggende interesse for teologien. Han var en meget stærk personlighed med en helt enestående viden omkring Den Hellige Skrift. Livet igennem læst og gransket på græsk og hebræisk. Hans kristendomssyn var grænsende til fundamentalisme, og at far blev betaget og grebet af både Grundtvig og Tidehverv var en næsten naturbundet reaktion.

Lægehuset i Børkop. Det var vinduet længst til højre på 1. sal (over gadeskiltet), der skulle advare dr. Sivertsen om at Gestapo var efter ham.

Gaurslund sogn var på det tidspunkt stærkt præget af indre mission, men det lykkedes for far at blive valgt til menighedsrådet, en platform hvor han kunne kæmpe og gøre sine meninger gældende. En af hans mærkesager, som gav en del modstand i sognet, var hans indædte kamp for at indføre Laubs melodier i kirkesangen. (Meget direkte gik han til værks, når han af og til vikarierede for den lokale organist og ganske langsomt kom menigheden da også til at holde af de fremragende Laubmelodier.

En anden skelsættende begivenhed var i forbindelse med ansættelse af en hjælpepræst eller rettere kapellan og det fik på mange måder en altafgørende betydning. Ikke bare embedsmæssigt, men senere også på den familiemæssige front. Den siddende sognepræst var hvad man ville kalde højkirkelig i sin indstilling for forkyndelse. Et utrolig varmt og rart menneske, men teologisk ikke ligefrem karimatisk i sin forkyndelse. Det blev nye og andre tilstande da den unge kapellan fik embedet i Gaurslund, hans navn var nemlig Vagn Kvist, senere sognepræst og provst i Varde.

Dagligdagen for en praktiserende landlæge i 1940 var ikke noget misundelsværdigt job - rent arbejdstidsmæssigt. Det var ganske enkelt døgndrift i bogstavelig forstand. Den tætteste form for samarbejde, de to praktisernede læger imellem, var den ene gang om året, hvor de tillod sig 14 dages ferie, men en egentlig vagtlægeordning kunne de ikke få etableret, vel nok af konkurrencehensyn? Altid var der en fødsel der "lurede", eller akutte tilfælde af enhver art og det kunne der naturligvis ikke ændres på, uanset om det var jul, påske, pinse eller bare almindelig søndag, så det var en meget sparsom og sporadisk kontakt vi havde med far i de år. Til gengæld var vi utrolig privilegerede, vi havde altid vores mor hjemme.

Det var en rimelig stor husholdning hun skulle styre, selvom der både var stuepige og kokkepige. Et kæmpehus-nyrenoveret og ombygget fra A til Z - 25 rum. 11 daglige mennesker med alle deres respektive daglige fornødenheder. Det er måske rimeligt at gøre opmærksom på, at det var før både vaskemaskiner og opvaskemaskiners tid. Opvarmning af huset var delvis baseret på fast brændsel. Der skulle kløves brænde, der skulle bæres brænde ind, og én gang månedlig var det storvaskedag. Så kom fru Jensen fra Andkjær kl. 7 om morgenen og tændte op i gruekedlen i vaskehuset. Klokken 7 om aftenen holdt

hun fyraften, brugt og for en ussel løn, ja der var brug for mange hænder.

Desuden havde vi vores mormor boende i hendes sidste leveår, til uendelig stor glæde for vi børn. At få lov til at besøge hende i hendes lille lejlighed, og holde mørkning, et privilegium det er umuligt at give ord, det var bare noget varmt og pågående, som sætter spor af uvurderlig betydning i resten af ens arme liv. Mormor var en rørende og elskelig skikkelse, en "Skygge" i vor dagligdag, som vi desværre skulle miste i december 1941. Eller måske lykkeligt nok på en helt speciel facon!! Hun var jøde, og blev forskånet for megen angst og spekulation i de efterfølgende rædselsfulde år.

Krigen rykkede tættere og tættere på vores lille familie, og fars engagement i modstandskampen blev større og større. Men jeg skal begrænse beretningen omkring de dele, og nøjes med beskrivelse af to hændelser, hvor vi børn ikke kunne undgå at blive involverede.

Da jødeforfølgelsen for alvor satte ind, lykkedes det for en ung jødisk sygeplejerske Ruth Mai at flygte over hals og hoved fra de Kellerske anstalter i Brejninge, hvor hun var ansat. Anna Thomsen, som var plejemor samme sted og en mere end nær ven af vor familie, gav os oplysning om tragedien, og Ruth Mai flyttede ind i vort hjem i største hemmelighed. Hemmelighed og hemmelighed i et så lille samfund var det dog så som så med, men de involverede mennesker var både kærlige og omsorgsfulde i deres viden. Den smule friske luft Ruth Mai fik i løbet af dagen, begrænsede sig til efter mørkets frembud, når jeg skulle fodre kaniner, og det var jo en umulig permanent løsning for hende. Det blev besluttet at forsøgte at få hende "smuglet" til Sverige, men hvordan? Man kunne jo ikke bare købe en enkeltbillet, så der måtte tænkes og handles konstruktivt. Vi havde på det tidspunkt en sognefoged i Gaurslund, Hr. Frederiksen. Han var en meget grundig og retskaffen mand, som far i embedsmedfør havde kontakt med. Da far konsulterede ham med sine planer, var han ved at tabe både hat og briller, for var det mon lovligt?? Far bad ham nemlig om at ordne skilsmissepapirer og at lave en ægteskabskontrakt, så han og Ruth Mai kunne indgå proformaægteskab. Tanken var så, at "ægteparret" skulle rejse til København, hvor den videre kontakt til Sverige var etableret. Far og Ruth Mai slap lykkelig og uhindret gennem de efterhånden mange kontrolposter, som Tyskerne

havde etableret. Ruth Mai kom til Sverige, hvor hun blev til krigens slut, og far kom hjem og fik opløst "ægteskabet" og sognefoged Frederiksen kunne igen få sin nattesøvn.

Men jorden brændte under fars fødder. Da det danske politi blev interneret, var det lidt besynderligt at vores lokale landbetjent Christiansen, ikke blev arresteret på ligefod med det øvrige politikorps. Det blev der snakket en del om i krogene, og ikke mindst i vort hjem. Christiansen var ikke fars patient og derfor virkede det lidt besynderligt og mistænkeligt, da han en dag dukkede op i konsulationen, i et tåbeligt og let gennemskueligt ærinde. Han gav udtryk for en overordentlig interesse for vort hjems indretning. Vi havde bygget ret radikalt om, skal lige bemærkes, men det kunne jo i hvert fald ikke have hans interesse, og far var ikke spor i tvivl om den egentlige årsag til hans besøg. Far tog de forholdsregler han kunne, for praksis skulle jo stadigvæk passes. Han aftalte med mor når han kørte på sygebesøg, at et ganske bestemt vindue ud mod gaden skulle åbnes, hvis der var "ugler i mosen". At det gav en enkelt dags turbulens da en af vore unge piger, efter rengøring havde glemt at lukke netop det vindue, er en anden snak.

Om natten havde venlige genboer og naboer en opredt seng stående til ham, som han på skift vekslede imellem. Det viste sig at være en fornuftig og god disposition. Ikke mange dage efter Christiansens besøg ringede det en meget tidlig morgen på vores dør. Mine forældre havde soveværelse på anden sal, og mor åbnede et vindue og spurgte hvem der var og hvad deres ærinde var. Hun fik på gebrokkent dansk besked på at åbne døren, for de ville gerne have en samtale med dr. Sivertsen. Mor meddelte dem at far ikke var hjemme, men på sygebesøg. Det var ikke tilstrækkelig forklaring og de meddelte mor at de ville sprænge døren hvis ikke hun lukkede op. Truslen blev gentaget og mor svarede, at hun i hvert fald ikke ønskede gæster, og at hun ikke åbnede døren. Hvor vores forsigtige mor fik modet fra, har vi tit undret os over, men resultatet blev i alle fald, at tyskerne kørte deres vej igen. Om formiddagen kom Gestapo igen, men da var fuglen naturligvis fløjet.

Det blev starten på en omskiftelig tid. Familien skulle jo fortsat have brød på bordet så butikken skulle passes og mor måtte i gang med ansøgning efter vikar. Det var åbentbart ikke svært at få tilbud

fra yngre læger, men det var i sandhed en broget buket der meldte sig. Den første der ankom hed dr. Poulsen fra Horsens. Mor oplyste ham anstændigvis om tingenes tilstand. Det viste sig at være en misforståelse. Dr. Poulsen fik et alvorligt akut tilfælde af halsbetændelse og måtte samme aften forlade os for at pleje sin "sygdom". Der kom flere i rækken, men det var jo et vikariat, og de unge læger havde naturligvis deres respektive karrierer at tage hensyn til. Èn skal dog nævnes. Jeg husker tydeligt familiens entre...det første vi så, var fru Hjort der kom styrtende ind i stuen og uden at sige hverken goddag eller præsentere sig fjernede hun alt løsøre i børne nå-højde. I hendes kølvand kom der et tvillingepar stormende, og ganske hurtigt erfarede vi årsagen til hendes voldsomme entre. Men det var en meget sød familie, og dr. Hjort var tilsyneladende en meget kompetent og effektiv læge. Mor fik ad omveje oplysning om, at dr. Hjort var nazist og angiveligt skulle have været deltagende i operation TODT. Det var jo lidt af et chok, men klog af skade meddelte hun vores unge piger, at de ikke skulle være for åbenmundede omkring deres evt. viden i forhold til fars situation. En ikke lysende begavet stuepige meddelte fru Hjort, at mor havde pålagt dem en slags tavshedspligt. Naturligvis fik dr. Hjort det at vide og blev så vred, at han meddelte mor, at han stoppede sit vikariat omgående. "Tror De da jeg er fuldkommen idiot, jeg kunne for længst have anmeldt Deres mand, hvis det var det jeg ville".

Så kom den sidste i rækken, nemlig Philip Nordentoft, og vi kom igen til at opleve et stræk med tryghed og samhørighed i familiesammenhæng. Dr. Nordentoft var nemlig under jorden, og han og far havde besluttet, at de jo blot kunne "bytte" praksis. Gerda Nordentoft og deres mindste barn Bodil var med og det var en dejlig familie at stifte bekendskab med og have familieliv sammen med.

Sabotagen tog til og vi mærkede tydelig at nettet blev strammet. Dr. Nordentoft var stærkt involveret i modstandskampen, og da vores landbetjent Christiansen blev likvideret, måtte familien bogstavelig talt flygte ud af bagdøren. Men da var vi meget tæt på 4. maj, og den 5. maj kom så far hjem igen og hverdag blev det igen - sådan da!

Far blev opfordret til at stille op som folketingskandidat for Dansk Samling, en spændende udfordring, som han naturligvis ikke kunne sige nej til. Der var jo et og andet i kølvandet på den danske regering

og besættelsestiden, som unægtelig trængte sig på. Men som bekendt blev "Dansk Samling" ikke det store nationale parti, mange havde håbet på, og far blev ikke valgt til folketinget. Men der var mange andre udfordringer, og kom de ikke udefra skabte far dem selv.

"Trekantens Grundtvigske højskolekreds" blev et af hans nye børn. En årlig begivenhed, hvor han aktiverede området på den åndelige front: foredrag af mange store personligheder og af vidt spændende indhold, og på underholdningssiden - teater - på et lidt højere åndsniveau, end den årlige dilettantkomedie på Børkop kro. Blandt de store og helt store oplevelser - dramatisk - blev opførelsen af Jakob Knudsen: Den gamle præst. Skuespillerne var alle lokale borgere, og sceneinstruktør Hans Hviid gjorde et kæmpearbejde i sin næsten mesterlige iscenesættelse. At få engageret helt almindelige mennesker med en mere end sund skepsis, det var imponerende og belønningen kom i form af en ganske kolosal succes. Ja, så stor, at forestillingen blev opført på Vejle teater for fulde huse og til efterfølgende stolthed hos "Skuespillerne", Jo det var en kæmpeoplevelse!!

Men arbejdet med praksis tog mere og mere tid, yderligere blev en stilling som skolelæge koblet til de almene funktioner, så de tiloversblevne kræfter og tid, blev i stigende grad anvendt bag klaveret, hvor der blev puslet med nye melodier til gamle salmer og sange. Skammeligt at så få af dem blev skrevet på nodepapir. Derimod blev hans lyriske udfoldelse nedfældet, og det resulterede i en lille digtsamling "I begyndelsen af ordet" - som blev udgivet af Askov boghandel.

Niels Petersen, den gamle boghøker i Askov, var et kapitel helt for sig selv. Et helt igennem vidunderligt menneske, som vi gennem årene fik en meget værdifuld kontakt med. Et åndsmenneske af meget stort format og med en tilsvarende stor kropsfylde som hans store sans for den gastronomiske side af tilværelsen i høj grad vidnede om. Vi oplevede flere af disse gastronomiske seancer med et næsten rituelt forløb- og maden blev naturligvis tilberedt af Niels Petersen selv. Menu: Æggekage, pottkäse med god rødvin, efterfulgt af stærk kaffe med cognac og Silvana cigar, og så var tiden inde til oplæsning af den nyeste indenfor skønlitteratur og lyrik. Det var betagende, N.P. havde i sin læretid hos P. Haase og søn i København en intuitiv forståelse af, at boghandel som han ønskede den skulle fungere, ikke kunne bringe brød på bordet, og langt mindre æggekage! Han fik en aftale i stand

med Thorkil Roose, hvor han lærte den ædle kunst at "læse op". Det blev et fantastisk aktiv for ham senere i forbindelse med hans nærkontakt til Askov højskole. Men tilbage til æggekagen, som i øvrigt blev tilberedt i en specielbygget pande. Mor spurgte ham engang om han ville give hende opskriften. Jamen det vil jeg da gerne, søde KIS, men du skal vide, at du ikke kan lave den. Mor var ikke nogen helt uerfaren husmor, og blev en smule fortørnet, "Så... og hvorfor mener du så det?" - "Jo, det skal jeg vise dig, når du er nået til det 16.ende æg, vil du sige det er nok, men der skal altså 24 æg til, derfor!"

Dagligdagen blev mere og mere hektisk, og mor og far besluttede at sælge praksis, hvilket viste sig at være forholdsvis let. Den blev overtaget af en ung nyfærdig mediciner dr. Frederiksen.

Så gik turen til Sverige, først som hospitalslæge i Sydsverige og siden i Fleen. Far søgte kontakt til vores familie i Sverige, og en fætter til ham var personalechef i den kgl. Vattenfalls styrelse. De skulle netop have ansat en Vattenfalls-läkare, og far søgte og fik jobbet. Det var i Porjus i Lappland, og måske derfor ikke så attraktivt for de svenske læger. Til gengæld var der en hage ved job i Lapland, i hvert fald når man ikke var svensker, at det skulle opslås ledigt hvert år. Det var nemlig ret lukrativt intjeningsmæssigt. Men det blev til flere år og både mor og far trivedes i det høje nord. Men det fik naturligvis ende, og far søgte og fik en stilling i Storuman, som provinsialläkare, en slags embedsmandsstilling, svarende til vort hjemlige begreb Kredslæge. Årene gik, og far havde længe besluttet sig for at lave en overbygning på sin uddannelse som speciallæge i psykiatri. Et område han fra sine aller tidligste år havde interesseret sig for. Han fik sin specialanerkendelse i Stockholm, og planede nu at gå tiden ud i Sverige til pensionsalderen. Efterfølgende var det så meningen at flytte tilbage til Danmark og der nedsætte sig som privatpraktiserende psykiater. De flyttede ind i et dejlig hus i Gentofte, men der var gjort regning uden vært. Det viste sig nemlig, at den svenske specialunddannelse ikke kunne overføres direkte til Danmark, og hvad gør man så i en alder af 65 år. Man starter naturligvis som yngstekandidat på Glostrup sygehus. Også det forløb blev gennemlevet og han fik sit "Ydernummer" og kunne realisere sin drøm.

Men årene de går jo som bekendt, og han og mor blev enige om, at ingen af dem havde lyst til at blive "alene" i Gentofte. Det lykkes for

min søster, som jo havde stiftet familie i Varde sammen med Vagn Kvist, at overtale dem til at bosætte sig der. Jeg tror aldrig de direkte fortrød denne "invitation", men far var nærmest som en brølende løve og kunne absolut ikke affinde sig med en pensionisttilværelse. Han var på det tidspunkt blevet 73 år, og søgte om "Ydernummer" i Varde distriktet og fik det, i Nørregade 13. I godt ti år fungerede han som privat praktiserende psykiater i Varde og måtte ganske vist nølende erkende, at han ikke længere kunne overkomme mere end én patient om dagen. Presset af de praktiserende læger måtte han derfor sælge sin praksis til yngre kræfter, der kunne præstere og yde den nødvendige funktion retfærdighed.

En ældre mand stikker nøglen i dørlåsen for sidste gang i Nørregade nr. 13? Han er forholds lille af statur, alderen har bøjet ham lidt længere ned med jorden, men målbevidst bevæger han sig, med en lidt hoppende gangart, mod bageren, boghandleren, vinhandleren købmanden, aldrig slentrende iagtagende, men konstant på vej!!

Far døde i december 1995 og blev begravet på familiegravstedet i Gaurslund under den meget smukke sten, han og mor i sin tid købte da vores mormor skulle begraves, og efter hendes ønske kun forsynet med inskriptionen: "Støvtraadeværket du kommer i hu"

Skæmt og alvor på Varde Stålværk

Af Jens Østergaard, Varde

Når man som jeg har været 42 år (1941-1983) på samme arbejdsplads, Varde Stålværk (eksisterende fra 1920-1984) har man selvfølgelig haft mange oplevelser. Nogle, man gerne ville have været fri for, men også rigtig mange som har været sjove. Hermed nogle stykker af sidstnævnte. Jeg håber læserne synes som jeg.....

Formerne var et meget selvbevidst folk som ikke stillede deres lys under en skæppe. Engang stod støbemester Selmer Christensen og former Villy Taube udenfor støberiet og betragtede en jetjager der kom strygende. Villy Taube udtalte at han ville ønske han kunne konstruere en sådan jetjager, hvortil Selmer svarede: Det kan du da let – har du ikke gået på Teknisk Skole!

Restauratør Silles Petersen i Sillesens hus på torvet var en festlig person med en meget speciel form for humor, han kunne også være noget af en hugaf. Det kunne fx gå ud over socialdemokrater og arbejdere som han helst ikke så i sin restaurant. Former Villy Harring, der var en glødende socialdemokrat og agitator og abonnementstegner for det socialdemokratiske dagblad, Vestjyden kom en dag ind i Sillesens restauration og bad om en øl. Silles Petersen, der øjensynlig kendte Villy Harring, svarede: Dig! Sådan en sølle socialdemokrat kan ikke få noget serveret her! Og så holder du ikke engang Vestkysten! Dengang var de der ikke abonnerede på Vestkysten, nogle mærkelige mennesker i manges øjne. Mon det er sådan i dag? Villy Harring måtte for øvrigt gå lige så tørstig som han kom....

Smed Jens Christiansen, kaldet Bedste, var en grovsmed af den gamle type. Også af statur svarede han til forestillingen om en grovsmed, stor af natur og med kræfter i armene. Bedste arbejdede i mange år i smedien på stålværket og var meget populær på grund af sin slagfærdighed og gode humør. Han var også villig til at lave "fusk" for folk. Hans overordnede, værkfører Larsen, kaldes Las, syntes ofte at det var for meget af det gode. Engang kom Lille Las ind i smedien og så at Bedste arbejdede med at fremstille en vejrhane. Lille Las sagde til Bedste, at nu skulle han altså holde op med alt det fuskeri – og nu tager De vejrhanen og følger efter mig! Det var et kosteligt syn at den ikke særligt store værkfører med sin altid flagrende kittel og bløde hat komme gående med den kraftige smed og med vejhanen over skulderen. Da de kom op til smelteovnene, sagde Lille Las: Nu lukker jeg lågen til ovnen op, og så Christiansen –en –to –tre –vupti, så smider De vejrhanen ind i ovnen!

Som sagt, så gjort, og vejrhanen smeltede omgående. På hjemvejen spurgte Las hvem der skulle have haft vejrhanen? Bedste svarede som sandt var, at den var bestilt af direktør Bülow! Og så måtte han i gang med en ny vejrhane.....

Arbejdsmoralen var ikke altid lige god, og mærkedage blev fejret i arbejdstiden – og det tog ofte lang tid. Engang havde former Sigfred Larsen og hustru sølvbryllup. De boede ude i Kongsgård, og morgensang var kl. 8.00 – formernes arbejde begyndte kl. 7.00. I god tid før kl. 8.00 gik de 20 – 25 formere i gåsegang fra stålværket og ud til Kongsgård. I spidsen gik former Emil Nielsen, der i sin fritid var musiker, lystigt spillende på sin trompet! Efter et par timers festligt samvær med sølvbrudeparret og de øvrige gæster gik turen tilbage til stålværket på samme måde. Formernes mester var støbemester Walter Nielsen, og han var rasende over arbejdsnedlæggelsen, men der var jo ikke rigtig noget at stille op, og episoden fik heller ikke lønmæssige konsekvenser for formerne.

Billige øksehoveder

I mange år støbte vi jævnligt et parti øksehoveder til intern brug. Hovederne blev renset, slebet og lagt på lager, hvorfra de løbende kunne udleveres mod rekvisition. Men inden partiet nåede over på

lageret, var der altid forsvundet en del til "hjemmebrug". En ærlig mand spurgte engang støbemester Taube om han kunne købe et øksehoved. Taube svarede irriteret: Du kan vel for pokker stjæle et ligesom de andre!

Rustfrit spisebestik

Stålværket brugte en stor mængde skrot, herunder også rustfrit skrot der mest var affald fra fremstilling af forskellige produkter, eller de dele. En kort overgang kom der noget skrot der indeholdt spisebestik – det meste var dog klippet over. Ingeniør Dalvad, der stod for en del af støberiet, ville gerne stå sig godt med sine støbe- og smeltemestre. Han inviterede dem derfor hjem til en bedre middag, hvor der var dækket fint op. Støbemester Nelander, der ikke var en af de mest lydløse, tog en af skeerne op og sagde: Nå, de har nok været nede i det rustfri skrot! Det siges at ingeniørens kone rødmede...

Shanghajet til Vestjylland

Af fhv. overlæge Chr. Petersen, Varde

Da overlæge Petersen fra Flensborg blev "shanghajet" af overlæge Jørgen Ostenfeld til at gøre tjeneste ved det danske sundhedsvæsen lige efter krigen, kunne han i begyndelsen føle sig som indvandrer, kendelig på sit charmerende "kartoffeldänish", altså sønderjydsk. Længe skulle han dog ikke virke i det der blev hans livsgerning før han blev integreret, ja, taget til hjerte af patienter og venner som "Gas Christian".

Her beretter den populære narkoseoverlæge om livet og menneskene på Varde Sygehus, et tidsbillede med fængslende portrætter af kolleger og de mange der aldrig blot var patienter, men først og fremmest mennesker.

Som så mange udtryk i det danske sprog stammer ordet "at shanghaje" fra sømandsjargonen og betyder, at man - ofte mod sin vilje - bliver lokket til et arbejde man ikke selv havde planlagt, men som man af moralske eller pekuniære grunde holder fast ved i kortere eller længere tid.

Egentlig er jeg jo indvandrer, men også dertil blev jeg så at sige shanghajet, eller det gav sig sådan. Man vælger jo hverken tid eller sted for sin fødsel og jeg kom til verden i 1924 ca. 5 km syd for den nuværende grænse, nemlig i Flensborg.

Det er forbavsende, hvor store de forskelle er, som bare 5 km kan medføre med henblik på befolkningens vaner og holdninger, en gang helt bortset fra sproget. Man mener, man kender naboen på den anden side af grænsen, for man har jo så ofte været derovre og en del af familien bor derovre og man kender da lidt til sproget også, men en gammel hat kender man, for der er noget, der hedder ens personlige fortid og den så trods alt helt anderledes ud end det man eventuelt historisk havde tilfælles med " dem på den anden side".

På tysk eksisterede der under krigen et slangord, som hed "Beutedeutscher". Det var en person, der på grund af grænseforskydninger eller erobringer pludselig så sig indkorporeret i det stortyske rige, altså være en slags krigsbytte. At jeg egentlig også var en sådan "Beutedeutscher" gik først op for mig efter en samtale med en Østriger, der kendte lidt mere til historie end gennemsnittet. Han sagde til mig" Ah geh` bist ja eh a Muasspreiss" (Ak, hold kæft, Du er jo alligevel en tvangspreusser)", da han hørte, hvor jeg kom fra. Det udelukkede aldeles ikke, at han selv, eller hans forældre havde stemt sig "heim in`s Reich" i 1938.

Jeg følte mig ikke som tvangspreusser eller Beutedeutscher dengang, men mente dog efter krigen, at jeg med nogen, ovenikøbet historisk, ret, kunne opfatte mig selv som nydansker. Da denne opfattelse i en del af min omgangskreds mildest talt var kontroversiel, besluttede jeg, at tage imod et tilbud om et højskoleophold i Danmark. Det var i 1947 og jeg havde da læst et par semestre medicin i Kiel og mente, at et semester i dansk sprog og kultur ville give mig et lidt større udsyn, noget mere at spise og en vis distance til min egen fortid, som havde inkluderet 3 år som tysk soldat i Rusland og Italien.

Der havde ikke været lejlighed til dette berømmelige sabbatsår, som de unge nutildags fletter ind mellem skolegang og uddannelse, så jeg mente mig berettiget til et pusterum. Det blev ovenikøbet på favorable vilkår, fordi de penge vi kunne betale med - endnu ikke revaluerede Reichsmark - i Danmark faktisk var værdiløse. Så den danske stat betalte mit højskoleophold og onde tunger talte igen om Shanghaj. Jeg tilbragte en meget udbytterig vinter 1947/48 på Københavns Folkehøjskole på Frederiksberg, et sted, der kun i meget ringe grad vakte kaserneerindringer i mig. Der var vist ialt kun 50 elever.

Jeg havde familie i København, 2 af min mors fætre, hvis mor var jødisk, havde i god tid etableret sig i Danmark og de tog tilsynekomsten af denne mere eller mindre germanske søn af deres kusine meget pænt.

Trylleordet i denne sammenhæng var jo begrebet "Slesvig" eller "Sydslesvig". Om der på dansk side fandtes en slags dårlig samvittighed, fordi de med deres ualmindelig klodsede politik i det 19. århundrede mistede begge Hertugdømmer, ved ikke at ville give afkald på Holsten, kan jeg ikke sige, ialtfald fik man hos en del danskere bevil-

get formildende omstændigheder, når man udtalte ordet Sydslesvig uden altfor skinger tysk accent selvom man var i besiddelse af et tysk pas, på en lignende måde, som indvandrere benytter sig af trylleordet "Asyl" for at mindske de indfødtes aversion mod de fremmede.

Jeg var så heldig, at jeg kunne dokumentere indtil flere sæt "danske" bedste- og oldeforældre og når jeg sætter ordet danske i gåseøjne, så er det fordi slægten som sådan har været bosiddende i det slesvigske, men om de følte sig som danskere eller Slesvig-holstenere med eller uden bindestreg, kan jeg ikke sige. Man interesserede sig ikke for landspolitik eller patriotisme, men man var lokalpatriot om en hals og først i 1920 og 45 var man jo nødsaget til at bekende national kulør, da man jo ikke kunne stemme slesvigsk eller slesvig-holstensk.

Både Tyskland og Danmark prøvede på at shanghaje Slesvigerne, man blev hurtigt på det rene med, at landsdelen både territorialt og sprogligt var tabt for Danmark efter 1945, selvom der blandt de indfødte nok var et flertal for Danmark, men da halvdelen af de stemmeberettigede bestod af flygtninge fra Tysklands østlige provinser og en danisering af den indfødte befolkning forekom udsigtsløs, vendte den danske regering tommelfingeren nedad, da spørgsmålet at inkorporere sydslesvig i det Danske Kongerige meldte sig efter sidste krig.

Det hele stod og faldt med sproget - modersmålet og selvom bedstemor og oldemor stadig sagde budding, så havde ens forældre lært at sige Pudding og denne lærdom gav de videre til min generation. Ville man begå sig i Danmark, så måtte man kunne tale dansk.

Indenfor familien kunne man mere eller mindre noget af det "kartoffeldänisch" altså sønderjysk, som var almuesprog på linie med plattysk endnu indtil første verdenskrigs begyndelse og lidt af det blev jeg selv via bedsteforældre flasket op med. Det brugtes dog mere for sjov eller som kuriositet. Rigsdansk lærte jeg til meget begrænset husbehov på den tyske "Oberschule" som i store træk svarer til et dansk gymnasium. På tysk er begrebet gymnasium stadig reserveret til det Humbodtske humanistiske gymnasium med latin og græsk som basis i sprogindlæringen.

På oberschule havde man fransk og engelsk som første fremmedsprog, i min skoletid blev latin obligatorisk fra 7. klasse og som en cadeau til nabolandet skulle der være adgang til frivillig dansk-

undervisning på oberschule i Flensborg. Der lærte jeg noget dansk af studienrat Evardsen fra Løgumkloster.

De danske skoler, bortset fra Duborgskolen havde jo også i mellemkrigstiden status som kommuneskoler men det lå i luften, at der gik "man" ikke. "Man" var nemlig meget snobistisk og klassebevidst i min familie. Duborgskolen havde et udmærket renomme også i tyske kredse, men man kom jo ikke sammen med de "rigtige mennesker" der, så Duborgskolen var ikke på tale heller og Gymnasiet, som vi forresten boede lige overfor, var for fint, så jeg jokkede trofast hver morgen helt over på den anden side af fjorden, hvor oberrealschule lå.

Der herskede i Flensborg i min skoletid en meget udpræget klassebevidsthed, som så decideret spillede ind i det politiske liv, altså partipoitikken, og ligeså i det nationale. Indenfor det danske mindretal dominerede socialdemokratiet ligesom i moderlandet, alene denne kendsgerning bevirkede også at danskheden i visse kredse blev identificeret med lavere social rangklasse.

Med danskheden som sådan, altså historie, kultur og væremåde stiftede jeg først bekendtskab på folkehøjskolen og en del af germanismerne blev udryddet. Diktionen bevirkede dog i mange år endnu at folk spurgte, hvor jeg kom fra, om jeg var færing eller norsk. Mærkeligvis var det sjældent, at folk gættede på tysk accent eller ligefrem flensborgsk, som har en særegen sprogmelodi. Jeg følte mig trods alt lidt som en fremmed fisk i Danmark.

Ikke fordi jeg nogensinde har været udsat for ubehageligheder, nærmest tværtimod. Folk var påfaldende flinke, nærmest for at demonstrere, at de skam var tolerante og udmærket forstod denne danificerede tysker fra det gamle land syd for grænsen.

I Kiel, hvor jeg jo skulle fortsætte mit studium, var det nærmest det samme. Man havde forståelse for dansk sindelag også til en vis grad for det, der blev kaldt for "nationaler Gesinnungswechsel" altså sindelagsskifte - barnet skulle jo have et navn - og man prøvede igen at shanghaje mig til medlemskab i diverse skandinaviske venskabsforeninger. Jeg meldte dog hus forbi, fordi jeg på forhånd havde lidt svært ved at begå mig i kollektiver og havde den muligvis forkerte opfattelse, at de fleste foreninger havde en afdeling for missionsvirksomhed og det var altså ikke min kop te med et propagandaministerium i frisk erindring. Ingen regel uden undtagelse, jeg var med til at

genstifte "Foreningen af Sydlesvigs Studerende" som engang i 1920 under lignende omstændigheder var blevet grundlagt for at give husly for dansksindede studerende ved de tyske universiteter. Der udkom sågar et medlemsblad, der hed "Front og Bro", men jeg undskyldte min beskedne interesse med, at jeg var nødt til at afslutte mit studium hurtigst mulig, fordi jeg ikke ejede hverken kongens mønt eller de her nye D-mark, som man i juli 1948 pludselig fik 20 stykker af. Det var rigtige menneskepenge, men de havde sjældenhedsværdi, nogen af dem tjente jeg ved at synge i diverse kirkekor, senere kom der nogle kroner til fordi Jørgen Ostenfeld shanghajede mig som studentervikar på Sønderborg Sygehus.

I 1946 blev der, på foranledning af brødrene Vermehren, der ejede Frederiksbergs Kemiske Fabrikker, indrettet et lille dansk sygehus i Flensborg. Dette Sygehus i Stuhrs Allee` blev centrum for Dansk Sundhedstjeneste i Sydslesvig og der absolverede jeg en del af den praktikanttjeneste, som hører med til et medicinstudium. Der var en medicinsk afdeling med ambulatorium, en børneafdeling og en tuberculoseafdeling og der kom en del konsulenter på besøg en gang om ugen, en gynækolog og en kirurg fra Sønderborg, en øjenlæge fra Åbenrå og en ørelæge fra Tønder.

Ostenfeld fungerede selv som 1. reservelæge på hospitalet i Sønderborg og var egentlig afløser i Flensborg for den kirurgiske overlæge, der plejede at komme der, men det var hans ide at hyre mig som studentervikar, jeg selv vidste ikke at der var betydelig lægemangel i Danmark. I Tyskland var der jo et stort antal læger, der måtte arbejde uden fast honorarordning, fordi man havde uddannet et stort antal militærlæger, der nu alle søgte tilbage til civile stillinger. Så vikarstillingen i Sønderborg hjalp mig både uddannelsesmæssig og financiel og i Sønderborg fik de besat en ledig lægestilling.

Jeg fik uden videre godkendt mine danske praktika og aflagde lægeeksamen i Kiel i 1952. Det lå i luften, at jeg fik min første kandidatstilling ved sundhedstjenesten i Flensborg. Man fik en meget alsidig uddannelse der, men det forventedes, på lige vis som på alle andre sygehuse dengang, at man var i stand til at handle og træffe afgørelser på det lægefaglige område på egen hånd, indtil man kørte fast og var nødt til at hente hjælp en etage højere i hierarkiet. I modsætning til i dag, hvor en ung læge bliver introduceret i en stilling ved hjælp

af stillingsbeskrivelser, tykke ringbind med vejledninger over hvad der er kotyme på afdelingen og forventning om, at man spurgte sin nærmeste foresatte, om man måtte gøre dette eller hint ved en patient, arbejdede man på eget initiativ indtil ens resourcer var opbrugt. Selvfølgelig kostede det nervekraft og medførte næser, reprimander og undertiden også nødvendigheden af korrektioner af mindre vellykket lægelig aktivitet (lyder det ikke meget pænt?), men i det store og hele fungerede systemet og ens nærmeste overordnede -idag hedder det bagvagt- satte naturligvis pris på en rolig nattesøvn under sin vagt i stedet for at blive tilkaldt til alle bagatelskader.

Det bitte danske sygehus i Flensborg lukkede i 1955, for nu kunne de selv "dernede" og igen var der bud eller tilbud fra Danmark om at besætte en ledig lægestilling. Jeg følte mig beæret over, at de ville have denne i faglig og national henseende lidt blakkede person til at besætte en stilling i Danmark. Jeg fik lidt kirurgisk praksis i 1955 og viste mig derefter at være "gefundenes Fressen" til sygehusets forholdsvis nye narkoseafdeling, siden ombenævnt til anaest(h)esiafdeling -h`et var skam genstand for lange diskussioner. Overlæge Bentzon var ene anæstesilæge og trængte overordentlig meget til assistence. Faget var som sagt relativt nyt og hvis man som indfødt Dansker interesserede sig for det, kunne man direkte gå til de store uddannelsessteder i København, Rigshospitalet, Bispebjerg, Gentofte o.a. Ingen ville søge en startstilling i den mørke provins. Men man havde jo Petersen, som allerede i flere år ydmygt havde øvet sig i at skrive breve, der indledtes med: Undertegnede sydslesvigske læge, Chr. I. Petersen anmoder hermed ærbødigst fremmedpolitiet om bevilling af osv. osv.

Der kunne ikke forventes dansk ansøger til den opslåede stilling, for allerede dengang var man naturligvis ikke interesseret i at de fremmede snuppede stillingerne, når der var danske ansøgere. I værste tilfælde, dvs, når det kunne forventes, at en uønsket, men bedre kvalificeret person søgte stillingen, kunne man altid skrive i annoncen " kvalificeret ansøger haves", så vidste alle: hold nallerne væk, vi har ham eller hende vi vil have. Fremgangsmåden er nu ikke tiladt mere, så man må søge andre veje for at få fat i den "rigtige".

Jeg havde stor respekt for anaestesiologien eller bedøveriet, som jeg var blevet sat til at passe på gynækologisk afdeling som student.

Det var alle aborterne, som man dengang bedøvede med kloroform, som var yderst farlig i ukyndiges hænder og det gjaldt om at lade sig omhyggeligt instruere af en erfaren sygeplejerske, for lægerne sagde bare; hæld på, mand og det kunne altså virkelig gå i øjet, hvis man gjorde det. Så jeg ville gerne lære at give en forsvarlig narkose uden deciderede planer om at forblive i faget og modtog med glæde den nye stilling i Sønderborg, som fast kandidat på anæstesiafdelingen. Ifølge lægeforeningens vejviser er der på anaestesiafdelingen i Sønderborg nu ansat 7 overlæger 2 afdelingslæger, 2 l. reservelæger og 4 reservelæger. Jeg ved ikke, hvor mange af disse stillinger er besat - evt. med udlændinge- men lægemanglen er ikke blevet mindre.

En dag i 1956 eller 57 fik vi pludselig besøg af Jørgen Ostenfeld. Han var i mellemtiden blevet overlæge i Varde og som led i den personelle udbygning af Varde Sygehus var han på udkig efter bl.a. en anaestesilæge. Det var et projekt, der lå lidt ud i fremtiden, mildest talt, for jeg var lige begyndt i faget og manglede 4 - 5 år i at være speciallæge, men han ville gerne shanghaje mig allerede nu. Man vidste godt, at der på daværende tidspunkt ikke var nogen narkoselæger på markedet til de små sygehuse, så der var ingen mening i at slå stillingen op. Man kunne ligeså godt vente og sikre sig det man anså for "den rigtige mand". Den daværende medicinaldirektør Frandsen ville have et sygehussystem der for de små sygehuses vedkommende sikrede en fast stab af lægeligt personale der bestod af ialtfald en kirurg, en specialist i intern medicin, en røntgenoverlæge og en anaestesiolog. Dermed mente han at have den mindste selvstændig fungerende sygehusenhed. Disse, for det meste amtssygehuse, havde hidtil klaret sig med en ledende overlæge, oftest en kirurg, der så fungerede som et slags medicinsk universalgeni og i yderste nødstilfælde kunne flytte patienten til et større sygehus eller tilkalde en specialist. En ganske udmærket og diskret selektion af "patientmaterialet" foretog de praktiserende læger, der ofte tidl. havde været reservelæge på områdets sygehus. De vidste, hvor skoen trykkede hos de forskellige overlæger i amtet og sagde så til patienten: Ved De/Du hvad, med det De/Du fejler, er det bedst med en indlæggelse på x-sygehus, der er de bedst til det De/Du fejler.

Nå, Varde sygehus skulle 4-deles og det var dermed anaestesien kom på tale. Ostenfeld havde sendt et par sygeplejersker, Gudrun

Pedersen og Karen Jespersen en tur til Thorsten Ghord i Sverige, hvor man under krigen havde haft kontakt med det angloamerikanske anaestesisystem, og gav det videre til Danmark og Norge, som var kommet noget bagud på grund af besættelsen. Ostenfeld var egentlig meget tilfreds med sine bedøvedamer - i nødstilfælde kunne frøken Torp, der var ledende sygeplejerske på operationsgangen træde til og give æter på åben maske.

Den, der havde stiftet bekendtskab med moderne anaestesimetoder var Knud Ellebæk Pedersen i Grindsted. Han fik en gang om ugen besøg af Knud Carlsen, som var anaestesiolog i Vejle og Ellebæk puffede til Ostenfeld og sagde: sådan een skal vi have fast ansat og Ostenfeld sagde: jeg kender een, men han er ikke færdig. O.K. sagde Ellebæk, jeg klarer mig med konsulenter indtil han er færdig. Han er altså fra Sydslesvig, sagde Ostenfeld - Han, det var mig. Jeg skriver til Glahn i Flensborg sagde Ellebæk, for han var en forsigtig mand. Overbibliotekar Glahn fra det Danske Bibliotek i Flensborg kendte mig ikke, fordi jeg eller min familie ikke havde været fremtrædende i det danske foreningsliv i Flensborg, men han kendte Jens Balle fra Sundhedstjenesten og Ellebæk fik at vide, at jeg var een, man kunne være i stue med.

Det der manglede, var min specialistanerkendelse. Sådan en krævede en årrækkes ansættelse på et universitetshospital. I løbet af det eller de år jeg var anaestesilæge i Sønderborg, stiftede jeg selvfølgelig via møder og kurser bekendtskab med andre i faget og besøgte bl.a. anaestesiafdelingen i Århus, for i et par dage, at snuse til atmosfæren på en rigtig stor anaestesiafdeling med intensivafdeling, bedøveri til hjerneoperationer og lign.

Overlæge Henning Poulsen, en af første-generationsanæstesiologerne i Danmark, havde naturligvis altid brug for yngre læger og shanghajede mig til en uddannelsesstilling i Århus.

Alternativet havde ellers været et år i Amerika, der havde de selvfølgelig også lægemangel, og der kunne man lære dobbelt så meget på et år, som i Danmark fordi der ikke fandtes noget, der hed arbejdstidsbegrænsning, 11 timersregler, afspadsering og lign. narrestreger. Der hed det: hvis du ikke kan li` lugten i bageriet, så skrid.

Alle Danmarks førstegenerationanaestesiologer havde været i Amerika og profiteret enormt, en hel del blev selvfølgelig også hæn-

gende derovre. Jeg søgte en stilling i Charlotte, North Carolina, skulle komme omgående, men strandede på min eksamen fra Kiel, som de ikke kendte derovre. På samme tid fik jeg lov til at tage tillægseksamen på Københavns universitet, for at få fuld autorisation som læge i Danmark. København havde de hørt om før i Amerika, så de meddelte, at med en eksamen fra København kunne jeg godt bruges. Men inden jeg nu havde aftalt disse eksamina og aflagt dem, ville der jo yderligere gå et halvt år og jeg foretrak spurven i hånden for duen på taget og tiltrådte reservelægestillingen i Århus.

Det viste sig at jeg havde fået en glimrende grunduddannelse i Sønderborg af den simple grund, at der slet ikke fandtes kandidatstillinger indenfor anaestesien i provinsen ellers, Lars Bentzon, min chef i Sønderborg, havde selv været i Amerika i nogen tid og hurtigt kørt mig op på en standard, der svarede til den, de andre reservelæger havde erhvervet i Århus og jeg kunne ret hurtig stige ind i de særlige kunstgreb, bedøvelserne til operationerne i brysthulen og i kraniet krævede.

Især hjernekirurgerne var et folkefærd for sig - Professor Malmros, far til filmskaberen, syntes, at anaestesiologerne var overflødige indenfor neurokirurgien, han havde hidtil glimrende klaret sig med lokalbedøvelse, suppleret med lidt intravenøs kemi og var ikke overbevist om, at hans patienter skulle kobles til en respirator allerede under operationen - Jeg var meget bange for Richard Malmros - han udstødte korte, ofte uforståelige kommandoer og kommentarer, hvori ordet idiot indgik, men hans egen afdeling elskede og beundrede ham og jeg fandt ud af, at hans studse reaktioner dækkede over en stor sårbarhed og medfølelse med sine patienter og deres pårørende.

Hvad der ellers prægede den store anæstesiafdeling i Århus, var en kolossal mangel på koordination og rationalitet i arbejdets tilrettelæggelse. Hektolitre af kaffe blev konsumeret, mens man ventede på, at en kirurg eller især overkirurg var parat til at operere en patient, der var blevet sat til behandling efter en bestemt prioritering, gerne som nr. 1. Operatøren dukkede ikke op til tiden og man måtte ikke skyde andre patienter ind, for han, på sin side, ville naturligvis ikke vente - i ventetiden drak man kaffe og operationsprogrammet trak ud til langt hen på eftermiddagen, fordi man ikke kunne komme i gang. Konferencer, møder, dags-ordener og anden snak foregik i arbejdsti-

den mens patienterne lå og "boblede" eller fik besked på, at de desværre ikke kunne blive opereret den dag mere, fordi man ikke var blevet færdig med dagsprogrammet og personalets hviletider jo skulle overholdes, at personalet ligeledes havde siddet og drukket kaffe, fordi aftaler ikke kunne overholdes, blev ikke omtalt.

Ikke fordi anaestesiafdelingen var uden skyld i dette, for det var ikke sikkert, at der i det elektriske øjeblik, kunne findes en kvalificeret person til et bestemt arbejde, fordi vedkommende var blevet kaldt til noget andet eller måtte hjælpe en kollega i gang, eller der pludselig var komplikationer på intensivafdelingen eller der kom en meget medtaget patient ind, der krævede øjeblikkelig hjælp.

Man havde travlt, ingen tvivl om det og var man lidt ældre i faget, så kunne man på sine fridage rykke ud til mindre sygehuse, der ønskede hjælp af en anaestesiolog til bestemte operationer, det var så mod kontant honorar.

Det varede ikke længe, inden Ostenfeld var i telefonen igen og spurgte, hvornår de kunne slå stillingen ved Varde og Grindsted sygehuse op. Jeg følte mig i nogen grad under et moralsk pres, på den ene side, var jeg lige blevet l. reservelæge i Århus og de var i klemme med kvalificerede folk, og min speciallægeanerkendelse manglede jeg også endnu. I Ribe Amt havde de kun l specialist i anaestesiologi, det var Henry Christiansen, der havde sin uddannelse fra Bispebjerg Hospital og var ansat i Esbjerg med konsulenttjeneste i Ribe og Brørup, desuden havde han en stor privatpraksis i Esbjerg i smertebehandling, nerveblokader sagde man mest dengang. Det var ikke uden grund de pressede på fra Varde og Grindsted.

Jeg snakkede med min chef, Henning Poulsen, der udtalte, at hvis jeg mente, at min fremtid skulle ligge i Varde og Ribe Amt (det vil sige hvis mine ambitioner ikke strakte sig længere, end til sidste kartoffelrække), så kunne jeg vist blive erklæret kvalificeret til dette, såsnart jeg havde min speciallægeanerkendelse i lommen.

Dette skete i foråret 1960 og kort tid efter slog de stillingen op med henblik på anaestesiologisk betjening af sygehusene i Varde og Grindsted.

Det er muligt, at jeg blev specialist lidt før, ialtfald ville man jo gerne se giraffen i Varde, for Ostenfeld havde en tendens til at handle, uden at spørge for meget forinden og der var jo en del mennesker

involveret i oprettelsen af denne nye stilling, ikke mindst ørelægen Ejnar Theilgård, som havde nogle senge på sygehuset og var en overordentlig dygtig og avanceret mand i sit fag, og gerne ville have sikre anaestesier til sine mandeloperationer på børn, som man ellers foretog i en rus ved hjælp af et guillotineagtigt instument, som enten efterlod ret stærkt blødende sår eller også en halv mandel, som skulle have fulgt med ud. Thejlgård præparerede mandlerne ud med kniv og saks og sørgede for en ordentlig lukning af blødende blodkar, det tog lidt længere tid, men den kom hjem igen, fordi der ingen efterblødninger var. Desuden opererede han for mellemørebetændelse, hvilket var en langvarig process. Det drejede sig om følgetilstande efter de talløse øreinfektioner, som i årene inden penicillinets opfindelse og inden man satte ventiler i trommehinderne manifesterede sig som kroniske infektioner. Han inviterede mig sammen med de 2 anaestesisygeplejersker en vinterdag i 1959 eller 60 for at se på mig med sit skeptiske blik, jeg husker, at jeg nær aldrig var kommet hjem til Århus igen i en forfærdelig snestorm med min lille BMW 600 med frontdør, svigtende varme og vinduesviskere, der forgæves kørte frem og tilbage over islaget på forruden. Nå, processen med min ansættelse tog sin gang, jeg nåede vist lige en lille publikation om et stof, der dengang hed Truxal og var i familie med valium, inden jeg blev overlæge. Underforstået, der var ingen andre ansøgere.

Jeg var meget ung i forhold til den alder og de kvalificationer overlæger indenfor andre discipliner måtte skrive i deres ansøgningspapirer. Meriteringsfortegnelsen var lille og det såkaldte §l4 udvalg, der skulle bedømme, om jeg kunne opfylde kravene, der blev stillet til en overlæge, strakte sig vist ret langt, men jeg tiltrådte min nye stilling i juli 1960 og sagde i min afskedstale ved det såkaldte overlægegilde, man holder, når man er udnævnt, at jeg havde følt mig lidt som en langsstribet Zebra, blandt de ellers tværstribede, men fik som svar af min chef, at det ville være ingenting i sammenligning med den langsstribethed jeg ville opleve et sted, hvor man ikke tidligere havde været i berøring med en anaestesiolog.

Det var jo efterhånden en årrække siden jeg var blevet shanghajet af en ung dame fra Holte, hun var veninde med min "kun" trekvartariske kusine og vi fik et godt øje til hinanden allerede under mit højskoleophold i 1947. Jeg kunne jo ikke rejse frit ind i Danmark uden

visum i mange år og havde da heller ikke tid eller penge til rejseri og i de dage dyrkede man ikke "seriøse" damebekendtskaber, før man i det mindste havde et beskedent levebrød. Gertrud, hvis far kom fra Tønderegnen, havde været i samme situation med henblik på nationalt tilhørsforhold 30 år tidligere, men havde jo, som indfødt i 1. zone optionsret til at vælge dansk statsborgerskab og slået sig ned i Holte. Gertrud blev "my steady" i 1950, dengang hed det: man blev forlovet med ring, aspargessuppe og hvidvin og jeg skaffede mig nogle praktikantpladser i Gentofte i semesterferien, så vi kunne dog forsøde vor forlovelsestid i perioder, men giftermål kom først på tale i 1953 og min mor meddelte min kommende svigermor under et besøg med explorerende slagveksel mellem familerne, at jeg jo i første omgang måtte tænke på hendes - altså min mors - økonomi. Hun var enke fra 1937 havde dengang en enorm livsforsikring efter min far, som var kommet af dage ved et biluheld. Men de dejlige penge forsvandt som dug for solen efter krigen, fordi de var investeret i foretagender i østtyskland, som blev eksproprieret eller sløjfet af russerne. Tilbage var en anpart i fars "Schnapsladen" en af de i Flensborg talrige romfabrikker. Den blev i 1948, efter valutareformen vurderet til 40.000 nye D-mark, og det var hendes investeringskapital til resten af hendes liv. Den fyrstelige sum af 15.000 af disse D-mark blev investeret i mit studium, i forventning om at de ville vende tilbage med rige renter. Det gjorde de også, men det er en anden historie....

Gertrud og jeg blev i første omgang ved venlig formidling af Knud Ellebæk installeret i en opholdsstue på Grindsted Sygehus sammen med vore 3 sønner. Jeg var den første overlæge i Varde, der ikke fik tjenestebolig og det beklagede jeg sådan set ikke, for man havde sin frihed og behøvede ikke søge sygehuset, hver gang en vandhane dryppede. Sygehuset ville være behjælpelig med at finde en passende bolig, hed det. Vi foldede inspektør Oskar Johannsen sammen og placerede ham i vor store Isetta og kørte rundt i Varde under hans ledelse. Det lykkedes ikke at finde noget passende, alt, hvad der havde været på tale af boliger, var lige indenfor det sidste døgn inden vi dukkede op blevet udlejet til anden side. Vi returnerede til Grindsted, tænkte lidt, og huskede Kirsten Ostenfeld, som forekom os som en myndig, stedkendt og aktiv dame. Kirsten hørte på problemet, lovede at undersøge sagen og ringede 2 timer senere og meddelte at kaptajn

K.P.H. Møller skulle flytte ud på Hjertingvej og hans hus på Kløverbakken ville være til salg i løbet af meget kort tid.

Dette hus erhvervede vi og jeg troppede op skiftevis på Varde og Grindsted sygehuses operationsgange. I Grindsted herskede der delt glæde, for der havde de tidligere lånt en narkoselæge i Vejle og Knud Ellebæk vidste nogenlunde, hvad man kunne bruge sådan en person til og navnlig, at det jo ikke var nogen mirakelmand, de havde skaffet sig.

I Varde blev alt tilsyneladende ved det gamle og da jeg jo ikke med et trylleslag kunne indføre nye anaestesimetoder, prøvede jeg først at pynte lidt på de gamle og interesserede mig fortrinsvis for, hvordan patienterne havde det før og efter operationen. Det viste sig feks. som nyttigt, at patienterne fik lidt åndedrætsøvelser før operationen, at det var gavnligt, at tilføre lidt ekstra væske og ilt, især til ældre og at snakke lidt om, hvad der skulle foregå, for at dæmpe den værste angst.

Opvågningsfasen var et kapitel for sig. Man havde instrueret narkosesygeplejerkerne på kurserne i at give en sikker aeternarkose ved hjælp af en maske under tilførsel af noget ilt og kvælstofforilte, det såkaldte lattergas, det tog forholdsvis lang tid, at få patienten til at "sove" og det tog endnu længere tid at få ham eller hende til at vågne op igen. Især det første passede jo slet ikke til Ostenfelds temperament, så han strøede om sig med ordrer om at "patienten må gerne sove", så snart han var halvejs inde i den foregående operation. Der var ingen tvivl om, hvem der var Chef på afdelingen,

Krigen er altings far, og under sidste verdenskrig med de tusinder af sårede havde man på begge sider af fronterne gjort store fremskridt både indenfor kirurgien og anaestesien. De sårede måtte ofte transporteres i lang tid og kunne ved indleveringen til feltlazaretterne ofte ikke tåle de belastninger en langvarig operation og narkose medførte, så kirurgerne lærte at operere hurtigt, effektivt og indskrænke sig til det mest nødvendige på anaestesiens område anvendte tyskerne i stor udstrækning lokalbedøvelser og intravenøse anaestesi og angloamerikanerne udviklede, især på "hjemmefronten" et system, der inkluderede kunstigt åndedræt, således at man opnåede et bedre luft- og gasskifte og dermed hurtigere indsovning og opvågning. I parentes bemærket har der jo indenfor medicinens verden

ikke været så meget krig, at man ikke kunne lære af hinanden via udveksling af sårede. Dette fandt sted i ret stor udstrækning gennem de neutrale lande, især Svejts.

En stor landvinding indenfor anaestesien var de såkaldte muskelrelaxantia eller curarestoffer, oprindeligt et stof, som indianerne i sydamerika brugte som pilegift for at lamme deres bytte, men som man i medicinen lærte at anvende for at afslappe muskulaturen, således at man kunne undgå uvilkårlige afværgereaktioner fra patientens side, som ellers krævede øget tilførsel af narkosegas. Anvendelsen af curarestoffer krævede dog kunstigt åndedræt og et rør igennem strubehovedet for at ungå, at man pustede halvdelen af narkosegassen ned i maven på patienten.

Jeg havde altså noget godt med i kufferten til de vestjyske patienter og da de fleste blodtransfusioner fandt sted under eller efter bedøvelsen, så mente man, at anaestesilæger egnede sig glimrende til at overtage ledelsen af blodtranfusionsvirksomheden. Egentlig vidste vi ikke mere om transfusioner, end alle andre læger, men man havde en såkaldt blodbank ved hvert sygehus og en fast stab af donorer og en bloddonorfest hvert år. For hver tapning betalte sygehuset et beløb på 40 - 50 kr. ikke til donoren, som man brugte det nogle steder, især i udlandet, men til donorkorpset. Falck passede indkaldelsen af donorerne, og havde de en bilfuld, så kom de, donorerne blev tappet og fik en øl. Mange donorer elskede at blive hentet på arbejdspladsen og få en snak i venteværelset, mens de nød deres øl og tobak til, især titlen som udrykningsdonor gav status, det blev man, når man stod til rådighed dag og nat. Jeg skaffede dog et større køleskab og når det var fyldt, var der sjældent brug for ekstraportioner. Når der havde samlet sig en passende sum i korpsets kasse, blev der slået til Søren i Arnbjerg for disse penge. Ved den første donorfest, jeg var med til, i november 1960 præsenterede Ostenfeld mig som Gas-Christian - hvor navnet egentlig kom fra, ved jeg ikke, jeg troede, at det var noget Ostenfeld havde fundet på i et udslag af overstadig glæde over at være sluppet at med stillingen som formand for donorkorpset, forleden hørte jeg dog, at navnet var kendt allerede fra Århus, hvor jeg futtede rundt på skiftende motorcykler, der jo krævede heftig aktivering af gashåndtagene.

Antallet af donorer steg så meget, at donorfesterne måtte holdes

over 2 aftener efterhånden, jeg var egentlig kun en kransekagefigur, men Viggo Schantz, som dengang endnu slæbte på eponymet Christensen, havde helvedestravlt i månederne inden donorfesten og takket være ham, blev det altid en bragende succes. Jeg skulle kun holde festtalen. Jeg husker, at vi havde Simon Rosenbaum som optrædende en gang, og jeg introducerede ham, ved at overrække ham et miniaturflygel den første aften. Til den anden aften havde jeg købt en fløjte med klapper, for dog at byde på en variation, det vidste Kalle Frandsen også kaldt Danmarks Frandsen ikke, og da min tale nærmede sig sin afslutning den anden aften, kom Frandsen vildt fægtende med flyglet, fordi han troede, at jeg havde glemt det, jeg tog så min fløjte frem under talerstolen, gav den til Rosenbaum og sagde, at vi desværre ikke havde råd til, at give ham et nyt flygel hver aften.

Palle Huld var der også en aften, da han hørte, at jeg var læge spurgte han med høj røst: "sig mig doktor, kan man få brok af at kneppe?" Jeg var vist ikke i stand til at svare med det samme og han, der med et fint øre for sproget, jo nok havde hørt en lille accent i mit sprog, gav den så een til og spurgte: "Nå, det ved de måske ikke, hvad er.?", så fattede jeg mig dog, og sagde, at der jo var så mange variationer, at et entydigt svar ikke var muligt.

Varde Sygehus var under om- og udbygning i 60erne, man havde bygget et nyt sengeafsnit hen mod Ringkøbingvej og byggede nu et nyt køkken med kantine der, hvor der før havde ligget et isoleret infektionsafsnit. Da køkkenet var færdig, rev man hele den gamle behandlingsbygning ned og påbegyndte opførelsen af en ny 4 etagers behandlingsbygning samme sted. Det medførte, at al kirurgisk virksomhed foregik i kælderetagerne. Theilgård holdt til i de nuværende lægevagtlokaler ved Frisvadvej og de kirurgiske operationsstuer befandt sig i kælderen under den nye sengefløj. Her var der indrettet et såkaldt nødhospital, som skulle benyttes i tilfælde af krig og det brugte vi i 4 år som almindelig operationsafdeling. Fugtigklamme lokaler uden vinduer og en atmosfære, der virkede deprimerende.

Den nye behandlingsbygning var pæn, anvendelig og forsynet med moderne udrustning, bl.a. en opvågningsstue og rigelig plads til klargøring af instrumenter. I overensstemmelse med tidens krav var der også narkoserum, her kunne man i fred og ro bedøve patienterne til den næste operation, mens operationsstuen blev gjort klar efter

den foregående operation, man rullede så bare den bedøvede patient ind i operationsstuen, når alt var parat.

Dette var teori, praksis var, at der ikke var tid til alt det rulleri. Rutinen var blevet en intravenøs indledning af anaestesien med såkaldt intubation og så var vi klar, al anden forsinkelse gik så på operationsafdelingens regning.

Da man planlagde den nye behandlingsbygning, havde man regnet med at den skulle have 3 etager med modtagelse i kælderen, røntgenafd. i stuen, operationsafdeling på 1. sal og laboratorier og fysioterapi på anden sal. Det var stiftsamtmand Ethelberg, der var så forudseende, at foreslå også at bygge en fjerde etage, den skulle stå tomt i første omgang og så ville den ikke fordyre byggeriet væsentlig og man havde noget areal i reserve til kommende tider. Inden disse tider kom satte jeg mig imidlertid på den 4. etage med ønsket om en kombineret opvågnings- og intensivafdeling. Der var lidt muggen i geledderne med det sædvanlige argument, at det dog hidtil var gået ganske godt og Valdemar Kornerup meddelte, at der ialtfald ikke skulle ligge medicinske patienter sammen med kirurgiske på den afdeling, men de unge mennesker, der efterhånden dukkede op som reservelæger var af en anden opfattelse og i modsætning til tidligere lukkede de munden op, også når de ikke var blevet bedt om det.

De så også anderledes ud, dem der kom til sygehuset sidst i 60erne og i løbet af 70erne. Håret groede vildt på og i hovedet på dem, de gik gerne i grovstrikkede pullovere foroven, cowboybukser forneden og træsko allernederst. og så talte de et svært forståeligt sprog og sagde Du til alle, også gamle, hæderkronede overlæger, der dog ikke turde protestere, fordi de var bange for at blive slået i gulvet. Den eneste, der lukkede munden op, var Ellebæk Petersen i Grindsted, der sagde, at han ikke ville have svineriet med disse tilstøvede Karl Marx-skæg på sin operationsstue, de skulle have operationshætter, der dækkede hele hovedet, ellers ville alle uhumskhederne fra disse fuldskæg falde ned i operationssåret.

Jeg var jo en halv generation yngre, end mine overlægekolleger og vidste allerede fra min tid i Århus, hvor der jo var universitet, hvad der var under opsejling. Det var klassesamfundet, som man ville tillivs igen og "man" var i dette tilfælde igen generationen af de 20 årige. Jeg stod midt imellem den gamle generation, som var opvokset og

havde læst før krigen. De var selv uddannet i et system, der fulgte princippet om kæft, trit og retning, der var ikke noget, der hed skånetid, de unge var næsvise, vidste ikke, hvad disciplin var, blev forkælede under studiet og havde en fagforening, der støttede dem i krav om bedre arbejdsbetingelser. De gamle havde ikke forstået at skaffe sig en fagforening, der sikrede dem vagtfrie perioder, især på de mindre sygehuse. En overlæge var altid på vagt hed det. Jeg mindes en typisk episode omkring et kejsersnit, der skulle udføres, ovenikøbet på en sygeplejerske. Jeg var ikke hjemme, det var om aftenen og jeg gik til noget sangundervisning i Tarm. Ostenfeld var af den opfattelse, at den eneste kompetente person, der kunne udføre dette kejsersnit, var ham selv, og han ville have "sin narkoselæge" til at bedøve damen. Min kone fik ordre om at skaffe mig til veje i løbet af en time, død eller levende. Hun ringede til min sanglærerinde med 3 minutters mellemrum, og der var det, at det gode, gamle system med omstillingsdamerne kom til sin ret. Gertrud fik at vide, at det ikke kunne nytte noget at blive ved med at ringe på nummeret, for organisten og dermed jeg, var i kirken, men hun kunne da ringe til kirketjeneren og alarmere mig via ham. Jeg kom i tide, men der havde jo været en aldeles kompetent gynækolog i Esbjerg..... og også en anaestesiolog.

I 70erne kom så omsider den tid, hvor også overlægerne ville have vagtfrie perioder og man duplikerede stillingerne, nogle steder med assisterende overlæger, andre steder med afdelingslæger eller sideordnede overlæger.

Ostenfeld shanghajede Kristoffer Hallager, der var overlæge på Brørup Sygehus på en tilsvarende uriaspost som han selv i Varde. I Ribe sad en ligeså ensom anaestesiolog, som her i Varde i skikkelse af min ringhed. Han mente det var en god ide, at vi slog os sammen og derved fik Grindsted sygehus en bedre betjening og vi faldt ikke over hinanden i dagsarbejdstiden i Varde. Ordet vagtskifte måtte ikke bruges, da overlæger ifølge overenskomsten ikke kunne have vagt, men kunne skulle stå til rådighed. Jeg kunne ikke få øje på forskellen, men interpretationen af burokratiske makværker kan jo være meget forskellig, og der herskede ikke altid fuld enighed. Jeg tænkte ofte på kammerat Napoleon i Animal Farm, der dekreterede, at alle dyr er lige, men nogle er mere lige end andre.

Der kom en periode, hvor vi næsten ingen reservelæger havde, de blev suget op af de store hospitaler, hvor der var 3 holdsskift og attraktive arbejdsforhold. Ostenfeld overvejede at lukke kirurgisk afdeling for akutte patienter. Jeg satte mig imod, for lukningen for akut modtagelse og behandling er den sikre død for et sygehus

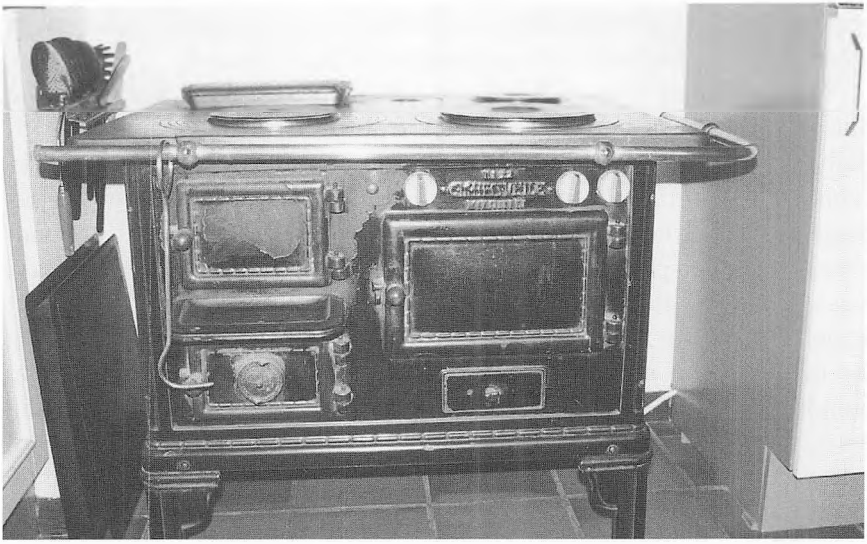
Vi havde megen glæde af studentervikarer og hjælp fra lægerne fra kasernerne i Varde og Oksbøl, som jo havde god tid. Blandt studentervikarerne, var der en lille vims dame, der udover sin personlige, rapkæftede charme var overordentlig fiks på fingrene Hun hed Margot Bøving og Ostenfeld var vildt betaget af hende. Han havde i det hele taget et godt øje for damer, men gjorde ikke andet ved det, end at han nev dem i armene med sine lange, benhårde kirurgfingre. I en meget intern manual for kandidater, der skulle ud på sygehusene, stod der under Varde: "kvindelige ansøgere ses gerne". Niveriet foregik kun i de skikkelige regioner og opfattedes af ham selv som venskabelig, men pigerne ømmede sig betydeligt.

Den eneste, der ikke vilde "fordobles" var Valdemar Kornerup, han skulle ikke nyde noget og holdt fast på, at der kunne kun være een chef. Jeg gik meget tæt på ham en gang, om at skaffe sig en sideordnet overlæge, fordi han ofte var til møder og der på afdelingen kun var en reservelæge og især Lundstrøm ville se en overlæge, når han selv blev tilkaldt til en genoplivningsprocedure. Kald på din egen chef, hed det så og det var jo ikke urimeligt, men havde - med Valdemars mangel på praktisk sans - ikke hjulpet ret meget.

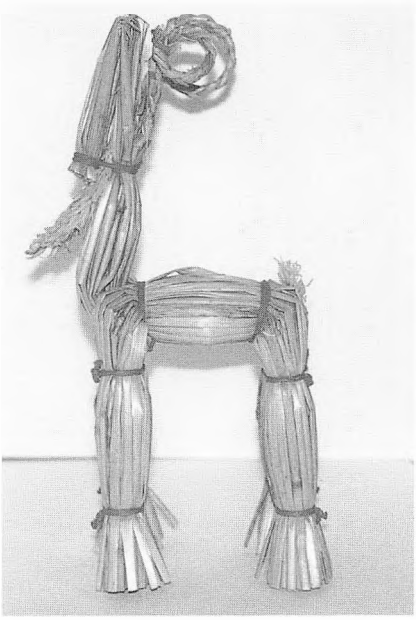
I og for sig fungerede Varde sygehus ret godt, vi havde et opland på ca. 40.000 faste beboere, dertil kom om sommeren en del turister og efter at mangelen på reservelæger var overstået, kom der pludselig et hav af yngre læger, der krævede at blive oplært og var meget længere om at absorbere den visdom, vi kunne formidle. Jeg var en gang med til et at af de medicinalfabriksponsorerede møder i Belgien, og i lufthavnen sad den flok narkoselæger, der også skulle med. Professor Secher, the grand old man inden for anaestesien spugte mig så, hvordan det gik i Varde og inden jeg så mig om kom jeg til at sige: "lidt kaotisk, aldrig har så mange mennesker bestilt så lidt og fået så mange penge for det". Den lange oplæringstid skyldtes selvfølgelig de overenskomster, som de yngre læger havde shanghajet sig til, med en 37 timers uge, som for en stor del af tiden blev tilbragt med jour-

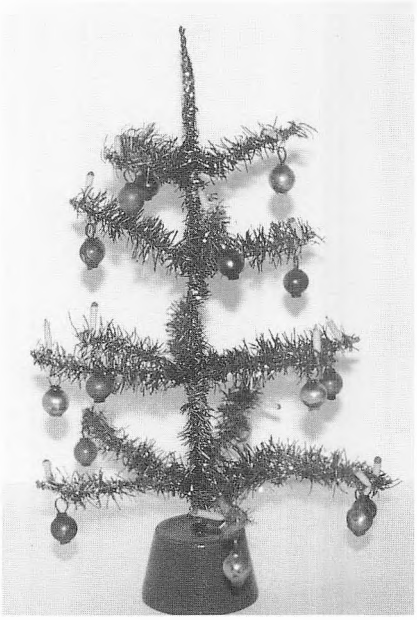
nalskrivning og idiotarbejde på afdelingen, og såkaldte konferencer, istedet for aktiv arbejde på operationsafdelingen. Amen.

Varde sygehus sang på sit sidste vers, jeg vidste det ikke, jeg kunne ikke forestille mig, at en "simpel" fraktur skulle transporteres til Esbjerg, for at blive behandlet og at resten af fordums kirurgisk virksomhed bestod i at et hav af læger og patienter, der kørte frem og tilbage mellem byerne for, at betjene befolkningen lægelig. Efter Lundstrøm var gået på pension, søgte vi en afløser for ham, og det fik vi også, fordi jeg ikke i min vildeste fantasi kunne forestille mig, at sygehuset skulle nedlægges. Kort tid efter var dette en kendsgerning og efterfølgeren mente så afgjort, at jeg burde have vidst det. Som kendsgerningerne har vist, havde jeg været naiv. Jeg er vist stadig naiv, men i mine stille drømme ser jeg et privat konsortium, der vil genetablere Varde sygehus med en hyggelig kirurgisk afdeling på 20 senge og en skadestue i døgndrift. Jeg synes det offentlige har spillet fallit på sygehusområdet.

Komfuret hvor min barndoms julemad blev tilberedt.

Julepynt købt hos Lohses Boghandel ca. 1950.

Tanker tilbage til barndommens jul og julehandel

Af Inge Vad Wodskou, Varde

Ganske svagt kan jeg huske min barndoms jul i mit hjem på Lundvej 26, i Varde.

Mit hjem var samlingspunkt for de ældre i familien, man kom hver søndag, og man kom til alle højtiderne, man spiste sammen, man spillede en gang es-makker, ja man sad i hver sin stol og fik en middagslur, man talte også meget sammen, man talte om hvad der foregik i byen, på godt og ondt.

De ældre var bl.a. Tante Ingeborg og Onkel Anton, de kom gående fra deres hjem på hjørnet af Storegade og Arnbjerggade. Anton Sørensen havde en Barbersalon, og Ingeborg Sørensen drev en forretning med "Fransk Vask og Strygning", det foregik ved, at hun i alt slags vejr, og på alle tider af året, stod ude i baggården/porten og vaskede folks tøj, og alt foregik med håndkraft.

Man mødtes hver uge, men julen var noget helt for sig selv. Jeg var det eneste barn mellem "Gamle tanter og onkler", og vi fejrede altid juleaften hos bedstefar og bedstemor, Chr. Vad Sørensen og Magda Sørensen, som boede i den ene del af mit hjem på Lundvej 26.

På det gamle komfur i køkkenet blev der stegt flæskesteg, lavet rødkål og andet julemad.

Julemiddagen blev nydt inde i spisestuen dvs. et rum på 3x4m og vi var ca 10 personer. I samme stue stod juletræet, det kunne ikke være ret stort for hjørnet hvor der kunne blive plads, var ligesom et hjørne mellem 2 døre, men træet var altid FLOT, det var pyntet med fe-hår

og Dannebrogsflag, og jeg husker, at i samme hjørne hang der også en stor gammel brun telefon, og hvis den ringede, så måtte vi nærmest læne os ind over juletræet.

På grund af den ringe plads, blev der ikke til meget dans omkring træet, men medens der blev vasket op, tændte far lysene på træet, og når opvasken var overstået, så sang vi de gamle julesange, og først så fik vi gaver. Mine gaver var selvfølgelig legetøj, men der var også tøjgaver, men jeg husker stadig, at for mig var det betydende at de "ældre" også havde fået en gave, de ville sætte pris på.

Efter dette blev der serveret kaffe i den " FINE" røde stue, denne stue blev kun opvarmet ved særlige lejligheder, og varmekilden var en meget sød lille brun emalieret ovn.

Juleaften sluttede altid med, at vi ved midnatstid gik ud i stalden, for de 2 store arbejdsheste Musse og Klaus skulle også mærke at det var JUL. Så vi gik ud med et ekstra stort stykke rugbrød til dem.

Juledag samledes alle igen til Julefrokost, den lignede meget en julefrokost i dag, men for mig var juledag den dag, hvor jeg mødtes med mine veninder, for at snakke julegaver, hvad har du fået og hvad har jeg fået!!!!!

Årene går, og jeg bliver en pige på ca 10 år

Juleaftensdag havde mor meget travlt i sin mælkeforretning, for folk skulle have købt ind til 3 dage, der var jo næsten ingen der havde køleskab, så alt skulle købes til sidst, så det kunne holde sig.

Jeg havde et godt job som bypige hos mor, og netop juleaftensdag var det det, der på moderne dansk hedder FEDT, for da sad drikkepengene meget løse, bagsiden af medaljen var, at ved lukketid d. 24/12 kl.17.00 skulle alt gøres rent, og jeg husker gulvet i forretningen, gulvfliserne var en sejlende hvid flade, og grunden var, at man dengang købte flødeskum, man kom med en skål og skummet blev vejet af, havde man ikke en skål med, så prøvede vi at afveje i pergamentpapir, det gik også ofte godt, men når det nærmede sig lukketid så var flødeskummen ved at blive tynd, og så havnede der noget på gulvet.

Juleaftensdag var en travl dag, frokost blev det ikke til, men vi havde en tradition, at middag juleaftensdag skulle være kold risengrød med varm juleøl, det var/er ikke lige min livret, så jeg fandt

meget hurtigt ud af, at ved middagstid juleaften kunne jeg gå på Frisvadvej 5, og bytte julegaver med mine fætre og kusiner hos onkel Harald Sørensen, for på det tidspunkt startede deres jul med julefrokost, det blev for øvrigt en tradition der varede til længe efter at julegavebytningen var ophørt, ja jeg tror traditionen varede i 20 år.

Indledningen til julen var det for en lille pige som mig også en stor begivenhed, at komme med mor på juleindkøb. Mor var meget bundet i sin mælkeforretning, så det, at vi sammen skulle bruge en halv dag til at foretage juleindkøb, var noget af en begivenhed/oplevelse. Vi startede altid lige over middag, og så gik det hurtigt, i Kræmmergade besøgte vi Aksel Madsen`s isenkræm, forretningen var ikke stor, men der var mange ting, lige fra Kgl.Porcelæn til små billige nisser, der var altid en i familien der samlede på et stel eller nogle glas, og her var Aksel Madsen leveringsdygtig. På hjørnet af Kræmmergade og Torvet lå Magasin Pedersen, det var en lille lav bygning, men 1. sal var dog udnyttet, her kunne man få al i tøj til børn og kvinder, der var en lang disk med lingeri, jeg husker forretningen, som en forretning med mange rum og alt inventaret var i brune farver, og selskabskjolerne hang i et glasskab. Selv om der var meget der skulle købes, så var en julehandel ikke nogen julehandel uden, at vi var på konditori i Kræmmerhuset, det var spændende, først valgte man flødekagen og bolle i bagerforretningen, hvorefter det blev serveret i konditoriet, og damen der serverede var i sort kjole med hvidt blonde forklæde. Lokalet var ikke ret stort, der var måske 10 borde, der var rimeligt højt til loftet, og væggene var brune paneler. Det var FINT at komme med mor på konditori.

Efter kaffen skulle der atter købes julegaver til fætre og kusiner, onkler og tanter, og jeg husker, at vi var gode kunder hos Lohses Boghandel i Storegade, der blev købt PUK bøger til pigerne og JAN bøgerne til drengene, men også til de "ældre" i familien stod der ofte bøger på ønskesedlen og Morten Korch var nu populær. Det var også en oplevelse for mig, at komme på besøg i Lohses julestue, for lidt nyt skulle der til hvert år.

Juleindkøbene med mor omfattede også gerne at der skulle købes nyt baltøj, som skulle bruges til de 3 juleballer, som jeg fik lov til at komme med til. 2. juledag var det Borgerforeningen, 3. juedag var det HVF selskabelige afdeling, og 5. juledag Forsvarsbrødrene, disse bal-

ler SKULLE vi simpelt hen med til. Alle børnene samledes i den lille sal på HVF, de yngste/mindste skulle gå forrest og så ellers de største og ældste til sidst. Indmarchen startede ned af den store trappe og ind i salen, hvor julemanden førte børnene rundt, medens forældrene stod som en kødrand og klappede. Der blev danset om det meget store juletræ, som gik helt til loftet, og som stod midt i salen, der var underholdning af julemanden og fra div. danseskoler, der var lege, og servering af pølser og is for at slutte med en slik/frugt pose som kunne tages med hjem.

Når jeg tænker tilbage på julehandlen i Kræmmergade, så er det ikke til at forstå, der var plads nok til, at der kunne foregå så meget i denne lille gade, dengang var der trafik af biler og hestevogne i gaden, og indkørslen til slagteriets aflæsning af levende dyr foregik via Kræmmergade d.v.s. en lastbil skulle bakke ind gennem en port (der hvor der nu er en pølsevogn). Samtidig blev alt brødet fra bageriet ved Kræmmerhuset også leveret ud til div. brødudsalg via Kræmmergade, for slet ikke at tale om trafik til og fra de øvrige virksomheder. De julehandlende måtte af og til springe frem og tilbage mellem trafikken. Selv om der ikke var så meget trafik som der er nu, så var der dog noget og dertil kom at nogle varer blev leverer med hestevogn, og renovationskørslen var også med en vogn forspændt 2 store arbejdsheste

Med disse spredte tanker om en svunden tid, vil jeg ønske alle en glædelig jul.

Indholdsfortegnelse:

Kongelig hofreporter 8
Redaktør Flemming Vestergaard, Varde

Viola slår tonen an 18
Viola Ostenfeldt, Varde

Omkring en tur til Landsstævne i Odense i juli 1947.... 29
Fhv. viceskoleinspektør Vagn Arnt Nielsen, Varde

Barndomsminder fra Sdr. Kro 42
Jytte Clausen Pedersen, Varde

Min politiske arbejdsplads 49
Borgmester Kaj Nielsen, Horne

Da Varde fik gymnasium 57
Fhv. rektor Morten Müller, Varde

Bogtrykmuseet i Esbjerg 62
Ove Lund, Esbjerg

Smedegade i Varde omkring 1960 67
Jens Chr. Holm, Varde

Kaptajn Martin Spangsberg
- opdagelsesrejse i russisk tjeneste 72
Direktør Tage Sørensen, Esbjerg

Bevaringsarbejde i Varde Kommune 83
Helge Bechsgaard, Varde

Kommunegartner i Varde 95
Fhv. kommunegartner Lindy Bach, Varde

Bedstemor og Bedste 113
Annelise Søndengaard, Lystrup

Levet og oplevet 119
Jørgen von Tangen Sivertsen, Holstebro

Skræmt og alvor på Varde Stålværk 128
Jens Østergaard, Varde

Shanghajet til Vestjylland 131
Fhv. overlæge Chr. Petersen, Varde

Tanker tilbage til barndommens jul og julehandel 150
Inge Vad Wodskou, Varde

